

191.629

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZK

Central Library of the University of Toronto

JETTI.

*

KÉPEK, TÖRTÉNETEK.

*

PETELEI ISTVÁN.

KOLOZSVÁR,
SINGER ÉS WOLFFNER KIADÁSA.

1893.

*P. O. hung.
1251 cc*

191629

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növedéknapló
1912 év 150 cc

GOMBOS ÉS SZTUPJÁR NYOMÁSA.

1893.

JETTI.

Az alkony rászáll a házakra. A téli este sötétje elnyelte a kicsi fészkeket vedlett sárfalaikkal, fekete szalmazsup födelükkel, maroknyi ablakaikkal. Olyan szomorú volt a falu, mintha gyászolná az elmúlt őszt.

A zsidó korcsmájának belső szobájában világ gyult ki. Péntek estére az ivóban senki sem volt, s a vén Jakab a tiszta szoba napkelet felé eső oldala előtt hajtogatta kopasz fejét, elmondva a tizennyolcz áldást Jehovának, minkeelőtte a csillagok kiülnének.

A korcsma kapujában egy férfi beszélt lusta mély hangon egy nyulánk leánynak.

— Velem jösz. Nem várok többet, Jetty!

— Csak addig, a míg megvirrad!

— Egy óráig sem!

— Hát elhagyjam az apámat éjnek idejében? Addig csak várj hát, míg a csillagok kiülnek.

— Ölembe veszlek s úgy futom át a falut.

— Hát csupán addig bár, míg imádságát elvégezte apám. Féld az Istent.... Én félem, Tamás.

Szorongó remegő női hang volt ez. A férfi rátámaszkodott kezével a leány feje fölé a kapufélfára. Mély suttogó szóval mondta:

— Nem Jetti, már nem lehet. Azon a küszöbön nem lépsz át többet. Kit akarsz? Apádat-e, vagy engem?

Karjait lebocsátotta a leány vállára s mellére szorította a fejét.

A vén zsidó hajlongott a napkeletet mutató tábla előtt ott benn.

„Te adod a bölcsességet, Jehova, te bocsájtod meg bűneinket, te gyógyítod a betegeket.“

Arczán mély bánat és megalázkodás volt, a mint ott szemben állott a mindenek fölött valóval. Hosszu szakállas fejének árnyéka rávetődött az ablaküvegre.

A leány kábultan hajolt a férfiura. Aztán megfogta remegő kezével a kezét, s félve sugta:

— Menjünk be hozzá, menjünk be apámhoz. Elmondok neki mindent. De így — így elhagyni azt az öreg embert! Már senkije sincs rajtam kívül. Átölelném a térdét és elmondanám, hogy meghalok nálad nélkül. És meg is halnék . . .

A mint a vén zsidó ingatta fejét, úgy hajlongott önkénytelenül a leány is ott a homályban, a férfi melléhez érintvén fejét.

— Hagyj el, hát — felelte hirtelen, indulatosan a férfi és kilépett az utczára. A leány utána nyujtotta karjait.

— Hát mit tegyek?

— Utálom az apádat. Magamat is utálom, a miért így megfogott az örülség. Azt akarod látni, hogy mint pöki le Berói Tamást a zsidó? azt a pogányt, a kit ő lejjebb néz a kutyánál? a kivel nem eszik egy tálból, nem iszik egy pohárból s tisztátlanabbnak tartja a belpoklosnál. „Kérem a leányodat, zsidó.“ Ezt mondjam úgye neki? „Kérem tőled én: Berói Tamás.“ Korbácsot, korbácsot! Eh hát vége. Nem jössz s annyi. Úgy (dobta utána keserű gúnynyal). Én megtagadok érted mindent; a kik a sírból néz-

nek reám s az élőket mind teéretted: te pedig nem érettem azt az egy embert ott az apádat, a zsidót. Nem ismerlek.

— És el tudnál hagyni? rebegte a leány.

— El tudlak hagyni. Megtanultam rimánkodni miattad, mint egy gyermek. Nappal tolvajmódra búvok a hegyet, hogy lássam a fészket, a hol te élsz; éjjel elkerül az álom. Követlek, mint a rossz lelkiismeret, téged, a zsidó leányát, én, Berói Tamás. Elég. Hagyj el. Férfi leszek, úr leszek. Menj, imádd az Istenedet.

— Pedig szeretsz — mondta a leány, kérdeve, vágyva, félve.

A férfi nem felelt. Keserűen, durván beszélt.

— Ha négy lóval jönék utánad, tarsolyos legénynyel, hát nem vonakodnál; hanem a mim van, az kevés neked. Zsidó vagy, drágán tartod a szép orczádat. Jól teszed. Megjön az ára. Nem ismerlek.

— Ne bánts, — kiáltotta olyan hangon, mintha váratlan ütés miatt jajdult volna fel. Aztán megragadta a férfi levegőben hadonázó két erős karját és egy hang nélkül szinte futva indult meg utána a fagyos úton.

— Megyek veled, — nyögte alázatosan.

Elhaladtak a templom előtt s a falu házikóit kikerülve, egy szűk sikátorba tértek, mely a hegyre visz. A leány néha hátra tekintett, s lihegve igyekezett fel a kopasz diófák között.

A hegyről a vén sírásó ballagott le.

— Dicsértessék — mondta és félre állott.

A leány eltakarta arcát. Az öreg paraszt megállott és hosszan nézett utánok. „No lásd, lásd, (talán a kutyájához beszélt, a melyik ott állott lábánál,) a kis zsidó leány és a nagysás urfi. Mit akarnak?“ Aztán ráütött botjával a kuvaszra, s tovább ballagott.

Az oláh temetőbe értek. A leány megbotlott egy megdőlt kis fakeresztben s elesett. A férfi utána hajlott és átölelte a derekát. Így haladtak el a kis fatemplom pitvara előtt. Ott egy pad volt. A férfi eleibe vezette a leánykát.

— Fáradt vagy, Jetti?

Most nézett a szemébe először azóta, hogy megindultak.

— Nem — nem — felelte idegesen, lihegve, szinte sirva. Fussunk innen.

A férfi fölemelte, mint egy gyermeket s hevesen megcsókolta.

A temetőn túl nagy gyümölcsös kezdődött. A férfi átemelte a leányt a sövénykerítésen és akkor nagyot rikkantott, mint egy vadember valami győzelem után.

Otthon volt; a Berói udvarban.

A leányt akkor ölbe kapta és a száraz, zörgő gyepen nagy szökésekben, rohanva ragadta magával.

A kertiútra, hogy leértek a dombról, a körbe ültetett hársfák alatt fölállította a leányt a kőasztalra, átfogta lábait s magosan a levegőben tartva, aztán úgy csusztatva le a földig, hogy minden tagját érezze, ölelje: viszont földobta, mint egy pelyhet s a tövises egressel szegett ösvényen a tornácra vitte. Nehány kutya rontott elő.

— Hé, bolondok, kiáltott rájuk vigan. A kopók hozzá dörzsölődtek, a kuvaszok bizalmatlanul morogtak az idegen leányra.

A férfi átfutotta tekintetével a tornácot.

— Senki — mondta. Berugta az ajtót s a küszöbön megállott.

— Békesség a bemenőnek — kiáltotta s magasra emelte fejét. Lépj be, a Berói-házba, a te otthonodba, Jeti.

A sötétben magához szorította s ismét

megcsókolta. Aztán egy régi karosszékhez vitte a kemencze elé s beleültette. A kályhában csillámpolt a tűz. Kukoriczacsutkát vett a földről, a szénre tette, ráfujt s meggyújtotta. A gyertya világa elveszett a nagy, tágas, magas szobában.

Berói Tamás levette a kucsmáját és elhajtotta. Aztán két kinyitott nagy tenyerébe fogta a leány fejcskáját s odafordította a szeme elé s számba vette :

— Ez a hajad, ez a homlokod, ez a szád, ez a nyakad. Ez te vagy egészen, és itt vagy, és itt vagy, itt vagy!

Magasra ugrott s eltaszította a leányt. Kiegyenesedett öklét fenyegetőleg rázta az ég felé, káromkodott s kaczagott. Aztán az ablakhoz rohant, fölszakította s széles mellén kigombolta a czondra kabátot, hogy érje a hideg. Homlokát megsurolta s nehéz léptekkel, hogy döngött alatta a kotyogós padozat, ismét a leányhoz tért ; csodálkozva, vigan, gyönyörűséggel kérdezte :

— S te igazán az enyém vagy, Jetti? És nem is fogsz elhagyni?

A leány falnak fordította fejét és sirt.

Tamás hirtelen, nyersen rivallt rá:

— Nem fogsz elhagyni? nem fogsz meg-

csalni? Hulljon szét a csontod s minden Isten ellenséged legyen, ha bolondot űzöl belőlem. Nézz ide. Ha parázna a véred s az csalt ide — menj el most. Ha e ház nevének a tisztessége csábított el — menj el most. De jól ügyelj, Jetti, mert én most meg vagyok bolondulva, s ha szóval, ha cselekedettel, ha egy tekintettel elárulsz valaha, megöllek. Úgy segéljen az Isten. Azt akarom, hogy felelj.

A leány érthetetlenül rebegett valamit s a csupaszon álló erős, széles mellre hajtotta kis fejét. Tamás ünnepélyesen, komolyan, minden szót élesen tagolva, mondta:

— Eljegyezlek hát, Jetti, a sírig tartó tulajdonomnak. Úgy legyenek boldog, a mint el nem hagylak se rosszban, se jóban. Úgy légy boldog, a mint el nem hagysz se rosszban, se jóban. Tulajdonodba adom magamat és a mivel bírok, a házamat, a becsületemet. Add a kezedet, Jetti.

És kézen fogva s más kezében a gyertyát tartva, végig vezette a vén szobán, megmutogatva mindenenek.

— Ez itt lásd! a fehéreneműs ládád. Már megsárgult a szőttes. A nagyasszony fonta két kezével. Még a levendula szagja érzik rajta,

ha gyöngén bolygatják. Fele a Tamásé csupán, más fele a bátyámat, Miklóst illeti . . .

— Ott a fekete almáriumban a régi drága köntösök lásd! a nagyasszony virágos selyem szoknyája s vitézkötéses mentéje. Ott állnak a selyematillák s a forgós kucsmák is. Mind ősi tiszta jószág. Többet ér, mint Judea minden aranya. Azt a tevebőr skófiummal varrott kulacsot Bethlen Gábor ajándékozta egy Beróinak. Ezek is csak félben a tieid, fele a Miklósé.

A falon a puskák. Nem jó bántani azt.

Ott a Berói Kata kése, gyöngyökkel, drágakövekkel rakva a nyele. Az egyedül a Miklósé — s arcza elborúl — azt a bátyjának hagyták örökül. Hiszen majd hallani fog Jetti e késről.

És minden fiók így kihúzogatva, fölturva, valami dohos, de édeskés szag árad szét a szobán.

A leány szótlanúl, ijedten, alázatosan követi Tamást. Szemét olykor ráemeli az arczára s beszélő ajkára tapad csodálkozó tekintete. A nyitott ablakon besuhan a szél és meglebegteti a gyertya lángját. Tamás beteszi az ablakot és megpiszkálja a tüzet. Aztán kiabálni kezd a

cseléd után s káromkodik rá, hogy hideg van, hogy piszok van.

— Nézd, ez az asszonyod. Ő parancsol itt, neked s nekem s mindenkinek. Mi lesz a vacsora? trapp, trapp...

S traktál vele a vacsora felől. Kimegy a konyhába s hallszik sürgeti úntalanúl: „trapp, trapp...”

Jetti egyedül marad. Körüljárja nesztelenül az asztalt (fél a lépése zajától is) s a falakat megnézegeti még egyszer.

Ott rég nem meszeltek. A fal egészen sárgás vörös. A mennyezet czifra párkányából sok lehullott s az egyik ablak mellett úgy levedlett a vakolat, hogy a téglalátszik. A padozatra ételmaradékokat hordtak a kutyák; a szögletben egy halomban ócska vasak, patkók, abroncsok. Nagy szögeket vertek a falba; némelyiken tavalyi piros kukoriczacső, másikon a juhtejhez való oltó zacskóban s az ablak mellett egy köteg rovás. Sok pókháló szerte-szét.

Az ablakon át látni lehet a falut. Az alvó völgyben a kis fészkek maroknyi ablakain gyöngé világ szűrődik ki s ring a sötétben. Az égen néhány csillag fénylik; a torony, mint egy kísértet nyúlik be a fekete légbe.

Azontúl ah! azontúl nyitva a korcsma ajtaja végre. A gyertya fénye ráesik a tornácra s megvilágítja.

A csillagok kiültek, hát a zsidó bizonyosan a második, az esteli imádságot mondja. arczával arra fordulva, hol az Úr napja kel föl.

Már vége a munkának, mert a szombat előestéje vagyon. Az asztalt megteríti, két gyertyát gyújt s vállára teríti a selyem takarót.

Leánya, gyöngye szemefénye — azt gondolja — a szomszédban járkal. Majd hazatér mindjárt. És hajlong és énekel.

„... Akkor kiűzi mind az Úr a pogányokat tielőletek. Minden hely a tiétek lesz a pusztától fogva a Libánus hegyéig, az Eufrátestől a tengerekig. Áldott légy, ki a világságot teremted s adod nyúgovásúl a szombatot az embereknek.“

És mikor majd megtudja, hogy elhagyta egyetlen öröme, meg fogja tépni köntösét s szakállának ezüst szálát.

És eszébe veendi, hogy az ő virágszálát tisztátlan kéz töri le, és haját nem vágják meg, ha férjhez megyen és a poharat? nem törik el az esküvő órájában. És érinteni fogják őt gyöngeségének idejében és káromolják előtte

Jehova nagy nevét. Meg fogja tépni ekkor köntösét és nehéz, rettenetes átkot mondand.

A kutyák élesen ugattak az udvaron. Ismerős érkezett. Jetti nem hallotta. Szemeit elborították a könnyek s homlokát az ablak hideg üvegéhez szorította.

Már a lépcsőn volt a jövevény s kezét a kilincsre tette. Az ajtó alig nyílt meg; egy egész falka kutya rontott be rajta.

*

Berói Miklós érkezett haza a vadászatból. Táskáját földhöz csapta a rajta csünggő nyulal s a korbáccsal szétverte a kutyákat. Pus-káját a szögletbe állította s akkor észrevette a leányt.

Nem lépett hozzá, hanem hanyagul a kemencze előtti székre telepedett s tenyerével a térdeit csapkodva szólott:

— Ni, ni, Jetti, hát megérkeztél?

Aztán kiverte a pipáját s újból megtöltötte. Szenet vett s bagaria csizmába bujtatott lábait melengette a kemenczénél. Minthogy pedig a kutyák czibárolni kezdték a nyulat, föl-kelt s részint az állatokhoz, részint Jettihez

beszélt szakgatottan, vontatva, mint az olyan ember, a ki nem szokta meg a sok szót.

— Csiba te. Értesz a nyulhoz, Jetti? Vén gaz volt. Tudtam, hogy ide kerülsz. Az öcscs formás legény, mi? Hol csavarog? Czudar világ van itt, Jetti. Mit ügyelsz az ablakon? Rég jár az öcscs utánad. Nem szerette, ha én is akartalak látni; pedig te igazán szép leány vagy, Jetti. Nem is tudom, hol a mennykőbe szedett föl téged az a vén zsidó. Mi?

A leány megfordult s szemébe nézett,

— Az az a p á m — mondta sértődve.

Miklós egykedvűleg felelt:

— Az apád, és aztán?

Jetti elfordult. A férfi hozzá lépett és megcsipte arcját. Erre bosszusan, röviden kérdezte.

— Akar valamit?

Akkor lépett be Tamás. Jetti hozzámment, megfogta kezét s végigmérte tekintetével Miklóst. A két testvér egymásra nézett s Miklós kedvetlenül huzódott vissza a kemencze mellé. Fölrángatta nehányszor vállát s melengette tovább fázó lábait.

Tamás a leánynyal a szoba tulsó szögletébe huzódott s ott leült az ágy szélére. Miklós halkan fütyürészett s elterpeszkedett a széken.

Ott a kemencze előtt szoktak ők ülni az öcscsel esténként s szívták a pipáikat mogorván. Egy szót sem szóltak órákig, csak néha káromkodtak valami lusta cselédre vagy tisztességet nem tudó parasztra. Olykor egy jó lovat látott valamelyik. Az érdeemes volt a szóra. Vagy valami facsaros róka és egy vad farkas. Aztán mikor beesteledett, Miklós kettőt lépett a vedlett bőrdiványig s legtöbbször úgy ruhástul rávetette magát és aludt reggelig.

Ő volt az öregebb, de a Tamás szava járt. Kedvtelenül, hallgatva, de mindig türte Miklós ezt. Mert az már így volt kezdettől fogva. Az anyja is őt tartotta többre s minden neki sikerült. Tanult s jogra is járt egy kicsit. Miklósnak nehéz volt a feje, de még mindig elég jó volt: urnak, parancsolónak az ősi curiára. Ne is rontsa a fejét. A paraszt a nélkül is fél tőle.

Nem is volt okuk, hogy megosztozzanak, mikor rájuk is marad a megfogyott vagyon s együtt ölögetni a napokat, kényelmesebb is. Rendesen otthon ültek a faluban. Sokat vadásztak — s ennyi.

Néha bementek a városba. Ez mindig nagy készülődésekkel járt, mert alávaló rossz és

durva ruháik voltak. A vén cseléd azonban arra az alkalomra kiporolta s a zsirpecséteket kiszedte belőlök; czizmáikat megfeketítette s gombokat varrt oda, a hol hiányzott.

Tamás csinos gyerek volt valamikor, de rájött otthon, hogy a ruha mire se való: csak a szél meg az eső ellen s nem is bibelődött vele. A városban egy régi korcsmába szállottak, a hova a nemes urak szoktak hajtatni hajdanában. Czudar, ronda hely biz az, de a Bérói fiuknak több a módinál a régi szokás.

Ott aztán ketten egy asztal mellé ültek, kivertek mindenkit az ivóból, czigányt hozattak, egy ingre vetkőztek és ittak mogorván, szótlanul, míg csak elég részegek nem lettek. Akkor fölkapaszkodtak a szekérbe s hazatértek.

Ezek azonban igen rendkívüli alkalmatoságok voltak s többnyire csak a négy országos sokadalomkor engedtek meg ilyen hatalmas vigasságot magoknak.

És ime . . Egy kis zsidóleány ül az ágy szélén s Tamás, a híres Tamás fölmondja az ismeretséget a bátyjának, s azzal mulatkozik. Veron a csorba tányérokat az asztalra tette s Tamás a főhelyre, a nagyasszony székébe vezette a zsidóleányt. Miklós meg nem moz-

dult. „Nó hát“ riad rá későre Tamás. Ez volt az első szó, a mit hozzá szólott ez este. Miklós morogva kelt föl s oda lépett.

Egyformán izmos, vállas, öles férfiak voltak. Hasonlítottak is egymáshoz. Ugyanazon magos homlok, ugyanazon kis fekete szemek, kissé erős orr s erős bajusztól árnyalt keskeny ajak. Ugyanazon napégette piros arcbőr, ugyanazon czondra-ruha s ugyanazon lomhaság a testtartásban. Miklós egy pár esztendővel volt idősebb az öcscsénél.

Keveset s szótlanul ettek.

Jetti egyszer a Tamás poharába bort töltött. A férfi mosolyogva nézte meg a poharat és megszorította a leány kezét. Ez a kicsi gyöngédség is szokatlan volt neki. Miklós morgván fordította el a fejét erre a nyájaskodásra.

Hamar felkelt, az abroszhoz törölgette a bajuszát s a kemencze mellé ült. Ingerelte, hogy suttogva beszél az öcscse.

Mit czeremoniázik?

Tamás is fölállott; a leánynyal a kulcsokat zörgették a sarokban s nyitogatták a szekrényfiókokat. Bizonyosan mutogatott neki egymást. A falról levett egy kardot s a föliratot

olvasták. Jetti a gyöngyházás kés után nyult. Miklós sötéten nézett rá:

— Az az enyém — morogta. Jetti visszakapta a kezét. Akkor Tamás hidegen kérdezte a bátyjától:

— Hol fogsz aludni?

— Mi bajod vele?

— Csak tudni szeretném. Itt nem hálsz. Veron befűt a belső szobában.

— Sohase kinlódj velem.

Tamás fölrántotta a vállát.

*

A hegyeket köd ülte a falu körül s a hajnalnak alig akart szállást adni a sötétség. A béres még bizonyosan aludt volna egyet, ha a kutyaugatás föl nem veri. Káromkodva ügyelt az udvarra.

A kapu előtt az öreg zsidó viaskodott a kuvaszokkal. A kocsis is kiczammogott s egykedvűleg, álmosan nézte micsoda tánczot járatnak a kutyák a pogánynyal.

A zsidón csak egy gyöngye kabát volt s az is végig kigombolva; kalapja csak kopasz fejebubján állott. A szolgáló is kibujt és a vén Veron.

— Hol a gazdád? — ríkácsolá a zsidó

— hallod Mihály? hallod Veron? a gazdáddal akarok beszélni. Valami nagy dolgom van vele. Hívd vissza a kutyákat, Marczi. A kisebbik gazdáddal, Tamás úrfival beszélek, Veron. Ereszszetek be hozzá. Itthon van, mondd? Ne hazudj, mert látták ide jönni! Szólj a kutyáknak, Marczi. Mondjátok, hogy nem ment el... mondjátok, hogy itthon van...

— Lassan, Jakab hé — förmedt a zsidóra Marczi, a vén fehér bajuszu kocsis — fölvered az udvart. Huzz a kuvaszra, mert bőtöt kéne hogy tartson ma a dög, s látom, hogy mindjárt hússal telik meg a szája.

— Te mondd azt, hogy lassan, Marczi? Te is öreg ember vagy s nagyok a gyermekeid. Igen, de nekem már csak egy volt — a leányom, Jetti. Hogy mondhatod nekem, hogy: lassan... Ellopták tőlem tolvajúl a leányomat. Szólítsd a kutyákat. Az üdvösséges Isten ne lássa meg, a ki érintette. Erőszakkal hozták el Marczi! a leányomat, mert az édes apját ő el nem hagyta volna.

Veron a kulcsokat rázta s a zsidó felé ment.

— Nem szégyenled magad így üvölteni. Nézze meg az ember. A te házad ez, mi? Hátha kilőne az ablakon a nagysás urfi?

— Csak lőjön, Veron, ide reám lőjön, Veron. A leányomat már megölték. Tudsz úgy-e, te is róla? Ne hazudj . . . te is tudod. Eltemették? Soha se lásd meg a menyországot. De tömlöczbe fogtok száradni. Mondd, hogy lőjön ide. Már én miért is éljek, ha őt elvesztették. Megöltétek úgy-e, leányomat, Jettit, a szemem fényét.

— Meg vagy bolondulva? Miért bántotta volna valaki a leányodat?

A zsidó sirva, kaczagva, habarva, hadonázva mondta:

— Él, él? Hát tudsz róla úgy-e, Veron? Itt van? Eleven? Nálatok van? Semmi baja? Mit kívánsz tőlem? Mondd még egyszer, hogy itt van? Te láttad? A vérem . . . a vérem. Mit adjak neked?

Hátát a kapufélfának vetette, botjával kört vert a kutyák között s úgy kiabált, mint egy eszeveszett. Daczára a lármának azonban igen jól meghallatszott egy mély mogorva hang, mely a tornáczról azt mondta:

— Verjétek el azt a piszkot onnan.

Miklós urfi volt.

A béres lekapta a kucsmáját, a szolgáló hátra huzódott s a kocsis becsapta az istálló

ajtaját. Miklós füttyintett a kutyáknak s csöndesen szólott a zsidóhoz :

— Eltakarodj onnan, a míg jó dolgod van.

A zsidó kiegyenesedett. Egészen magán kívül volt.

— De nem takarodom. Van még törvény. Adják vissza a leányomat. Nem megyek. Én nem félek senkitől. A tolvajokat megfogja a törvény. Hol a leányom?

És szétvetette a kabátját, fenyegetődzött a botjával; bizony, egy parasztnál nem nézte többre Bérói Miklóst.

A maga berzenkedő borzas mivoltában igen hasonlatos volt egy verébhez, a melyik a fiókája védelme okán megtámad egy komondort. Miklós úrfi körülnézett, mintha keresne valamit, hogy a szemtelen pribékhez vágja. Azonban megrántotta a vállát s azt felelte:

— Tőlem kéred?

Aztán intett a béresnek. Ez a kapuhoz futott s meglökte a zsidót.

Miklós a ház felé indult. A zsidó pogányulátkozódott, a kutyák ugattak, a majorság sikoltozni kezdett, kivált pedig a libák verték szárnyaikat s úgy gágogtak, a hogy csak a szájukon kifért.

A fordulónál a zsidó elesett. A béres taszította meg, mert az elvakult öreg ember nagyon mocskosan beszélt s ezenkívül ütött a botjával.

Miklós föllépkedett a lépcsőkön. „Ezt se érte még ez az udvar — morogta, — hogy itt egy mocskos zsidó ki merje tátani a száját.“ Mérges szók szűrődtek ki ép fogai közül a zsidókra, a kutyákra, a fehérnépekre, míg pipáját megtömte a tornáczon és mogorván rágyujtott.

A világosság ezalatt megszínesítette az udvart. Igen szegényes kép volt ez. Nagy csűrök oldalt, de mind pusztulóban. Az istállók közül az egyik leroskadt s két ajtón kívül mindegyik nyitva.

Azok üresék. Szekérroncsalékok a szin alatt, néhány faeke, az őszi szántáskor rárakodott földdel. Az istálló előtt halommal a széna, a szalma, a szemét. A csűrös kertben az asztagnak csak az emelt helye. Az udvar szöglete tele ággal, a mit tüzelni hoztak, de azért a fonott korlátot égeti a szakácsné, mert az szárazabb . . .

Mindez azonban miért, kiért lenne jobban?

A falu lassankint elevenedett, de már sze-

kerek is jártak, mikor Tamás kilépett a szobából. Elment a bátyja előtt, de nem köszöntek egymásnak. Nem is szoktak, de máskor legalább megkérdezték egymástól: „Mit csinálunk ma?”

Miklós észrevette, a mint félszemmel az öcscsére tekintett, hogy Tamásnak nyakravaló van az inge fölött csokorra kötve. Keserű vonás jelent meg a szája körül.

Tamás a kertbe ment s a kopót, a melyik a lábához dörzsölődött, megsímogatta. Máskor rárugott volna.

Miklós kiverte a pipáját s a konyhába nézett reggeli után. Ott senkit sem talált. Takarítottak. Ingerült lett. Behúzódott a szobájába s leheveredett. Aztán káromkodott az öcsce nyakravalója miatt, s önkéntelenül maga is törülgetni kezdte tenyerével durva szürke kabátjáról a ráragadt sárt.

A menydörgős menkőt kívánta a szolgálóra, mikor reggelizni hívta, de az ajtó előtt a haját lesimította ujjaival, mielőtt belépett volna.

A zsidóleány elejébe jött s kezet nyujtott. — „Jó reggelt” — mondta. Miklós morgott valamit s lesütötte fejét.

Az ablakhoz lépett, hogy kinézzen, mindazonáltal meglátta, hogy a zabos zsákot kivit-

ték a szobából, hogy a pipák sorba vannak rakva, hogy az asztalra abroszt terítettek, s egyéb ilyen haszontalanságokat.

Jetty azt kérdezte, hogy miféle zaj volt a reggel?

Kedve lett volna megmondani magyarul: „az apádat, a vén zsidót vertük el“, de miért, miért nem? azt felelte: „nem tudom“. E hazugságot kiejtve, még kellemetlenebbül érezte magát s alig várta, hogy kiszabaduljon. Puskát vett s nyergeltetett.

A lova szép nyulánk nyakú, száraz lábú pej volt. Megsimogatta, megveregette s könnyen ugrott rá. Lépésben szállt le a dombon a faluba.

Az emberek alázatosan köszöntötték.

*

A falu végén, a Zöldi kúria kapujában megszólította a gazda.

Ez aszott, kis, kellemetlen emberke és nem valami jó fajta. A nagyapjáról azt beszéltek, hogy oláh volt és béres volt, de az is sokat szerzett tolvaj úton s az apja is; a kis Zöldi pedig, a milyen mozgékony és fukari lélek, még növelte a vagyont.

— Kellemetlenség, kellemetlenség öcsém,
— mondta.

Miklós megállította a lovát.

— Vérszemre kapott a paraszt, öcsém s az ember meg sem verheti becsületesen. Hal-lom nagy pataliát csapott a zsidó, öcsém, a házatok előtt a reggel.

Miklós igent intett.

— Nem szállasz le? A feleségem épen tegnap említette, hogy egészen idegen lettél tőlünk. — Melléje állott s a nyeregre tette a kezét. — Én nem csinálok nagy dolgot belőle, de sajnálom, hogy Tamás öcsém összebarátkozott a zsidóleánnyal. Mi lesz abból, úgy-e na? Az ilyféle nem járja köz-tünk. Az ember tartson a rangjára. Na mi? — Aztán hamisan pislantott s kérdezte: „Hát az a czéda?“

A dombon épült otromba nagy ház kerek, oszlopos verandájára egy vörös képű, magas asszony állott ki. A Zöldi felesége az igazi Baranyai... Miklós leszállott a lóról s egy őgyelgő parasztra bízta.

— Ott fogsz maradni, öcsém, abban a ház-ban? — kérdezte a fényes asszonyság Miklóstól az üdvözlések után — egy földél alatt azzal a

magáról megfeledkezett emberrel? De a Jézus nevére, csak nem veszi feleségül?

Miklós vállat vont. Minthogy ő mindig szeretett ellenkezni mindenkivel, szívesen mondott volna az öcsce érdekében valami gorombaságot. A pompás vörös asszonyságot az apró befont hunczfutkáival, melyek a homlokára voltak czakkenekbe rendezve, a szokottnál is kiállhatatlanabbnak találta.

— És azt a förtelmes rossz csontot vigye be a ti tisztos házatokba? — folytatta. — Ha bár türhető képe lenne, az ember értené, de azt a zsidóverebet. Ah! És te ott fogsz lakni, öcsém?

Miklós magasra emelte a fejét s kereken nézett a szobában. Bizonyos, hogy mindegyik loknis Baranyai hölgynél, kiknek képei ott függtek a falon, mérhetlenül sokkal szebb Jetti. Mindegy.

A Zöldi nagysás úr háza, az előrehaladott és elegáns világ szigete különben a környék sivatagán. Ott néhány új szék van, csipkefüggöny is az egyik ablakon s petroleumos lámpa az asztalon. Ezeken kívül hirlap jár a házba, valami képes krajczáros lap, melyre nézve ugyan megírta a nagyságos asszony a szerkesztőnek Budapestre aperte, hogy nincs megelégedve vele s neki küldjön jobbat...

Mert a szegény Baranyai leány egy báróháznál nőtt fel hajdanában s tudja mi a jó, mi a selejtes. Polituros asztala és divatos pohárszéke is van — mindazonáltal igen üres a szobája s inkább csak a falat látja az ember, melyet a városi zsidó mázolt be pazarul kék és sárga színekkel.

Künn a kúrián viszont a nagyságos úr űz a maga módja szerinti luxust. Ő ott halasztavat ásatott az adósaival a luczernás közepén s abba gyűjti a hegyekről lefolyó esővizet. Még ugyan csak békák vannak benne, de közel jövőben fürdő is lesz ott. Keskeny, facsáros ösvények vezetnek a partjáig s mindazon szomszéd falusi nemes urak, kik meglátogatják a Zöldi kúriát, nagy álmélkodással vannak ez újítások iránt. Ez a Zöldi olyan ember, a ki halad a világgal. „Hát a felesége — mondják magyarázatul — micsoda olvasott hölgy! Attól telnek az ilyféle szép gondolatok...”

A házzal szemben a korlátot kukoriczások képezik. Tele vannak; és tele ott istálló és gabonás s minden nagy és gazdag, csak a nagyságos úr aszott, száraz. Hanem milyen rangos! Egy kép látható az első szobában a falon, melyen oktalan nagy, sokágú fa mutatja,

hogy a Bakos-nemzetség, a melyből való a Baranyai leány is, mekkora térségen van e világon elterjedve.

— Itt vannak grófok, bárók, sőt herczegi házak és kereken utazhatnám a világot, hogy mind az atyámfiainál szálljak meg, hát a ti házatokba nem teszem a lábomat, öcsém! Ne haragudjál, de ez a zsidó-veréb nem közénk való (s a kis Zöldi búzgón igenel száraz fejével.) Boldogult anyád, ha élne, ha élne!

Azzal a képpel valahogy, de minden nap legalább egyszer, előhozakodik a nagysás aszszony. Ráfacsarja a beszédet s a falra pislog ájtatosan kis szemeivel. Az a kép a vigasztalása, gyönyörűsége, az élete vitorláit duzzasztó szél.

— S hát nem lehetne valamit tenni hivatalból e botrány ellen? — kérdi a pompás Baranyai leány. A buzgó kis Zöldi, ki a falusi bírósgot viszi, össze-ránczolja a homlokát s ajánlkozik, hogy hivatalból csinál rendet.

— Csak menj le, öcsém, a zsidóhoz, hogy ő panaszoljon nálam, majd rendet szabok. Hiszen az ember ki sem mehet a faluba a szégyen miatt, a mit mindnyájunkon ejtett Tamás öcsém . . .

Miklós komoran tagadólag int. „Hagyjuk

az öcsémet“, mondja. Persze, persze az öcscse. Aztán a nagysás hölgy egy százesztendős pukkedlit követ el s Miklós a nyeregbe ugrik. Sarkával megüti a ló vékonyát s a nemes állat vad iramatban száguld el vele az országúton.

*

— Ne félj te senkitől — mondja Tamás a zsidóleánynak, míg követi ott a vén szobákban nyomról-nyomra — ne ügyelj te senkit. Az enyém vagy, Bérói Tamásé s azt szeretném látni, ki néz reád görbén? Ha szeretsz valamit, megmondod s kiásom neked a földből, lehozom a csillagos égből. Ha bánt valaki, megmondod s keresztül megyek a lelkén. De én legyek neked az Istened Istened helyett. Az a világ, a melyikből jöttél: nincs; én legyek neked az egész világ. Bolondság! Hiszed, hogy muzsikát hallok, Jetti. Mintha valaki a szavaimhoz csinálna nótát.

A leány ránéz és mosolyog. Igen szép, ha keskeny ajaka közül kifehérlenek apró fogai s eleven szemei fölragyognak. Keskeny orrczimpája kitágul olyankor s valami bájos hamisság ül a képére. Tamás összecsapja a tenyerét vigan.

— Csakhogy derülsz, Jetti . . . Mert azt hiszem, mikor szomorkodni látlak, hogy megbántad, a miért követtél. Én nem tudok szépeket beszélni neked. Máskor egy hónapig sem fut ki ennyi szó a számon. Hát azért csak higgy te nekem s légy te víg, Jetti. Úgy szeretnék ezekben a szobákban kaczagást hallani.

A leány pedig ajtóról-ajtóra ismét és ismét végig járja a házat.

— Milyen szép itt minden — mondja s úgy látszik akkor, hogy mérlegeli, mennyivel különb az új állomása a réginél — ez a kép, ez a takaró, ez a fegyver, ez az abrosz. De hideg és sárga minden. Az a szék kié volt? nincs története?

És Tamás magyaráz s a leány az ő erős cserzett kezére fekteti a maga puha kezecskéjét s szemébe néz. A férfinak megakad a szó a torkán s a leány után kap, hogy átölelje a derekát. De ez kisíklík s végig fut a szobán, szemével hivatgatva maga után a párját.

Egy kis oldalszobában a régi gazdaság maradványai között kútatnak. Elrongyolt nyergesek, melyekről még török-szőnyeg rongyai fityegnek alá; porló daliák lovagszerszámai, hosszú, keskeny csövű puskák s a szögletben egy halom kép, vedlett rámákban.

Azt egyenként kezébe veszi Jetti és kérdi :
„Ez ki volt ?“

— Ez a nagyanyám, Katalin ; hozzád hasonlít. Ez a szép-anyám ; a szemed, mintha tőle loptad volna.

Mindegyikben van egy vonás Jettiből. Szerelmesek voltak ők is, fiatalok egyszer, egy szép tavaszon. Szemök előtt futott el, az örömet, a boldogságot rabló idő.

De ime Jetti reszket, úgy fázik. Hát átöleli karjával Bérói Tamás s dobogó szívéhez szorítja. Oh ! el nem mulik soha ez a melegség, ez a boldogság. Porrá nem válik az öröm, az édes szerelem.

Kardos leventék, erős zömök férfiak festett szemei is nézik azonban a Bérói Tamás párját. Szigorú, haragos tekintetű arczok. És az ölelő kar végig leng a zsidó leányka derekán s lehull csendesen. Tamás rosszul érzi magát.

— Menjünk innen, Jetti, nehéz ez a levegő !

És mennek a másik szobába.

Ott egy mennyezetes ágy roncsai, a melyeknek függönyét megette a moly s lábait a szú. Szép menyasszony fészke hajdan, most

arra jó, hogy a kis zsidóleányka megfogódzék az egyik oszlopához s karjait Bérói Tamás felé nyujtsa. A férfi mohón kap utána. Jetti felcsippen, mint egy játszó madár, s a másik oszlophoz szalad. Tamás utána törtet... és keringenek, futnak az ágy körül, s a régi por felszáll.

Nem libben-e ezen a finom porszemen elmult időkből valami láthatatlan emlék? egy sohaj, vagy egy csengő kacaj maradéka, mely elrejtőzött valamikor a légbe? És Tamás kering, mint egy lepke a láng körül és aztán elfogja a leányt, ajakát ajakához szívja és átöleli gyöngye derekát. Aztán fáradtan kapaszkodik Jetti a karjába s csöndesen érnek a nagy szobába.

— És ez a tör a falon?

— Ennek a törnek ez a története. Egyszer hajdan, való, Bérói Kata, elment az uráért, hogy a török úrtól, a ki tömlöczbe tartotta, őt kiváltsa. De nem kellett a töröknek se arany váltságul érte, se ezüst, csak a Kata ölelése. Hát elment Kata, ő maga érte. És mikor az uráról levették a lánczot s drága paripát adtak alája és mikor a török kutya kereste a díját, ezt a drágaköves markolatú tört Bérói Kata be tudta

verni a pogány szívébe. Hanem a Bérói leány sem arra való már, hogy az ura karja ölelje át a derekát, ha idegen érintette. Látod, Jetti, ennek a késnek a hegye látta a Bérói Kata szívét is. És attól fogva ivadékról-ivadéokra úgy őrzi ezt a kést a család legöregebbje, mint a becsületét. Most Miklósé... mert őt mondták az öregebbnek. Az anyám hordta a míg élt — és most Miklós őrzi.

A Bérói Kata története szomorú történet. A szivárványos ablaküvegen be leng a napfény és aranyos takarót borít a kopott fekete asztalokra s a vasazott székekre. Tamás piszkálja a tüzet s kukoriczacsutkát vet reá. A leány tesz, vesz, rendezget szótlanúl.

A Miklósé, a Miklósé...

A Miklós szobájába lopódzik Jetti csendesen. Az szörnyű rendetlen. Üvegek a földön, csizmák szerteszét s porlepte rongyos ruhák a szögletekben.

Ő az öregebb...

A vén cselédet is behívja s Veron félve lépi át a küszöböt. Kong a padló s némely deszkája ki is van rothadva és a tölgyfaramás ablakok néhány üvege helyén sárgult papirosok lingnek.

„Menjünk innen — kéri a cseléd — mert a nagysás úrfi nem szereti, ha szobájában járnak“ — és félve nyúl a lomokhoz.

Jetti kíváncsian kutat, a míg rendezget. Turkál, mint egy gyermek a színes rongyokat tartó zsákban, ha a babájának keres köntösnek valót.

— Haragos Miklós? ... kérdi a cselédtől.

— Az Isten őrizzen tőle.

Jetti elfordul, hogy ne lássa mosolyogni a cseléd. Hirtelen eszébe jut az a tekintet, melyel tegnap őt mérte végig Bérói Miklós. Némi kaczársággal rángatja egyenesre köténykáját. Majd meglátjuk, ha haragos-e? ...

Annyira elfoglalja fejét valami hamis gondolat, hogy halkan dudorász.

Azonban szeme az ablakon át akkor a csendes falura téved, hol tán az öreg zsidó tenyerébe temetett arczczal sirdogál leánya után s szakállának fehér szálaít megtépdesi.

Futva menekszik vissza Tamáshoz. Ő ime tünődve néz a széthulló parázsba. Minden egyebet elfelejt Jetti mindjárt s hamisan, szemével hunyorgatva, lopózik a háta mögé és befogja szemeit.

*

Miklós csak estére tért haza. Egész nap semmi dolguk se volt a testvéreknek egymással s azért bódorgott mindegyik a maga útján, hogy előlje az időt. Rendszerint csak este találkoztak.

Ritkán jártak vadászni is együtt. Mint-hogy olyan kevés dolog sikerült nekik, irigyeltek egymástól egy-egy nyulat is. Nehányszor hevesen összevesztek a miatt, hogy melyik találta el a vadat. Ilyenkor Miklóst ingerelte az öcsce. Éreztette vele, hogy lenézi s röviden, rendelkezve beszélt hozzá. Aztán napokig nem szóltak egymáshoz, de csak kibékültek. A bátya engedett mindig.

Mert este mégis csak egymás mellett kelle ülniök a kemencze előtt, hogy hallgatva szívják pipáikat (legalább nem voltak magokra) s két haragos ember, hogy pipázhatnék közel egymáshoz békességben? ...

A Zöldi-ház lett volna nekik való hely a faluban, de nem tartották elég jó fajnak a száraz kis embert s inkább boszantsa az embert az unalom, mint egy rátarti paraszt, a kinek a nagyapja még béres volt s oláh volt... Úgy mondják legalább

Nem tekintve azokat az ünnepnapokat, a

melyeket országos vásárok alkalmával engednek meg magoknak, mikor is bementek a városba egy istenes nagy ivásra; derekabb mulatságot csupán akkor szereztek, ha a rektort hívták föl a kúriára s azt teletömték eczetes nyúlós borral.

Mikor pedig a rongyos, borzas, sovány emberke már énekelni kezdett, akkor ráültették valamelyik vad csikóra, s a tornáczból nézték kaczagva, mint száguld az állat kereken a nagy udvaron s milyen kétségbeesve kapaszkodik a ló nyakába, sörényébe a kis mester. A végén mindig leesett. Egy kicsit összerontotta magát, de aztán haza szállították s a felesége ki-reparálta.

A nagy szobában világ égett. Miklós füttyintett a béresgyereknek s kezébe adta vadász-sákmányát. Nem vitte be a házba, mint azt máskor szokta.

Aztán, hogy be akart nyitni Tamáshoz, eszébe jutott a zsidó leányka és levette kalapját s haját ujjával elegyengette. Akkor dühös lett e gyöngeségért magára, káromkodott; visszatért és a saját szobájába ment. A kemenchében ott tűz égett. Meggyújtotta a gyertyát. Jól esett a meleg.

— No lásd, lásd — morogta — tüzet csinált hozzám; gondolt reám, a míg oda voltam. Szétnézett a szobán.

— Milyen bolondos lélek a leányasszony — mondta félhangon — nézd csak, azt hiszem, itt járt. —

Nem haragudott érte. A Bérói Kati gyöökkel kirakott kése az asztalnak közepén állott. Megrázta fejét.

— Megbántottam tegnap, mikor hozzá akart nyúlni. Kár... kár.

— Nehányszor nekiindult, hogy belép Jettihez s ismét visszatért. Erre viszont ingerült lett. Hát mitől tart ő a saját házában.

Kezét a kilincsre tette s benyitott. Jetti elejébe jött: „Lőtt valamit?” kérdezte. Tamás csak fél arcát fordította a bátyja felé. Arról is jól lehetett olvasni, hogy nem szívesen látja. Miklós kurtán felelt a leánynak, mi alatt az öcscsére nézett.

Aztán, hogy a kemencze elé akar telepedni, már ott találta szokott székét, s szokott kis pipáját. Szerette volna mondani: „köszönöm”, de nem tudta.

A vacsoránál Jetti a fél kezét az asztal alatt a Tamás kezébe tartotta, s mindenféle

semmi-kérdéseket tett. Ezekből mindig jutott egy-egy szó Miklósnak is.

A csillagok benéztek az ablakon. Jetti mindegyikről tudott valamit. Inkább ő beszélt, Tamás nyitott szemmél nézte. Miklós csak néha emelte rá a tekintetét. Egyszer azt mondta Jetti :

— Arról a csillagról mesét tud az apám.

Erre elhallgatott s minthogy az atyja jutott eszébe, hát elkomolyodott. Nehány perczig néma csend lett. A tücsök kiabált csak a kemencze alatt.

Akkor Miklós fölállott és köszönt a leánynak. A vén cseléd a köszöntést csodálkozva hallgatta.

Aztán szobájába ment, melyet nyitott veranda választott el a nagy ebédlőtől. Ugy ruhástól az ágyra dőlt s az ég felé fordította fejét, hogy lássa a csillagokat. Nehánya eleven fénynyel tekintett egyenesen az ő szemébe.

Ugyanazok bizony, melyekről Jetti beszélt.

Az égből ismerni kezdett valamit.

Nemsokára azonban elaludt.

Minthogy a Bérói-házban surolni és törölgetni kezdtek, a sáros, nagycsizmájú parasztoknak a hátulsó lépcsőt igazították meg. Ugyanott járt le reggelenként Miklós urfi is, hogy ne verje föl Jettit. A cselédeket, kutyákat leszoktatták a tornáczról s Tamás egy hetivásárra bement a vásárba, hogy némi szükséges dolgokat vásároljon.

Észre sem lehetett eddig venni, hogy mennyi minden hiányzik a Bérói-házból. Nevezetesen gyertyatartók hiányoztak, mosdótál, poharak seffélék. A tél is keményen rájuk csapott, hát Jettinek ruha kellett s hamar aboltba van az ember, ráerőszakol a kereskedő holmi haszontalanságokat a vevőre.

A tollas kalap, lám, határozottan jól áll Jettin; olyan az arcza benne, mint egy kép a rámában. („Igaz-e Miklós?”) Magának mit sem vett volna Tamás („már nekem ugyan mire?”), hanem a boltos . . . Boszankodik is érte, bárha az a prémes bunda csakugyan jó meleg és akárha rászabták volna. Ezenkívül ő télen beérte egy kucsmával s nyáron a kovács felesége fonta szalmakalappal, de addig kábította a fejét szapora nyelvével a boltos, hogy im ilyféle bolondos posztósüveget kényszerített rá.

A nap is, meg a hold is . . . és az ördögbe semmiféle égi testnek nincs dolga a Tamás szobájában, miért is függönyöket hozott az ablakra. Nehány képet kivettek a kamara porából, a butorokra új takarót szőtt Veron erős gyapjuból, az asztalra pedig némi csecsebecsét szerzett Tamás.

A béres egy vasárnap este részegen jött haza és pogányúl káromkodott, énekelt. Arra Miklós szótlanul lement az istállóba és alaposan megkorbácsolta a gazembert. Ez mind csak azt hajtotta: „baj van? mi a baj? hiba történt, mi a hiba?” s gagyogott részeg emberek szokása szerint többféle esztelenséget. Bizonyos ugyanis, hogy az esze ment el annak, a ki úgy áll be erre az udvarra, (a hol olyan tiszta, szép uriasszony lakik) mint egy részeg állat és hangerősen mer csúf szokat ejteni . . .

A szolgáló másnap sirva kérte Jettit a béres miatt. Mert ők már úgy vannak, mintha egymáséi lennének, s éppen abban töprengtek, hogy a nagysás urfikat is megkérlik a lakodalomra. Most micsoda szégyen lesz, ha elcsapják a tegnapi kis hibáért!

De hát semmi baj sincs, ha Jetti megígér valamit. Általában hozzá is jönnek az ügy-

bajos emberek. („Az a kicsi boszorkány ha nem bir az urfival, hát az Isten sem bir vele“) s látni kell azt, milyen komolyan pöröl velük s hogy veszi észre furfangjaikat. De ha ő valakin segíteni akar, aztán nincsen baj.

— No tudod, Jakab — mondja némelyik paraszt a zsidónak — te jól imádkoztál az Istenednek. Térdig kophatott volna a lábad, a mig olyan módba tehetted volna a leányodat, a milyenbe jutott.

— Rosszúl imádkoztam — feleli a zsidó, s reszket mérgében, mint egy pulyka. — Bár tudnám inkább a földben, bár nyüvek lennének inkább a derekán, mint a Tamás urfi karjai. Rosszúl imádkoztam. A zsidónak nincsen igazsága. A törvény nem hallja a zsidót, csak a pénzt tudják elvenni az adóba. A bíró azt mondta „Lopd vissza a leányod, Jakab, ha ellopták“. Lopja vissza őtet a Semmi, a miből lett. „Szép a leányod, Jakab?“ A himlő verje le a szépségét. De rossz vége lesz ennek, rossz vége lesz. Egyszer csak eljön az én időm is, meglátják kentek“ . . . S ilyenkor ökölbe szorítja csontos kezeit, fölfenyitve vele a Jehova lakta égre s vörös karikától gyűrűzött szemei kigyúlnak.

A parasztok némán hallgatják a zsidót. Az urfi . . . az urfi. Minden szabad az úrnak. A zsidót ez egy dologban olyan embernek számítják, mint ők ime mind. A kereszt a paraszté. Hadd roskadjon alatta. Némelyik segít a zsidónak az urfit szídni — mert különben is hátha így jobban méri a pálinkát . . .

Csak a korcsmában persze, mert szemben ugyan ki merne e világon állani az urfiakkal.

Különösen Miklós, ez még vadabb, mint rendesen. Eddig ő néha még szót is váltott a szegénynyel. Egyszer tulajdon kezével korbácsolta ki a végrehajtót a köhögős határpásztor viskójából, mikor a párnát czibárolta ki a beteg ember feje alól. Fizetett érte s punktum. De most! A falun vágatva megy a pejcsikón. Meg sem látja a kik süvegelik.

Ha mezőre ér, örülten kergeti az állatot s habba veri mindennap. Néha látják, a mint a cziheres szélén, az ormón törtet végig. A sánccokat csak úgy röpüli át. Rendszerint a zsidó háza mellett jön haza; megkerüli a nagy tavat, malmot s a szűk ösvényen szágúld el, mint egy kísértet, mintha valami szándéka lenne Jákobbal.

A kis keszeg Zöldihez tér be néha, de nem sok gyönyörűségére lehet a pompás Baranyai leánynak, mert leül s makacsúl végig hallgatja századikszor is a híres terebélyes családja történetét, de se fehéret, se feketét nem beszél. Nem is ügyel oda, csak ha az öcscsét mocskolják. Akkor kerekre nyitja a szemét, de abból a tekintetből mit sem lehet olvasni.

A kiváló hölgy egyszer némi czélzásokat tett egy rendelkezés alatt álló Baranyai leány felől. („Mert a család becsületéért is most már meg kell házasodni Miklós öcsém.“) Akkor föl-kaczagott Miklós és egyebet sem felelt. De e kaczagásban annyi vadság volt, hogy a gyöngé, vörös Baranyai hölgy megijedt tőle.

Néha azt kérdezte Miklós: „Van valami a hirlapban?“ s hüvelykével megvetően taszított a nyomtatott papiros felé. Az asszony hirtelen egy kazal gyilkosságról, kivégzésről, furfangos lopásról szóló históriát hányt össze előtte. Miklós otthon a vacsoránál minden bevezetés nélkül rágyújtott valamelyik kévére, hogy: „mit mondott az a betyár a vesztőhelyen.“

— Hol hallott ilyféle történeteket? — kérdezte Jetti. De hát Istenem! egyéb beszélni

való tárgyat honnan vegyen Bérói Miklós. Pedig a k a r beszélni . . .

Otthon különben úgy látszott, mintha a régiben lenne minden. Csak a külső képe változott meg a dolognak. A hol ablak nem volt, oda tettek, hogy világosság legyen, csak mintha az urfiak falaztatták volna be még jobban a szivökig vezető utat, hogy oda be ne lehessen látni. Ritkán szóltak egymáshoz. Mind a kettő úgy tett, mintha nem is érdekelné, a mit a másik cselekszik. Tulajdonképen azonban minden kiejtett szót meglatolgattak, hogy az mit tesz? és minden lépést megügyeltek, hogy az miért történik?

Tamást boszantotta, ha bátyja Jettihez szólott; és szívesen hozzá vágott volna valamit, mikor reggel lábhegyen ment el a nagy otromba ember az ablak előtt. Hogy meri kényeztetni? Miklós pedig sohasem volt érzékenyebb, türelmetlenebb öcscsével szemben. Nincs-e olyan szándéka, hogy őt megalázza a leány előtt? Kicsi dolgokban is csökönyös lett s nagy kedveteléssel csapta oda, ha Tamás valamit kívánt: „Tedd meg te, ha akarod.“

A türelem teljesen elhagyta.

—Irigyel téged tőlem, mondá TamásJettinek.

A zsidóleány ajaka körül gyöngye mosoly szaladt végig. Tetszett neki, hogy irigyelik őt. Ha Miklós arcza kigyult valami bántó szóra, oda szaladt hozzá, megfogta kezét s a szemébe nézett.

— No látja, ne haragudják... értem... És akkor lehajtotta fejét az erős férfi s visszavonta kezét... Nem bírta a Jetti gyöngye ujjainak szorítását.

Tamás sötét tekintettel nézte végig őket, de nem szólt.

*

Egy szombaton este tartotta a béres a lakodalmát.

Már tavaszodni kezdett az idő; a Bérói fiuk délután kimentek a szántókhoz. A kőrisfa a ház előtt kivetette fekete bogjait s a mogyorókrok kávészínű poros csengettyűi ingtak a szellő lebbenésén. Egy-egy madár is csippent néha s Jetti nyitott ablak mellett nézte a zöldülő buzavetések közt az oldalban elvonuló utat, a hol párja ment el.

A mint szürkült (mintha a hegy mögül egy szörnyű pipából füstölt volna a néma falu

felé valami óriás), bolondság ötlött a Jetti eszébe. Meg fogja ő tréfálni Tamást. Hirtelen bezárta az ajtókat és a nagy diófa sifonerekből mindenféle régi köntösöket szedegetett elé.

A Bérói Kata képe ott függött a falon. Úgy öltözik fel, mint a hogy azt ábrázolta valaha a piktor.

Az ő karcsú derekát takaró virágos se-lyemderékhez hasonlót, lobogós ujjút, arany-sujtással varrottat öltött; csipkés skófiumos fejkötőt tűzött szőke haja fölé s vállára panyókára dobta azt a lila bársony mentét, a melyikhez hasonlóval ment, az urát rabságban tartó töröknek elibe, drága váltságul Bérói Kata.

A mikorra elkészült az öltözéssel, megkopogtatták ajtaját, de nem Tamás jött, hanem Miklós. Ő az ösvényen került s hamarabb ért haza. Nem tudott volna magának számot adni arról, hogy miért sietett, de vágyott arra, hogy hamarabb érkezzék haza, mint az öcscse.

A küszöbön megállott és tágra nyitott szemmel nézte meg Jettit. Mély sohaj szakadt föl melléből.

— Milyen szép — lehelte.

Igazán azért sietett, hogy mondjon valamit Jettinek.

Nem tudta tisztán, hogy mit? de egy szíves szót szeretett volna mondani négy szem között. Mennyit tervelt nagy fejébe erre a pillanatra. Semmi rosszat, semmi árulást. Ah! Ő és ez a zsidó leányka! a ki a Tamásé. De semmi sem jutott eszébe a tervekből.

„Milyen szép, milyen szép“, ismételte sokszor s karjait messziről feléje nyújtotta.

Mélységes vágy ült szemében s tele szájjal lélekezett. Egy ige fullasztotta, a melyik nem tudott utat kapni gégéjén. Miféle?

Jeti úgy lehúzta szemhéjait, hogy sugaras két szeméből csak egy keskeny vonal látszott s mosolygott. Melegítette őt is ez a hangtalan bámulat. Selyemruhájának ránczait egyengette keskeny kezével s a mente lágy prémjét simogatta.

— Kihez hasonlítok? — kérdezte elfojtott hängen.

Olyan pillanat volt az, a mikor nem lehet hangosan beszélni.

— Nézze a Bérói Kata képét — sugta terhes szünet után — nem úgy áll-e rajtam ez a hosszú derék, mint azon a szép asszonyon a képen ott? És a karjaim látja! A csipke-inget nem találtam meg, és azért hagytam szabadon.

Közeledett Miklóshoz és felé nyujtotta gömbölyü, üde, meleg hófehér karjait. A nagy ember kinyujtotta ujjait, hogy érintse. Jetti ráütött és fölkaczagott. Ez a koppanás, mintha egy soha sem szólott harangot ért volna, hogy hangot adjon belé.

Miklós megtalálta háborgó agyában azt a szót, a melyiket keresett. Ajakán is lebegett már!

Akkor Jetti az asztalig vonult s félkarjával rátámaszkodva, kaczer tekintettel nézett föl a Miklós kigyult arczára.

— Csak valami hiányzik — mondta vonatva — derékszorító övöm nincs és rajta a Bérói Kata kése...

A kés... A család legöregebb tagja őrzi azt úgy, mint a becsületét. Ez a kívánság egy percze elverte a Miklós fejéből a mánort. Egy perczig csak. A másikon azt kérdezte:

— Kivánja?

Jetti igent intett fejével s aztán az ajtó felé futott.

Mert Tamás lépett be azon.

Mellére borult és kaczagott. A férfi karját lomhán dereka köré fűnta, de szemével a bátyja arcát vizsgálta. Gyanakvó ső-

tét kegyetlen tekintet volt az. Egy szót sem szólott.

Hölgyét a szoba tulsó szögletébe vitte s kísérté azzal a gonosz nézéssel Bérói Miklóst, míg lesütött fővel az ajtóig ment s lassan betette maga után.

— Mondott valamit neked? — kérdezte Jettit. Nézz a szemembe igazán, igazán. Mondott valamit neked?

Jetti összeborzolta Tamás bajuszát s azt felelte: „Bolond vagy.”

Tamás ismételte: „Mondott valamit?”

Jetti nevetett, megrázta a fejét s hizelegve nyujtotta ajakát.

— Szép vagyok? Szeretsz?

*

Mikor a csillagok kiültek, elindultak a béres lakodalmára. Miklósnál világ égett. Jetti azt kérdezte: „Nem hívjuk őt is?” A Tamás arczán ismét végig vonult a gyanakvás árnya. „Miért?” Jetti szorosan belékapcsolta karját a Tamáséba s sietve ment le a lépcsőn.

Önök akárhány pompásabb, sőt szebb nőt is láthattak Jettinél, de kecsességben akárkivel

versenyezhetett ő. Nem volt elég magas, de mégis jól kilátszott a vele egyformák, sőt a magasabbak közül is. Ha ment, kissé ingott, de, nem úgy, mint az almafa derékban, hanem tövétől fogva, hasonlóan a gyöngye virágszálhoz, melynek tetejére pillangó rebbent.

A szemével mintha mindig keresett volna valami kedveset, a mit elvesztett; de nem semmitérő kíváncsisággal, hanem szeretetteljes érdeklődéssel. Csupa figyelem volt az a mandula metszésű végével, kissé lefelé álló, világos kék szem. Csupa figyelem, de hamisság is olyankor, ha puha ernyőivel félig eltakarta. És említhetném azt a varázslatos ígét, a melyre magoktól nyíltak föl a kincses kamarák ajtai, ha Jetti szemeit rajzolom. Mert elcsukott vágyak minden zárja felpattant az emberben e nedves, mégis fényes szemek tekintetére. Olyan szem volt, a melyiken az asszonyi szív kitanulhatatlan mélységéig lehetne belátni, ha volna, a ki nem szédül el ilyen örvénybe tekintve. Kissé száraz orra volt izgékeny czimpákkal, és keskeny ajaka.

És milyen csodálatos haja! Annyira szőke volt ez a haj, hogy szinte rózsaszinben játszott és mintha halvány füst este volna meg, valami

ezüstös szürke lehellet látszott rajta. De milyen puha, omló, lágy haj ez, ráborúlva simán a magas homlokra.

Ugy . . . Egészen a szeméig ezzel a hajjal ártatlan gyermek Jetty; szemétől kezdve kis hegyes állaig hamis leány; s gömbölyü nyakától, a mint ott im, a falu göröngyös utcáján, félig rádölvé a Bérói Tamás karjára, mégis ruganyosan, kecses vonalokban ingva lépeget — egy epedésre csábító gonosz tündér, a ki most kelt ki onnan a hegy lába alatt elterülő mély sötét tó hallgató vizéből, emberek vesztére.

A béres lakodalmán már ették a lágyra főtt bornyuhust s az étékfogó mondta a rigmusait. A törpe, füstös, agyagos szobában alig lehetett mozogni s erős, rossz szag terjengett. Az ablak ugyan nyitva volt, de az csak akkora, mint egy tenyér. A magasra vetett ágyon ott állottak a menyasszonynak küldött ajándékok.

A nagysás urfit nem is várták. Azt a szerencsét, hogy a Bérói-udvarból valaki átlépje küszöbét, nem érte meg a paraszt-ház, mióta a nagyságos asszonyt a kőrisfákkal szegett néma kőpalotába fektették örök pihenőre. Mindjárt nagy nyüzsgölődés támadt. Mindenki át-

akarta adni helyét s az asztal üres lett egy percz alatt.

Akkor az ajtóban Miklós urfi is megjelent.

A menyasszony édes anyja kezét akart csókolni Jettinek. A nagysás urékat az asztalfőn kínálták helylyel, Miklós azonban az egyik szögletre huzódott, szemben az öcscsével.

Senki sem mert beszélni. Új tálat hoztak, de a rigmus az esküdt torkán rekedt, bárha az atyafi egy kissé kapatós volt már.

A villákat igen halkán mozgatták s néhány gyerek a hideg tűzhely szélén összebujt félénken.

Jetti néhány szót szólott a menyasszonyhoz s megnézte, mit hoztak neki a vendégek ajándokul. A piros pántlikás bottal fegyverkezett vőfély is odaalázatoskodott melléje s mutatta vigan a fogait, de nem mert beszélni, pedig tulajdon azon Jetti volt az, kivel ő hajdanában pazarul kedélyeskedett a Jakab korcsmájában. Miklós lesütötte a fejét; Tamás olykor átvonta szemeit az asztal fölött, hogy tekintetét a bátyján pihentesse.

Lassanként az asszonyok mozgolódni kezdtek s az esküdt untalanul töltögette a zavaros bort s a pálinkát. A levegő mind terhe-

sebb lett. A nagysás urfiak nem ereszkedtek szóba.

A vaskos bajuszú, zömök kisbiró valami végetlen történetet habart Tamásnak egy bitang ösvényről, melyet elszántott valaki s minthogy a nagysás urfi nem nézett feléje, hát oda könnyökölt az asztalra, szembe az orczájával és fujta a szót s a borszagot. Tamás elfordult, nagy néha lökve oda egy-egy szót.

A kis-biró, ki násznagy is volt, akkor föl-emelkedett és megtöltötte a poharát.

Szörnyű czikornyásan, hol versekben, hol gyalog szónokolt arról a köztudomású eseményről, hogy a béres elvitte hites feleségül eme tisztos fehérszemélyt. Néhányan könnyeztek (a mint az már szokás), a gyermekek elszunnyadtak, Jetti pedig az ő csudálatosan figyelő tekintetével nézte az izzadó, igyekvő ember czibikelését a szónoklat mezején.

Akkor hirtelen történt valami.

A kisbiró úgy végezte a beszédét, hogy felhívta a magosságbelit a végre, hogy e szép rozmaringszálat (s Jettire mutatott) minél előbb a szent házasság boldogságába vezérelni ne terheltelessék...

Tamás ingerülten emelkedett föl erre a

vad kívánságra, Jetti betakarta szemeit selymes héjával, Miklósnak pedig kiragyogott az arcza, mintha világosság érte volna.

A nagysás urfi készülődni kezdett. Mindenki sietett keresni a kalapját, kabátját s egymást lökdösve, senki sem juthatott hozzá. Arra Tamás félkarjával széttaszította a tolongókat s kezen fogta Jettit. Fejével bólintott s kifelé indult.

Jetti oda szólott Miklóshoz: „Jön?”

Aztán fölsziszszent. Kezét úgy megszorította Tamás, hogy fájt.

A csillagok fénylettek. Némelyik messze vetette sugarait a sötétkék égen. A kuvaszok ugattak az utcán. Minden házban sötét volt.

Előttük egy árnyék tünt fel olykor s olvadt ismét az éjbe.

A templom fordulójánál, hogy elhaladtak, egy üvöltés verte fel a némaságot. A vén zsidó rohanta meg a leányát az utcán. Ott leste meg.

— Te gyalázatos! — kiáltotta eléje szökve.

— Te aljas! te czéda! . . .

Nagy botot forgatott a feje fölött. Tamás a zsidó elé lépett és kicsavarta gyöngé kezéből.

— Te mocso k, te kutya fajzat! — rikol

totta rekedt hangon a zsidó. Tamásnak a szemét elfutotta a vér s ráemelte a botot a vén zsidóra. Akkor Miklós megfogta az öcsce karjait.

— Mit akarsz tenni?

— Útamba állsz? — kérdezte Tamás fenyegetőleg.

Miklós Jettire mutatott, ki fejét kezeivel takarta el:

— Az ő apja ez a gyenge öreg. Nem szégyenlenéd?

A zsidó rázta ökleit.

— Mije vagy ennek a nemes urnak? Cselédje vagy? Felesége vagy? Becsületes voltál, a becsület nem kellett. A fertelem kell. Gyalázatos vagy! . . . és feléje köpött.

Miklós csendesíteni akarta az öreg embert. A csitító hangra elgyengült mindjárt, csukló zokogásba tört ki és térdeire rogyott.

— Itt várom a leányomat, a szemem fényét, a mióta elment. Adják vissza őtet nekem. A fejét rontotta meg az a sátán (és Tamásra mutatott), különben nem hagyta volna oda az apját. Nekem senkim sincs ezen a világon, könnyörüljön nagyságod rajtam. A többi gyermekeim mind meghaltak s inkább ő is lenne a

földben. Nem a nagysás urfihoz való ő. Nézzék, ő csak egy szegény zsidó leány . . .

Aztán felugrott s ismét vadul és oktalan dühvel kiáltott: „Nem adom, nem eresztem. Vegyék el inkább a szemem világát, de a leányomat nem adom, nem adom. . .“

Tamás kézen fogta Jettit s csendesen megindult. Az öreg zsidó egészen magán kívül rontott utánok. Miklós megfogta s szeliden beszélt hozzá. A zsidó két karjával hadonázott a levegőben és átkozódott. Az ég és föld minden nyavalyáját, keserűségét, büntetését bocsásd reájok, te büntető Isten . . .

Aztán Miklósra esett:

„Neked is részed van benne, úgy-e? A k e t t ő t ő k é, úgy-e? Mindenkié, úgy-e? Hogy rájja meg fehér testét a pestis!“

Jetti futni kezdett s otthon zokogva borult az ágyra. De ha behunyta is a szemét, nem látott mást, mint azt a fehérszakállu két-ségbeesett öreg embert; de ha befogia füleit, sem hallott mást, mint az ő átkát.

— Elhagytad az apád Istenét s az idegen Isten nem fogad kegyelmébe!

Tamás a tornáczon maradt. Nagy léptekkel járt le s föl.

Várt a bátyjára.

Miklós csendesen jött fel nemsokára. A lépcső egyik kiromlott kövében megbotlott, de nem szitkozódott. A feje tele volt bevégzetlen gondolatokkal.

Tamás elejébe állott.

— Szóm van veled, — mondta mély vontatott hangon.

— Hallgatlak.

— Ez nem jó hely arra. Bemegyek hozzád.

Miklós szótlanul lépett szobájába. Tamás betette az ajtót s megrántotta a kilincset, hogy lássa bezáródott-e? Miklós meg akarta gyújtani a gyertyát.

— Hagyd el — mondta kurtán Tamás. — Így is meghallgathatsz.

A bátya fölrántotta vállát s leült. A vére kissé nyughatatlanul zakatolt ereiben. Megérezte, hogy nagy dologban váltanak beszédet.

Tamás azt mondta nyers, határozott szóval:

— Te akarsz valamit.

Ez vádképen hangzott.

Miklós fölkelt s öcsse elé állott. Az ujjhold gyöngén világított be. A két nagy, erős, vállas férfi ott szemben állva, azért mégis látta

egymás arczát. Miklós lustán, minden szót megnyomva, kérdezte :

— Közöd van a dolgaimmal?

— Közöm van. Rég ügyelem az utaidat. Te forralsz valamit ellenem. A leány ellen, na, Jetti ellen na . . . Jól ismersz : tudod ki vagyok. Ügyelj magadra !

— Fenyegetsz? — morogta Miklós.

— Jól megügyeltem a szemedet. Vigyázz reá. A zsidó mondott neked valamit az úton. Nem feleltél neki semmit. Elhallgattad, hogy az ott benn (s a nagy szoba felé mutatott) a kettőnké. Hát a kettőnké? Mi részed van benne? Szeretnéd, talán ha volna részed? Egy vérből vagy velem, ügyelj magadra! Elfelejttem! S akkor az isten irgalmazzon neked, vagy nekem!

— Hát ide hallgass, Tamás — és Miklós olyan közel lépett hozzá, hogy váluk majd összeért. — Ide hallgass. Ne tekints te a vé-
rűnkre, mert én se tekintek. Megúntalak. Ki vagy te, hogy számoltatni mersz engemet? Ki adott jogot arra, hogy útamát ügyeld s a tekintetemet? Ki szabadított föl, hogy így beszélj velem? Ha eddig nem tudtam volna, hogy mit tegyek, mostantól fogvást tudnám azt. Kita-

karodjál innen az én szobámból! Számoltatsz? Jó. Azt teheted, a mit akarsz s én a mit akarok. A melyik erősebb, annak lesz igazsága. Én is azt mondom, jól vigyázz magadra. Kitakarodjál, a mig bírok magammal.

Tamás félrelépett, hogy végigmérhesse bátyját.

— Ezt mondtad, Miklós s el ne felejtsd. A mikor még egyszer szólok hozzád, az utolsó órája lesz valamelyikünknek.

— Úgy legyen.

*

Kinn még csak a békavirág tarkítja a mezőt; a cserebokrokról a száraz levelet még nem taszította le a friss rügy, a fecskék fészke üresen áll az eszterhéj alatt — mindazonáltal igen vidám az egész világ. Látni kell csak a kakasokat, milyen színesek, büszkék; tarajuk hogy ragyog! Látni a szárazlábu paripát, mint libegteti orrczimpáit, száguldva az ébredő réten és a pillangót, milyen kéjesen dől a szelőre, ringva a napsugaras légben. Minden szebb; asszony, állat mind ingerlékenyebb, mind tele reménységgel, az öröm ez egyetlen méltó okával.

A nagy tó szélein a tavalyi sás mocskos roncsalékai közül eleven zöld szárok nyúlnak föl; a malom mellett a bogos fűzfák héja megszinesedik s szól a tilinkó a berekben. Egy-egy madár sivít föl, készítgetvén torkát az udvarló beszédre, melylyel édes párt csábít majd. Az oldalokon töri a barázdát az eke s a fehér ökrök mellett kiabálva lép a béresgyerek. Árnyék még sehol, csupa fény, nap-sugár.

A Bérói-házban azonban nem érzik a tavaszt. Nehány nap igen szomoruan és boszusan telik el.

Miklós hajnalban lóra ül s estig nem látják. Megesik, hogy este sem jön haza s ha otthon van, bezárkózik szobájába. Hol csavarg, senki sem tudja, senki sem kérdi. Már ott az a szokás, hogy mindenki úgy él, mintha csak egyedül volna a világon s az urfiak sokszor hetekig nem néztek egymásra, ha valami kis koczódásuk volt, de mióta a kis zsidó fruska a házhoz került, Miklós emberségesebb volt a szegény cselédséghez, az alázatos parasztsághoz. Volt. Ismét az égiháboruhoz hasonlóan dülva robog át a falun. Nem jó elejébe állani.

Jetti a béres lakodalma után való reggel

kisírt szemmel kelt föl. Tamás soha sem állhatta a könnyeket. Ezt gondolta: „A menykő üsse meg a czudar zsidáját, miatta lucskos a Jetti szeme... Hát jó no. Vigasztaljuk meg.” S közeledett felé, hogy megölelje.

Jetti félrehúzódott.

Miért?

Tamás ingerült lett s gyanakvólag méregette végig. Mi baja Jettinek? Hiszen csak megölelheti a zsidó miatt, vagy mi. Azonban hátha nem a zsidó miatt húzódik tőle? hanem másra gondol, más ölelésére nyujtaná karcsu derekát.

Miklós jutott eszébe s kegyetlen káromkodást szűr ki fogai közül. Éreztetni akarta haragját Jettivel és hidegebb lett.

Jetti annak a kétségbeesett öreg embernek görnyedő alakját látta, mikor Tamás reáemeli a botot. Ah! Ez a kar most az ő derekát akarja ölelni? De aztán megbánta, a mit tett és szívesen elfelejtette volna.

Ime azonban Tamás nem olyan, mint máskor. Egyik nap fut a másik után s nem olyan. Tűnődni kezdett. Mi bánthatja? Eszébe jutott, milyen bosszusan ugrott föl a kisbíró szavára. Mikor asszony-kontyot kívánt neki a Mindenható urtól.

Addig nem gondolt reá Jetti. De ezért hidegebb-e Tamás?

Hát olyan semmi ő, hogy rágondolni is szégyen arra az eshetőségre, hogy igazi aszszonya legyen a Bérói-háznak? Hát ha szereti őt Tamás, még se vehetné el? Olyan nagy gyalázat lenne az? Mi hát ő itt?

És erre ismét sirt. Tamás így sirva találta egynehányszor. Akkor hátat fordított és ott hagyta.

Egy este ismét egyedül volt Jetti (már egy hét telt el akkor, a béres lakodalma óta) a holdfény kicsalta a kertbe. A fák rüg/edző ágai között lehulló fényes vonalaival becsíkozta a pázsítot. Azég kék volt s a csillagok fénylettek.

Mikor a hársak közt álló kis asztalig ért, a melyikre fölállította Tamás akkor éjjel, a szeme ismét megtelt könnyel. A visszaemlékezés összeszorította szivét. Szökve, fogva jött el az apjától s mégis milyen boldog volt. Volt! Elmult idők! Tulajdon azon ösvényen bandukol most végig, a melyiken hozta őt Tamás azon este. A csavargó szellő illatot hozott a hegyekről. Néhány kutya ugatott a faluban. A sövényig ért, melyen átemelte akkor Tamás. Azontúl kezdődik az oláh temető.

Onnan hangokat hallott. Óvatosan vonult meg egy borostyán-lugasban, melynek bokrain már kipattant burkából a levél s apró lilaszin pontokban a virágbimbó. A sövényen túl egy kis mihaszna vöröshaju leány beszélt valakivel.

— Oh Minya bá drágám (ez a Minya a sirásó volt, egy földsárga arcú, gyér, gyöngfehér haju, lágy, ránczos szemhéjú roskadozó öreg ember), ha ked hallgatna reám.

— Hallgatlak, gyöngyöm — felelte az öreg ember.

— Pedig szégyenlek beszélni, Minya, de ked, tudom nem volt rossz hozzám soha. Hát látja, itt ezt a gödröt ezt Métának ássa úgy-e?

— Úgy, Métának — igenelte a sirásó — mert bolond volt a cigány. Virtus, virtus! kellett neki virtus? Tegnap még fejtette a köveket a hegyben, aztán egy kő a mellére gurult s ennyi. Most már neki ásunk. — Kell virtus, mi?

— Tudom, Minya bá. Már most látja, ked segíthetne rajtam s nem is tenne hibát. Vörös a hajam, látja úgy-e?

— Lang, lang, gyöngyöm.

— S nem kellek ne ki ilyen hajjal...

— Kinek? Gyurinak? Nem kellesz, a

miért vörös a hajad? Hát tudod, Kalári leányom, vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó. De te jó vagy no . . . vágd le a hajadat.

— Megölne a szégyen. Mit mondanának rám, ha levágnám!

Aztán halkabban folytatta:

— Ked olyan halottas ember, Minya bá. Ha ked egy szikra jóval volna hozzám s egy tincset a vörös hajamból betenne a Méta szájába, mikor befektetik a gödörbe, hát jóra válnék minden. Mert azt mondják, hogy mire az ott porrá válik, megváltoznék a hajam színe.

— Meg a, hugom — erősítgette az ember — de nagy dolgot kívánsz.

— Nem kívánom ingyen s örökös adósa leszek.

— Kicsi van már nekem hátra adósságvárásra.

— Kednek adnám a fülbevalómat. Tiszta ezüst Minya bá. Ked aztán csinál vele valamit. S mit segítene rajtam! Az Isten is megáldaná. Beteszi-e?

— Lám a függőket.

Aztán hallszott, mint alkusznak csöndesen.

Mindene van a boldogsághoz, Istenem!

csak a haja vörös. Hát Jettinek mi hiányzik? Szereti-e őket már valaki a világon?

Akkor a sövényen a hegy felől valaki átvette magát, Jetti remegve ült a pad szélére. A gyepen át néhány nagy ugrást tett a jövevény, s aztán elhaladt a lugas előtt. A nyomában járó kutya megérezte Jettit s ugatni kezdett. Arra visszafordult.

Miklós volt.

Miklós, de feltűnően megváltozva. Kurta prémes bekecs a derekán a czondra kabát helyett, melyből kidomborodott széles melle. Erőteljes lábszárain új szűk, sujtásos nadrág: fején fehér posztó-kalap. Az arcza is, mintha fiatalabb lenne sugár bajuszával, rendbeszedett kis körszakállával.

— Keresem, Jetti. Napok óta keresem, hogy mondjak egy szót. Akarja?

Jetti fölkel. Egész testében remegett. A holdfény bevilágította az erős ember dali alakját, a ki emelt fővel, nagyra nyitott szemmel nézett rá.

Ez nem a vért felkergető tekintet volt, melylyel megnézte őt, mikor először lépett a Bérói-házba; ez egy férfi nézése, ki bátran indul valamely tetre.

— Akkor éjjel, mikor az apja megtámadta az uton, azt kérdezte: mi maga ennél a háznál? Akar-e asszonya lenni ennek a háznak? Ezt én mondom. Miért? Meggondoltam. Ha én arra szót találnék. Nem tudok játszani a beszéddel, de igazán érezek. Úgy van, mintha én aludtam volna, hanem most fölébredtem. Maga miatt . . . maga miatt, Jetti . . . a kiért. Van még valami hátra? Ha megbecsültek valakit, én megbecsülöm. Ha szerettek valakit, én szeretni fogom. Feleségemnek kérem, de hát engem nem lehetne-e szeretni, a miért darabos vagyok? Az, hanem a becsületben nincsen csorba. Miért fordul el, Jetti? Ez nem hazug szó. Hanem fél tőlem. Bizonyos, hogy megváltoztam. Nézze, hát egy szava sincsen?

Valami vad erély volt beszédében; durva, szakgatott, langos szavait, mintha nem is csak a száján, de a szemén is mondta volna.

Alig vett lélekzetet s folytatta.

— Ezt el akartam mondani. Én semmit sem kívánok, csak hogy legyen az enyém. Ha akarja, elmegyünk innen. Ketté tépek mindent, a mi ide köt. Dolgozni fogok magáért és szolgálni fogom. Mindenem lesz, az Isten úgy se-

gitsen meg. Messze megyünk, a hova akarja. Ezt akartam mondani. Mit felel? Semmit sem. Ugy is jó, de ne vágja el egy szóval a reménységemet. Gondolkozzék. A mit mondtam, becsületes szó. Hiszi?

Miklós ismét beszélni kezdett, gyorsan, izgatottan.

— Ugy látom, hogy felelni akar valamit. Nem, ne feleljen. Vártam rá s most félektőle. Soha sem éreztem ilyen kicsinynek magamat. Nehézkes vagyok s durva. Mindezt nem így kellett volna mondanom. Ennek úgy-e más formája vagyon? Kérem, ne feleljen. De mondok egy szót. Én ezt másképp fogom megtenni. Én nem félek senkitől . . . Nem nekem kellett volna ezt elmondanom. Jó. Elmondja más. Feleségemül megkéri más, a kit küldeni fogok. Akkor se feleljen. Hanem . . . Igen . . .

Megtörölte a homlokát s kalapját kezébe vette. Hangja csöndesebb s ünnepélyesebb lett.

— Összezavarodom. Igen sokat beszéltem. De ezt még hallgassa meg. Nézze itt a Bérói Kata kése nálam. Akkor este kérte, tudja, hogy adjam a derekára. Azóta itt hordom magamnál szünetlenül. Az édes anyám adta kezembe, hogy megőrizzem becsülettel, a mig

élek. Várok egy hétig. Le sem teszem magamtól ezt a kést, el sem is veszítem. Egy hét múlva ismét eljövök. Ma kedd. A jövő kedden szemben leszünk. Addig gondolkozzék. A mit akkor felel, azt meghallgatom. Ha az enyém lesz, oda adom ezt a kést. Ez lesz az eljegyzésem. A feleségemé legyen a Kata kése. Ha eltaszít, magamba ütöm. Isten engem úgy segéljen !

Aztán megfordult.

Gyors léptekkel ment végig az ösvényen, a csöndes, fekete Bérói-ház felé. Hallszotta a lépteit a tornáczon. Belépett a szobájába.

Mindez olyan volt, mint egy nyári zivatar, mely váratlanul jön az égből lánggal, dörgéssel, s eltűnik hirtelen.

Jetti kábultan tántorgott végig az úton.

Felesége ! A gőgös Bérói Miklósnak a felesége.

Tamás várt rá az ajtóban.

Szigoruan nézte meg.

— Hol voltál ?

Jetti hevesen átölelte nyakát s égő arcát széles mellére tapasztotta.

— Ha tudnád Tamás — rebegte — hogy szeretlek ! . .

Úgy mint egy pelyhet, úgy mint akkor, azon este fölemelte Jettit Bérói Tamás, szemébe nézett és megcsókolta.

A harag egyszerre eltűnt szívéből.

*

Felesége . . .

Bizonyos, hogy eszébe se jutott volna Miklósnak ez a gondolat az öcsce nélkül. Most már tegyen róla Tamás. Ő kergette belé. Hogy tanulja meg az a frater, mint lehet parancsolgatni Bérói Miklósnak ! Lássuk ! Menjen ő is idáig, ha tetszik. Ha előbb jutott volna neki eszébe, tán elveszi vala feleségül a zsidó gyereket. Igende most már daczból se tenné. Mert nem úgy látszanék, mintha megijedt volna ?

S ha nem, elveszti Jettit.

A zsidó leánya ? Mindegy. Ki számoltathatja Miklóst ? Ah ! Tamásnak tetszik a Jakab leánya ? Kínlódni fog érette, ha elveszíti ? Jól van. Miklósnak is tetszik !

Tetszik ? . . . És megállott, a mint reggel a tóparton tűnődve járta a nyomdékot s a kezében levő korbáccsal csapkodta a száraz nád-szálakat.

Tetszik? . . . Mély lélekzetet vett s arczát mosoly világította meg, mely szivéből fakadt. Magának sem mert felelni e kérdésre. Valami csodálatos gyöngeséget érzett s csodálatos erőt egyszerre. Az ő szép rózsaszín arczát, puha haját megsimogatni . . . és egy szorításban megsemmisülni vele együtt. Úgy szeretett volna birkózni érte valami rettenetes állattal . . . s úgy szeretne volna térdére hajtani fejét s ott szunynyadni el.

Nem. Semmi sincsen azon kívül, hogy dulakodni akar az öcscsével, hogy meg akarja mutatni erejét.

Most (hogy nem állott szemben azzal a mosolygó, semmi gyermekkel) már képtelenségnek tartotta, hogy az ő kezét ne fogadná el. Mérlegelni kezdte, milyen nagy szó volt, a mit kimondott.

Aztán hirtelen az ötlött eszébe, hogy ostobaság volt, a miért nem hozta mindjárt magával, miután elmondta neki, hogy mit akar. Hiszen Tamástól is úgy jött el az apja házából.

E kicsinylő gondolatra azonban kedvetlenül érezte magát.

Igen szép derült reggel volt. Az oldalokon

már vágta a barázdákat az eke. A tó sötét vizére néha kirebbent a száraz nád közül egy fehér madár s átsuhant a fodrokon, a szárnyával érve azt csupán. Ez a tó sok határ vizéből gyűlve, ott a legnagyobb a bérói lapályon s a gát alján rozzant kis malom fekete kerekeit hajtja. Egyik oldalán a cziheres hegy, a honnan keskeny ösvényen jönnek a szomszéd falusiak, hogy egy lengő pallón átmenjenek a vizen, örölni az árendás Jakab zsidónál a malomba.

Ime az ajtóban áll most is nehánya. Fiatal legény suttog valami bolondságot fiatal leánynak a faragott oszlop mellett; egy vén anyóka gunyaszt a küszöbön s időnként megjelenik az ajtóban az öreg, fehér szakállu zsidó is. Egy pár szót szól, vagy csak szétnéz, nem esik-e valahol valami kár; aztán eltűnik ismét.

Csak maradna már egyedül. Bérói Miklós mondana neki valamit. Minthogy ő nem tud most egészen tisztán gondolkozni, nem is birná hirtelen megmondani, hogy mit? de Jettiről szeretne a zsidóval szólni egy pár szót. És azt is no (és miért ne?) elmondaná neki, hogy feleségül akarja. Ah! milyen nehéz lesz. Mindegy. Tegyen Tamás róla.

S mikor egyedül marad a zsidó, megindúl Miklós tizszer a keskeny pallón a mély víz fölött s visszatér tizszer. A parasztok ott látják untalanúl csatangolni a nagyságos urfit a cziheresen, ólálkodva a zsidó malma körül.

— Vajjon mit akar Jakabbal? — gondolkodik a parasztok. A leánya végett bizonyosan. És törik nehéz fejüket, hogy kitalálják: mit akar? A zsidónak is szólnak felőle. Jakab sötét tekintettel hallgatja:

— „Hozzám ne jőjjön egy sem onnan. Az Úr nagy! Majd látni fognak kentek valamit...“

Néhány nap telik el ilyen mende-mondákkal. Azalatt Miklós a kis Zöldi kuriájának kapuját is sokszor nyitja ki. Valamit suttog a keszeg emberkével s mindenféle numerusokat irogatnak. Ketten megjárják a határban a Berói földeket. Ez is az övék; ez a gyomos, ez az ugar, ez a tövises. Rosszak, soványak, de mégis igen czudar árt ígér értők Zöldi. Mert ezen hajdanában annyi búza termett s azon annyi zab.

Zöldiné fönségesen lógatja vörös fején a vuklikat.

— Meggondolta jól Miklós öcsém, hogy mit akar csinálni, mikor a földjeit eladja? Mégis.

Csak tán nem veszi el feleségül azt a kis zsidó gyereket . . .

De erre az alázatos kis kapsi Zöldi szokatlan hevességgel támad hitestársára.

— Tudja Miklós öcsém, mit kell csinálni, nem kell őt tanítani. Úgy-e na? El akarja adni a földeket Miklós, mert meg akar házasodni s ki parancsol ebben neki? Úgy-e na. Ha szereti, hát neki nem parancsol benne senki. És azt mondom öcsém én is, ne nézzen a rangra, csak a szívére. Úgy-e na. De honnan tudnék én annyi pénzt venni, a mennyit kér a résziért. Hiszen az roppant summa.

A hölgy keserűen bigygyeszi föl húsos ajakát s viszont belemélyed a rablások és öngyilkosságok olvasásába, melyeket kis képes hirlapja szed számára össze a nagyvilágból. Nagyon lenézi az urát, ki a haszonra való ki látásért káromolja a nemes vért. Lenézi és sohajtvá tekint a terebélyes családfára.

Zöldi pedig alkuszik, hazudik, a birtokát áruló komor embernek és el nem hagyja egy perczig se.

Mikor aztán a határ jól át van járva, hétfőn délután, hat napnak multával attól fogva, hogy Miklós a zsidó leányának följánlotta a

Béróiak tisztes nevét, a kis Zöldi a Béróiak udvarában viaskodik a kutyákkal.

Prüszköl, káromkodik a kopókra s minden cseléd elejébe szalad, hogy szétkapkodják a megrémült gyöngé ember sarka mellől a haragos dögöket.

Tamás a tornáczon várja.

A kis Zöldi remegve ér oda és jobbra-balra tekintget gyanakodva. Alig tud beszélni. A szoba közepén is alszik egy nagy vizsla és az is morog, majd nagyokat szuszog, elnyújtózkodik, ismét föláll s körülszaglászsza a sápadt uraságot.

Jeti szótlanúl, lesütött fővel áll az ablaknál. A lemenő nap sugara beözönli kecses testét. Zöldi kegyes lenézéssel bólint fejével.

Arra meghajlik szerényen s kimegy.

— Lehet nálad a kutyáktól beszélni kedves öcsém? — kérdi.

Tamás fütyint a vizslának s ez elnyúlik a földön s két első lábára fekteti okos fejét, merőn nézve a látogatót. Zöldit feszélyezi a rossz indulatu kutya s azért a míg beszél, nem Tamást, hanem a vizslát ügyeli.

— Mindig különösen szerettelek, kedves öcsém — kezdi — s becsültelek. No mi?

Tamás kurtán mondja: „Tovább, tovább.“

— Érdekel viseltettünk én, s a feleségem is, irántad. Tudod egymásért él az ember.

Tamás közbevág: „Tovább, tovább...“

Zöldi igen okos beszédre készült, hanem ez az unszolás zavarja. A mondatai nem jutnak eszébe s újból ismétli különös nagyrabecsülését. Ő is, és a felesége is...

Akkor a kutyák ismét rárontanak valakire az udvaron s Zöldi riadozva tekint hol az ajtóra, hol a nyers Tamásra. Nagyon szeretne otthon lenni.

Sok babogás és félben maradt mondat között adja elő, hogy ő ez uri házat most mint követ látogatja. Valaki küldte.

„Hiszen te tudod, öcsém, hogy ki.“

— Tovább, tovább.

Ő egy bizonyos hölgy miatt jött. Nem habozik kimondani, hogy Jetti az izraelita leány miatt. („Hiszen itt lovagias férfinál vagyunk, s bátorságban vagyunk.“) Hiszen ő ismeri Tamást. Tudja, hogy micsoda tanult férfiu. Az egész Bérói család reá tekintene, ha élne. A név... a név... Aztán vegyük ehhez, hogy a magyar állam paragrafusokat csinált a hatalmaskodók ellen. S akár csak tekintsük, egy kiskorú

leány („névleg Jetti“) az apja engedelme nélkül hozatott el, a mi, ha föl akarnának lépni, ha botrányt akarnának csinálni, nagy szégyent hozhatna erre a tisztelt házra.

De ki akarna botrányt, Istenem! Ki merne fellépni e vidékszerte becsült ház ellen. Hanem ő ismeri Tamást. Szeret mulatni Tamás. Jó. Bolondozni. Jó. Hanem Tamás tudja, meddig elég. És Tamás mindenesetre örvesteni fog, ha nemes emberhez illő tisztességes uton megszabadulhat egy ballépés gyászos következményeitől. A világon még voltak nemesek, kik egy kis bolondságot csaptak maguknak rangjukon alól való hölgygyel. Jó.

Itt van azonban Miklós. Hát ő, tudja mindenki, egy kicsit nehéz fejü. Hanem ha ő valamit a fejébe vesz, hát az ellen nem lehet tenni. Ő fejébe vette, hogy e bizonyos hölgyet, névleg Jettit, bárha izraelita leány, pap elé viszi. No, hogy ez mi! Az Isten bocsássa meg! Zöldi is igen lenézi érte Miklóst. De Tamás már bizonyosan únja s elégnék is tartja a hölgygyel való mulatkozást. Hát adja oda Jettit, ajándékozza Miklósnak. Csak ezt kéri. No mi?

És Tamás még mindig egyforma figyelemmel ügyeli a kis Zöldi szavait s mihelyt a

hitvány emberke bár annyi pihenést szerez magának, hogy lélekzetet vegyen, unszolja: „Tovább, tovább!”

A küldetés végére alig is tud hát elérni Zöldi, akkor úgy szuszog, liheg, mintha egy nagy hegyet mászott volna meg forró délben.

Mindezekből az izenetekből, melyeket mint követ hozott, némelyeket el kell, hogy mondjon Zöldi a szóban forgó „bizonyos hölgynek” és ezt Tamás, ha csak a hölgy kárát nem akarja, nem gátolhatja meg. Nyilatkozzék ő is.

Tamás szótlanul kel föl s megkeresi Jettit.

A Jakab leánya belép s Tamás szólal meg akkor, nem figyelve Zöldire, ki néhányszor rákezd:

„Tisztelt hölgy . . .”

— Jetti — mondja Tamás — im ez a majom itt Zöldi, a kinek veled van baja. Az édes bátyám hozzá ment és ez a zsobrák le akarja csalni. A bátyám eladja neki a részét. Látom, hogy néhány nap óta bujják a határt. Hát tudod miért? Mert a bátyám házasodik. Mit gondolsz, kit vesz. No nézz reám — rivalja nyersen — nem tudod, hogy kit? Téged Jetti. Ezt a penészlelkűt ide küldte, hogy mondja

meg ezt neked, hogy kérjen meg téged az ő számára. Nagy szerencse, fényes házasság! Mit felelsz? Akarsz az övé lenni?

Jetti félénken nyul a Tamás keze után.

A férfi visszalép és ismét kérdezi:

„Akarsz?”

Jetti elfordúl.

Tamás ismétli:

„Felelj neki.”

A kutya is fölveszi fejét lábairól s morogva vonul a sarokba. A levegő terhes és nehéz a szobában.

Egy szó és halomra omlik minden.

De az az egy szó nem mondatik ki.

Jetti bátran néz a kis követ szemébe és azt feleli:

— Nem.

Aztán Tamáshoz megy, mellére simúl s a férfi átöleli félkezevel. Másik kezével az ajtóra mutat.

Az erek kidagadnak homlokán.

— Ki ott az ajtón, ki hitvány, futvást. Azzal a gazemberrel pedig találkozunk. Ezt kell megmondani neki.

Akkor viszont kezdődik a kutya-patália. És odakünn a kuvaszok s a kopók olyan üvöl-

tést cselekesznek, hogy azt bizony az a maroknyi ember meg sem érdemli.

*

A faluban azon este azt beszélték, hogy Miklós nagysás urfit kiutasította a zsidó a korcsmából.

A halottas ember, Minya bá, ott iszogált a korcsmában, és ott az egyik esküdt. Akkor bejött Miklós urfi. És láss csudát. Nehány szót pussogott a zsidónak. És a zsidó milyen szókkal kikergette, de milyen szókkal! csak az Isten tudja...

És nem lőtte meg az urfi az istentelen pogányt?...

A nagysás urfi édes apjáról tudják öreg emberek, hogy egy jobbágyba, a ki a házföldén dolgozott s feleselni mert: egy lövést küldött. Lomhán dübörögve gurult a paraszt a földre. Az tudott aztán löni!... Csupán azért, mert egy szót ellene mert mondani. És ez a kutya hitü zsidó most le meri piszkolni Miklóst.

És végig sem vert rajta Miklós urfi? Nem a! Kisunnyogott csöndesen a korcsmából.

S bárha heves szél támadt, mely terhes

felhőket kergetett a völgyre — dideregve a kapuközökben sokáig csak ezt a nagy ügyet beszéltek.

Mi lesz a világból! egy ilyen kutya zsidó mer szólani a nagyság urra! Hogy meri feltátani ellene a száját? és hogy tűr el egy olyan előkelő úr, miért tűr el tőle csak egy rossz tekintetet?

A fellegek meggyültek s eltakarták a csillagokat. Mély sötét borult a falura. Hideg szél kelt s az esőcseppek karikákat vertek a tó vizén. Olyan bánatos fekete volt minden, mintha soha sem akarna kiderülni.

Hajnal felé a cserebokrokból álló cziheresen a száraz piros levelek csillámlottak a vízcseppektől; az ég homályos és szürke volt.

Az eső megeredt. Csupa lucsok lett minden. Néhány kakas iparkodott a faluban; az egyik kezdte a kiabálást, a másik nem hagyta; a miből csinos lárma keletkezett.

A harangozó olyan sötétben rángatta a rosszhangú kolompokat, hogy senki sem hitte, mintha a rendes időben húzná.

A malom ajtaja be volt zárva s a megkötött kerekeken csorgott le a víz. Lucskos halak verődtek fel a tóban s loccsantak ismét

vissza; a mély víz nagy gyűrűket vetett nyomukban. Olyan homályos volt minden, hogy a domboldalon a temető sírfáit nem lehetett megkülönböztetni a megázott sírhantoktól.

Ezen a szomorú reggelen valaki, ha igen jó szeme van, láthatta volna, hogy egy férfi ereszkedik le a csúszós cziheren ott az ösvényen, a hol a szomszéd falusiak szoktak a malomba jöni. Egy lovat vezetett kantárszáron. Az állat kényesen lépked, fúj és makranczoskodik. De mégis leérnek az aljba s a férfi (nagy erős ember, kurta zekében, kerek posztókalappal fején) megköti az állatot egy erős cserefához.

Aztán gondolkozva elindul, s csöndes léptekkel megy a tón a malomba vezető pallón át.

Mikor a palló közepéig ér, a malom oszlopai közül egy másik férfi alakja válik ki. Ez szembe indul a jövevénynyel.

Összetalálkoznak a pallón, néhány szót váltanak s hevesen integetnek karjaikkal.

Akkor az előbb jött valamit kivesz zsebéből és mutatja. Arra talán dulakodnak, talán ki akarnak térni egymásnak...

A paripa a fa mellett fölnyerit, a tó vize

nagyot loccsan, aztán hullámok verődnek végig rajta s egy bús, hosszú kiáltás nyilallik át a néma, nehéz légen . . .

Aztán a pallón át a cziheresbe egyember lép át és gyorsan siet a falú felé.

Hát a másik? . . .

*

Az idő csak dél felé kezdett derűlni, de a mező félig könnyben, félig mosolyban olyan volt, mint egy szemérmes leány az oltár előtt, a ki nem tudja nevéssen-e? sirjon-e?

Ah Jetti is, vajon mit tegyen ezen a napon? Ez ugyanazon kedd, a melyiktől oka van félni, várni.

Észre se veszi s az ajtó meg fog nyilni és megjelenik Miklós. A válaszáért jön. S a milyen bizonyosan következik az éjjel után a nap, olyan okvetetlenül itt lesz.

Mert ő azt mondta, hogy eljön. És az ő elhatározása ellen nincs gát.

Mit tegyen Jetti?

Nem azon töpreng, hogy mit felel neki.

Nyughatatlan éjszakákon bár, félig ébren, félig alva, látta azt a minden koronánál drá-

gább csábító kis csipkés fejkötőt, melyet Bérói Miklós nyújtott feléje. Asszony . . . igazi asszony. Ah!

Hanem csak eddig is van. Minden álomnál édesebb valóság a Tamás szemeinek melege, keze szorítása. Neki tetszeni, neki szolgálni, az ő eszében élni, vele örvedeni, szenvedni . . .

Tudja, hogy mit fog felelni Miklósnak, de vágyakozik úgy mondani el, hogy Tamás is hallja és fél attól, hogy hallani fogja.

Némi sejtelmek kelnek szívében.

Hátha Tamás azt felelné akkor: „Nem adlak másnak, az én feleségem lélsz, mert én szeretlek“ . . . A szeme kigyúl a gondolatra.

Miért ne? Kecsesen, kaczerán mosolyog és mérlegeli az áldozat nagyságát, melyet Tamásért hoz. A következő pillanatban aztán izgatottan rázza kis fejét s ijedve gondol arra, hogy mi fog történni?

Minden szó eszébe jut, a mit ott a borostyán-lúgasban mondott Bérói Miklós: „Ha feleségem lesz, övébe akasztom Bérói Kata kését. Ez lesz a jegygyűrűm. Ha nem, magamba ütöm. Isten engem úgy segítjen.“

És ma eljön a válaszáért . . .

Aztán Tamás . . . És remeg, a mint eszébe jut, milyen rettenetes volt a kis Zöldi látogatása után. Egész este nem lehetett szavát venni s éjjel födetlen fővel, csupasz mellel sétált a zivatarban, az éjszakáénál sötétebb tekintettel. És azok a terhes, szörnyű fenyegetések. Mit fog csinálni, ha szemben áll Miklóssal? . . .

Jetti fél és remeg. Ez a nap határoz fölötte. Akár mibe fog, kihull a kezéből. Az ablak mellé ül, hogy lássa, ki jön be a kapun, aztán remegve zárkózik a belső szobába, hogy ne találkozzék azzal, a kinek jönnie kell.

Tamást keveset látja. Ő néhányszor benézett a szobába, de aztán ismét elment. Jetti alig mert rápillantani. Az arcát dultnak, ijesztőnek találja. Bizonyosan a saját remegő szive sejti csupán olyannak. Vagy valamit talán tud Tamás és ezért kerüli őt?

Mi lesz, Istenem !

Ezenközben a délelőtt eltelt. A nap ki-sütött az oldalokra, a harangozó kongatott délre s az úton asszonynépek mentek csoportosan a mezőre, gyékény-kantáraikban ételt vive munkában görnyedő uraiknak.

Kotló pipeg az öreg Veron körül s az udvaron csak akkor támad elevenség, mikor a

Miklós pejcsikója fölkantározva, fölnyergelve megáll a kapu előtt üresen. Marczi, a vén kocsis, nagy lármával ereszti be az állatot s arra kigyúl a mennyi cseléd.

A pejcsikón Miklós úrfi ment el hajnalban. Bizonyosan leszállott, bement valamelyik házba s a csikó magától haza őgyelgett.

De nem történt-e valami baj az úrfival?

Ej, mi történjék? Marczi jól ismeri a nagysás úrfit, s a sorsot nem tartja erősebbnek nálánál. Az asszonyok azonban sápitóznak, s a vén kocsis bízalma is megínog.

Akkor végig megy Tamás úrfi az udvaron. Lám ő sem tart semmitől, mert arra felé alig nézve, int kezével, hogy vigyék be a lovat.

Veron sugva kérdi Marczit:

— Beteg a nagysás úrfi? Nézze kend, hogy el van változva a színében . . .

Ez a zajongás is elmúlik, s viszont csöndes lesz az udvar. A béres kihajtja délután a borjúkat a mezőre, a gabonás árnyéka megnyúlik; egy óra a másik után kong el a toronyban — és Miklós még sem jön.

Jetti némi könnyebbülést érez. Hátha nem is jön el. De miért nem jön?

Fölülkerekedik a félelmen az a kis ka-

czérsággal vegyült mersz, mely természetét képezi — és ohajtaná, hogy jőjjön. Ne tartaná meg a szavát? Vagy megbánta volna?

Tamás ebédre sem került haza. Délután egyszer tekintett be, s Jetti hizelegve, mosolyogva közeledett felé.

— Hagyj most el, mondta Tamás komoran. Egészen rekedt volt.

— Bánt valami Tamás? — kérdezte s hozzá símult.

Eltaszította a leányt, elfordult s azt felelte: „Hagyj el.“

Aztán a messze, kék havasok fehér ormáról gyöngé fátjol nyúlt ki, s nőtt, nőtt a végtelen völgyön át; a dombok is betakaróztak és belé a rügyedző fák, majd a virágzó mezők.

A csöndes alkonyra nyugodalmas éjjel jött — és Miklós mind nem érkezett meg a válasz után.

Pitymallatkor valaki dörömbölt a kapun. Tamás felszökött az ágyból és az ablakhoz rohant.

Csak a csordapásztor volt.

Később a kutyák ugattak mérgesen. Tamás viszont lenézett az udvarra. Egy paraszt jött az alszegről és kiszólította a kocsist.

Még alig hajnallott. Jetti akkor szenderedett el. Az egész éjjel minden neszre nyughatatlan volt Tamás. Ha szemét behunyta, fölriadozott s kínosan nyögött.

Az alszegről érkezett paraszt valami nevezetes dologba jöhetett, mert kézzel-lábbal magyarázott ott alant az udvaron. Nem sokára a cselédek mind köréje gyűltek, sőt a szomszédból is átfutott néhány férfi.

Tamás belékapcsolja a szemeit a beszélőbe.

A paraszt ismét magyarázott, s arra óbégatni kezdtek. Veron is lebiczegett s kezeit összezsapta, aztán kötényével eltakarta arcát s jajgatni kezdett.

Mindnyájan a ház felé néztek, hangosan kiabáltak, s akkor a férfiak közül kiindult egy pár az útra. A mint mentek, minden házból csatlakozott hozzájuk valaki, úgy, hogy a templom körül már sokan voltak. Itt olyan zajt ütöttek, hogy inges gyermekek, asszonynépek s öregek futottak ki a házakból.

Tamás meg se mozdult az ablakból. Homlokát az ablakra szorítja. Az üveg megpattan éles hangon. Homlokán vércsepp bugygyan ki. Észre se veszi. Merően ügyeli a megmozdult falút.

Messziről sántikált Minya bá, a halottas ember. Mind felé rontottak s neki beszéltek. Ő álmélkodva hallgatott egy darabig, s akkor a zsidó háza felé mutatott s rázta az ökleit fenyegetően.

Arra mindenki a zsidó házának indult.

A kisbiró is elékerült. Valaki a malom felé mutatott. A nagyrész arra tartott. Nehányan a Bérói udvar felé futamodtak.

Akkor lekerültek a templom mellett egy kis sikátorba, s minthogy a legelől menő futni kezdett a malom felé, mind a nyomába iramodtak. A házikók ajtai kinyíltak mindenfelé, s a komondorok azokra vetették magukat kegyetlen ugatással, a kik utána szállingóztak a rohanó csoportnak. Asszonyok felöltözetlenül, férfiak futtokban öltve fel a zekét vállukra, s mezitlábos gyerekek futva, zajongva — a malom felé.

A nyugalmas fekete malom, a titokteljes tó, az egész pompás kék égbolt, mintha nyughatatlanul mozogni kezdett volna. A víz locsogott a kerekeken, a gát vesszőin porzó fehér fodrok szöktek magasra, s omlottak ismét alá a fekete tűkörre.

A malomkerekek padozott laján, ott, a hol

az arasznyi vitzől még jól látszik a rothadó, megzöldült deszka is, egy emberi test feküdt kimondhatatlan nyugalomban.

Egy lepecsételt, fölnyithatatlan, hangot soha nem adó örökös titok; egy ártalmatlan, s mégis félelmes Senki; egy darab hitvány hús, gyöngébb a férgek akaratanál: egy halott.

És Veron dörömbölt az elreteszelt tölgyfaajtón, a palotán. Rettenetes hirt mondanak. Talán nem is igaz.

„A nagysás urfit a malom laján kapták holtan. A víz vitte oda.“

Az emberek mind elmentek, hogy lássák. Tamás kezébe rejtette földsárga arczát.

— A bátyám!

Jetti ijedten nézett fel.

— Miklós!

Aztán mint a villám, úgy csapott át a Jetti eszén; „hirűl adta neki Zöldi, hogy én nem akarom őt, s szívébe döfte a Bérói Kata kését.“ Arra elborították szemeit a könnyek és hevesen zokogni kezdett.

Tamás az ablak fájába fogódzott és merőn nézett le a nyüzsgő falura. A teste reszketett; ajakát megharapta fogaival.

A malom nem látszott a Bérói-házból,

hanem a zsidó korcsmája igen. Ajtaja előtt csoportban állottak az emberek s kiabáltak. A tó felől jöttek némelyek, s nyughatatlan csoportok bolygtak oda. Ekkor néhány férfi neki rontott a korcsma ajtajának és döngetni kezdte. Nem nyilt ki. Arra berugták.

A kis Zöldi szaporán futkosó alakja kivált a tömegből. Néhány esküdt kísérte, a merre járt. Látni lehetett, mint lép a korcsma tornáczára s mint inti szét a zsidó lakására betörő férfiakat.

A nap pedig méltóságteljes lassúsággal emelkedett a dombok tetejébe. A bölcs nyugalmával, kinek szemei előtt nincs új dolog a földön — szállt megzavarhatatlan nyugalommal a zajgó völgy felé és sugarait szétküldte a néma mezőkre.

*

— Gyász hír, öcsém, gyász hír — rontott be a kis Zöldi a Bérói-házba. — Ne tekintsünk a kedvetlenségekre mostan, felejtsük el a haragot. Látod, én jövök hozzád. Ki hitte volna, hogy ilyen hamar hozzád alázom magamat? Gyász hír, a bátyád . . . Miklós . . .

Tamás háttal állott a lihegő emberkének. Vissza se fordult.

A parasztok oda tolakodtak a nyitott ajtóba. A veranda fekete volt az emberektől. Egy pár be is lépett az úrfihoz. Ki fél ilyenkor tőle?

A zsidó leánya a szoba túlsó szögletében állott zokogva. A kis Zöldi fontoskodva beszélt:

— Az Isten útai, kedves öcsém, kitanúlhatatlanok. Milyen szerencsétlenség e tisztességre (s Tamás, mintha e tisztességre falai szorították volna, úgy összezsugorodott, s válla közé húzta fejét.) Ott kapták meg ma reggel Miklóst a lajon. Arra megy egy ember át a pallón s látja. Rettenetes gyász. Kivettük. Hozzák. Az ember nem is hinné ezt a szerencsétlenséget! Erősítsd meg magadat. Én mindjárt valami rosszat gondoltam. Mert mi? Egy olyan férfi, mint Miklós, nem pusztul el csak puffra. Ilyenkor látszik meg, hogy ki igaz barátja e háznak! Több rendbeli gyanus körülmények kötelességévé teszik a hatóságnak a beavatkozást. Nevezetesen . . .

Tamás tágra nyitotta szemeit, megfordult s eleven rémülettel nézett szét. A lépcsőn újabb csoportok érkeztek. Nem őt hozzák-e? Nem, csak a kíváncsiak jönnek.

Zöldi fölfujta magát.

— Nevezetesen mikor történt a gyász-eset? A kocsis azt vallja, hogy tegnap épen hajnalban ment el Miklós s a pejki délben érkezett haza. Mit bizonyít ez? Hogy a gazdája meghalt. A mint hogy világos. És továbbat szemlélve, azt kérdelem, miért halt meg? Maga magától? Nem. Kitől tehát? Ellenségétől. Ki volt az ellensége — ezt kérdelem?

A szoba csöndjében csak Tamás hörgő lélekzése hallszott.

— Ki? Kutassuk a körülményeket. Tegnapelőtt este Jakabnál a zsidónál volt Miklós. Én tudom, hogy ott volt. Nekem mondta, hogy valamit kérni megy hozzá. Valami nagy dolgot kért. A leányát kérte. Többen tanuskodnak. Ugyanekkor e zsidótól fenyegetésekkel illetett. Többen tanuskodnak. A felsőség ezt számba veszi. Nevezett zsidó több ízben nehéz fenyegetésekkel szólt a néhairól. Többen tanuskodnak. És hol találtatott a test? Ugyanazon malomnál, mely a nevezett zsidó haszonbérletét képezi. Többen tanuskodnak. Bizonyosan még egyszer elment a leányt kérni... Mindezekből egy dolog világos.

A parasztok mozgolódni kezdtek. Többen így szóltak: „Világos, világos!”

A kis Zöldi ünnepélyesen megszegte a nyakát s élesen mondta:

— A felsőbbség ráteszi a kezét a gyilkosra és átszolgáltatja illetékes helyre.

Tamás révedezve nézett körül . . . Hol van a gyilkos? . . .

— Én személyesen hallgattam ki Jakabot a zsidót s feleleteit előzőleg följegyeztem: E feleletek zavarosak. Itt a tagadás nem használ. Ki volt ellensége a néhainak? azt kérdem. Ilyenkor látszik meg, ki jó barátja e háznak. A zsidó minekutána Miklóst kiutasította, bezárta korcsmáját. Maga a malomban hált. Hajnalban meglátta Miklóst s orozva . . . mert másként nem lehet, mint orozva . . . betaszította a vízbe. No mi?

— Én tudom — lépett elő a Minya bá és verte a mellét.

Arra mindenki beszélni kezdett: „A zsidó, a zsidó“, zugaták.

Jetti Tamáshoz futott, kezét megfogta s éles, biztos hangon kiáltotta.

— Az nem igaz! mondja nekik, hogy hazudnak.

Tamás fölrántotta a vállát. Ez volt az első öntudatos mozdulat, a mit tett, mióta a szörnyü hirt meghozták.

A parasztok elhallgattak s Minya bá hátra huzódott az ajtó közé.

— Mondja nekik, hogy hazudnak! Az én öreg gyöngye apám nem képes arra. Én tudom, hogy nem!

A kis Zöldi rendíthetetlen volt.

— A vizsgálat ki fogja deríteni . . .

Jeti megnézte Tamást.

— És maga hiszi? — Aztán eleresztette a férfit, a szeretője kezét s eltaszította őt. — A törvény hazudik, mindenki hazudik! Az apám nem tette. Én tudom ki tette. Egyedül én tudom!

S nagy kék szemeit merően Tamás arczába kapcsolta.

Zöldi közbe vágott:

— Jól meg kell gondolni, a mit az ember mond. A felsőbbség számba veszi . . .

Tamás a leány elejébe állott, hogy elhallgattassa, de Jeti eltaszította. A szemei kigyúltak, az arcza lángban égett.

— Hol az apám? kérdezte.

Zöldi megzavarodva lépett hátra. „A felsőbbség kezébe vette“ dadogta.

A parasztok jelentősen néztek egymásra s aztán szájalommal a leányra. Hátha megzavarodott?

Jetti kétségbeesett izgatottsággal topintott lábával s csengő hangon mondta:

— Ereszszék el apámat . . . én vagyok a bűnös . . .

Aztán zokogásba tört ki s arczát kezeibe rejtette. Zöldi is a parasztokra tekintett s sajnálkozva csóválta fejét. Mindazonáltal a többség köteles a jeleket tekintetbe venni.

Tamás tétovázva nézett körül. Mély rekedt hangon mondta.

— Nem igaz, a mit e leány szól. Ő ki sem tette a lábát a házból. Nem ő gyilkos . . .

Nehéz, egyforma léptek dübörögtek a folyósón. Valami terhet hoztak.

Az ajtó előtt levők félre vonultak. Zöldi azt kérdezte:

— Hova vigyék?

Tamás eltorzult arczczal, rémülve kiáltott föl:

— Ide ne . . . ide ne . . .

— Az ő szobájába pedig nem vihetik, mert azt a többség lepecsételteti ideiglenesen.

Jetti megfordult. Olyan volt, mintha nehéz álomból kezdene ébredezni. Az ajtónak indult s ismét visszatért.

Az apja . . . az apja. Minden egyéb fö-

lőtt az apja, a szegény, öreg, úzött, kínozott zsidó.

Nem igaz, a mivel vádolják. Hiszen Jetti tudja, mi kergette Miklóst a halálba. Egy rossz válasz kergette.

Nézzék meg az ajtót a szive fölött, a mit a Bérói Kata késével nyitott. Az a hallgató rettenetes nyílás felelni fog, ha kérdezik.

Jetti tudta, hogy így lesz. Bejelentette neki halálát Miklós. Még a napot is előre megmondta. És ő nem akadályozta meg.

Ő a bűnös egyedül. Világos . . . világos.

Az ácsorgó czöndrás emberek között utat nyitott magának s elsietett. Látnia kell az apját.

A Miklós hideg testével megálltak a verandán.

Tamás eltakarta szemeit és elment mellette. A kerten átcsapott. Menekedni . . . menekedni, a míg csak bírják a lábai. A meredeken fölrohant az oláh temetőnek s aztán a kopasz hegyre, ott a vén zajos ház fölött.

És mikor az oromra ért, nem tudott tovább menni. A szemét bekapcsolta a nagy kettős franczia földélbe, melynek alatta idegen kezek ravatalt kalapácsolnak az ő édes bátyjának, Bérói Miklósnak.

A tettesre hát a felsőség rátette a kezét. Lovas legény vágatott a városba, hogy hírül adja a rettenetes esetet a törvényes uraknak. Mire beesteledik, kiszállanak bizonyosan.

Mit tehet itt egy leány bolond beszéde? A törvény nem hajt a könnyekre. Az eset világos. Többen tanuskodnak. Az alattomos zsidó megleste az urfit. A gaz ... Mert gyilkos szándékot rejtegetett a zsidó a nagysás urfi ellen. Azt mindenki tudja. Utána lopódzott a pallón.

A kis Zöldi tudja, miért ment Bérói Miklós a malomba. Okosan hunyorgat. Azt ő majd bemondja. Utána lopódzott és megasztította. A vízbe esett. A hinár megfogta. Ismeretese a faluban az ilyen esetek. Aztán a víz színére került másnapra s akkor a gáton levitték a habok.

És a zsidó beismeri, hogy mondta, a mit mondott. Beismeri, hogy a malomba hált. Világos, világos.

— Nem igaz! — mondja Jetti és szalad le és föl a faluban. Mindenki szánja.

— Nézzék meg a halottat kiáltja, ő maga magát ölte meg. Nézzék meg a sebet a szive fölött.

Szegény nem tudja mit beszél. A Miklós szive fölött nincsen semmi seb.

A egész falu talpon van. Mindenki ismeri a gyilkost. És bárha a szegény leány nem vétkes, az asszonyok mégis gyűlölettel nézik.

— Ne bántsátok — mondják mások — mit tehet ő?

Semmit, igazán, semmit se tehet, bárha jár-kel, mint egy őrült. Felkeresi az apját. A vén zsidó a Zöldi kis magtárában üli a tömlőczőt. Egy szegletbe huzódva, fehér szakállát tépi jajgatva és rettentő szókkal űzi el a leányát. „Nem akarlak látni — kiáltja — te pestis, te kárhozat, érted kerültem ide. Alacsony vagy, átkozott vagy.“

Jetti befogja a füleit és elfut. Keresi Tamást. Ő ott bolyongja a hegyeket.

És nincsen szegény Jettinek otthona. Az apja házából kiüzte az átok, a Bérói-házból egy halott, a ki miatta veszett el. Csak a kutyák a régiek hozzá a Bérói-udvarban. Szükölve farkcsóválva kísérik, míg a kaputól a házig megy és ismét visszatér s kezét nyaldossák. Aztán hogy halálosan fáradtan ér fel alkonyatkor a vén nemesházba s hogy dideregve ül le a felső lépcső fokon, oda huzódnak köréje; a kopók meleg lehelletet fújnak rá s a vizsla lábához fekteti okos fejét.

A mint a nap száll, Bérói Tamás is előkerül a hegyekről s kézen fogja Jettit szótlanúl.

Az arcza, mintha csendesebb lenne. Nem lép be oda, hol a bátyja alszik szegényes ravatalon, hanem a konyhán át kerül abba a nedves, hideg oldalszobába, hol a Bérói fiuk menyasszonyainak roskadó, mennyezetes ágya áll, a melyik mellett Tamás szerelmes leányával kergetődzött, vidám tréfát űzve.

Oda vezeti és leülteti egy hányódó székre.

A zsidó leányával úgy lehet cselekedni mindent, mint egy akarat nélkül való gyermekkel. Fáradt és tehetetlen.

Két fallal odább egy halott; lenn a faluban az apja nehéz vasban. Érte a halott, érte a rab. Sirni se tud. Eleven vérén kínos kábulás ül. Istenem, hát mit tegyen ő?

Tamás jár le és föl. A léptei alatt kong az üres szoba.

— Már mit tegyünk Jetti? — mondja tompa, vontatott hangon. Leül és ismét fölugrik. Nincsen pihenése. — Mit tegyünk, mit tegyünk — ismétli többször félhangon.

Sokkal törpébbnek látszik, úgy megvan görnyedve. Néha mély, nehéz sóhajtás szakad föl a melléből.

Megáll, tünődik s minden neszre figyel. Nem jönnek-e vajjon a törvényszék emberei? Hátha már túl lennénk rajta! Aztán viszont lépdél izgatottan, a menyasszony-ágyas penészes szobában.

Az egész házban mély csend van. A parasztok őrzik Miklóst és a cselédek. Csak a szél mer zajt ütni. Olykor becsap egy-egy nyitva felejtett ajtót.

Olyankor Jetti is fölnéz. Nem jönnek-e?

Jőni fognak és elviszik azt a szegény öreg embert, a kinek senkie sincs a világon s a kit Jetti döntött szégyenbe, kétségbeesésbe. Talán bűnbe is?

Nem, nem! hazudik mindenki!

Akkor felszökik és Tamás elejébe áll. Az ő kecses, szép gyermekarcza tele erélylyel, fenyegetéssel.

— Te is hiszed, hogy apám tette volna? kérdi.

Tamás lesüti fejét és mit sem felel.

— Hiszed? És megülsz velem egy földél alatt! Egy gyilkos leányával, a ki az édes bátyádat megölte . . . Ah! És megülök én veled egy földél alatt, azt hiszed? Ilyen gyanu alatt . . . Láttad te az én apámat? — kérdi s reszket

az izgatottságtól — láttad azt a gyöngye öreg embert, a ki egyebet sem tudott, mint engem szeretni, szeretni, szeretni! És elhiszed róla? . . . Tudod te miért történt? (s szeme ismét olyan zavaros lesz, mint a míg a faluban tévelygett, bizonyítgatva a parasztnak az apja ártatlanságát). Azért mert én nem akartam az övé lenni. Én tudom azt. Ő megmondta előre. Ha én akkor szóltam volna neked! Ő megmondta. És te mégis hiszed — apámról, az én édes apámról?

Vad erélylyel kap a Tamás karjához s aztán sirva borúl a keblére.

Egyszerre felüti a fejét.

Valamit érzett a homlokával.

— Mi van a zsebedben? — kérdi hevesen.

Tamás ellöki, hogy messze esik. A leány felszökik s úgy ugrik vissza, mint egy macska a prédájára.

— Mi van a zsebedben?

És mély, gyanakvó, kutató, kigyult szemmel, lihegő mellel, vakmerően szembe áll a gyöngye lány az erős emberrel.

— Én látom. A zsebedben a Bérói Kata kése van.

— No hát — feleli Tamás sötéten. — Az van ott . . . Megtaláltam a szobájában.

A leány fölemeli kis kezét s ujjával rámutat Tamásra.

— Nem igaz, nem ott találtad!

Tamás hozzá lép és megszorítja kezeit a csuklónál hevesen.

— Hallgatni fogsz.

A leány rá sem ügyel.

— Nem ott találtad. Nézz a szemembe. Azt a kést nem tette le magától Bérói Miklós utolsó lehelletéig. Én tudom. Nekem megfogadta. Azt a kést nekem adta volna, mikor az övé leszek; azzal a késsel eljegyzett volna engemet. Te Tamás akkor vetted el tőle azt a kést, mikor ő meghalt. Az a kés elad téged, Tamás. Nézz reám és felelj. A bátyádat te ölted meg?

Tamás rácsap a leányra. El kell hallgatnia.

De keze végig leng gyöngye kigyult arczán és lehanyatlik. Véghetetlen kín gyötri. Mély, szánó tekintettel néz reá, míg feje gyöngén ing...

— Te szegény... Te szegény gyermek! Ha tudnád, mit téssz — sugja s arczával a Jetti puha, szőke haját érinti.

Aztán kiveszi a Bérói Kata kését s messze hajítja. Égeti a kezét.

S a mint koppan az aczél penge, mintha fölcsegetné Jettiben a veszedelem érzetét. A szemébe néz Tamásnak és megijed. Hiszen elveszti, ha szól. Eladja, ha egy ígét kiejt.

Nyakába kapaszkodik s sugva, szorongva, félénken, nehogy meghallják a falak, vagy szárnyra vegye a szellő, rebeg érthetetlen szókat.

Aztán hirtelen, sietve megragadja a Tamás kezét s zokogva, kérve, követelve így rebeg:

—Menjünk innen, fussunk, fussunk. Hirünket se hallják. Szeretlek. Új életet kezdünk, minden itt hagyunk. Az út szabad. Most még nem tudja senki. Menjünk, meneküljünk.

— És az emlékezet? — mondja mély hangon Tamás.

— És az apám? — sohajtja Jetti.

S visszont zokogásban tör ki s támo-lyogva megy az ablakig, leborul a fájára és majd elhagyja az eszmélete.

Kit veszítsen el? Az apját? Tamást?

Ki a drágább?

Mindene az egyik, mindene a másik.

Az eszét, az eszét ne hagyd én Istenem.
Hogy feleljen ez a gyöngé, szerető gyermek

ilyen rettenetes kérdésre? Hogy mérje meg: melyik a drágább — a szeretője-e, az édes apja-e?

Egyetlen szava egy emberéletet ér.

S aztán lehajol, hogy fölvegye és elrejtse a Bérói Kata gyöngyházaskulcsos törét és ráomlik és elhagyja az eszmélete.

*

Mikor magához tér, némi zúgás zsongja körül.

Már akkor fényes napsugár ragyog be a nedves szobába, hol a menyasszonyok szúrágta ágya áll. Homlokán egy kéz pihen s ismerős hang mondja:

— Fölébred, fölébred! Áldva legyen Jehova!

Sokan vannak a szobában és mind reá néznek.

— Hallgasd Jetti — folytatja azon hang — ő ezt írta: „Ne bántsák azt a szegény zsidót. **Én** tettem, én, Bérói Tamás“.

— És neked is írt, Jetti. Érted-e? Ügyelsz reám? Ezt írta neked: „Miklós fogta reám a kést, mikor számon kértelek tőle. Ennek így kellett történnie. Nem akartam.“ Érted te ezt? És

nézd, a papiros aljára ezt írja: „Szeretlek“. És egyéb semmi. Ügyelsz reám? Ennyi az egész. Ennek így kellett történnie. Miért? Ki tudja? Már neki is vége vagyon. Hallgatsz reám? édes leányom!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1944

713

55/118

2

A NAGYASSZONY

Országos Könyvtári Könyvtár

A NAGYASSZONY.

Az volt a gyönyörű kis udvarház !
A Bükkmáll tetejéről már látni lehetett nagy, kettős zsindelyes fedeleit, meszelt faoszlopait, czifra deszkázatu tornácját s a lépcső két oldalán a léczes kertecskéket.

Az udvaron mérges komondorok fogadtak, mire kiállott a tornácra egy szép öreg asszony, s így szólott tettetett haraggal a vad állatokhoz : „nem szégyenlítek magatokat?“ . . . Mindjárt jöttek erre a szolgállók pálczákkal, messze űzték őket, s a Nagyasszony leszállott eléd egy pár lépcsőfokon.

Emlékezel az édes anyádra ? Nagyon szeret-e ? No hát olyan volt a Nagyaszonny. Olyan

tiszta nagy homlokú, szép piros arczu asszony. Nem viselt főkötőt, úgy, hogy látni lehetett tökéletesen alkotott fejének formáját, szürke, homlokára lesimitott nagy hajával. Magas vállas, kemény asszony volt, rücsök nélkül való világos karton-köntösben. Az arczán alig volt máshol ráncz, csak szép gesztenyeszin szemei körül egy-kettő.

Az ajtót megütötte előbb a tenyerével, hogy a legyeket elűzze — s azután nyitott be a hűvös, jóillatú, nagy, törpe, meszelt szobába. Az ablakokon zöld szörfüggöny fogta el a napfényt. A butorok régi fajtájúak voltak, olyanok, a milyeneknek lábát sok vas S tartja össze, de mindez igen rendes és kellemes volt. A falon néhány arczkép mellett sok példányban lógott a lángoló Vezuv. Huh! mily veres volt. A Nagyasszony fia festette hajdan az iskolában.

Innen az „első házba“ vitt. Az hétköznapi állapotában be volt terítve futó-szőnyegekkal, hogy a szépen surolt pádimentum be ne pizskolódjék. Ott általában minden be volt pólyálva. A kőrisfa-székek gyolcsba, a tükör piros tüllbe, s a porcellán-ibrikekkel, régi gyermekjátékokkal, némi kis ezüstneművel rakott állvány csinostakarókba. Sőt a képek a falon (ne-

hány kövér ur, nagy pecsétnyomó-gyűrűkkel ujjaikon) s egy fiatal hölgy, ki elé a művész kávécsészét festett (jeléül annak, hogy uriaszont festett) szintén be voltak burkolva s cziczkóró-virággal körül voltak tűzdelve, mely növény jó a legyek s egyéb bogarak ellen. E szobába cselédi állapotba levő leány be nem léphetett.

Ezenkívül volt még egy szoba a tulsóoldalon: a hálókamará és egy konyha, hol az „ismert világ két leglustább teremtménye lopta a napot“ a két szolgáló t. i. De mint ragyogott minden ott! Kincsért nem lehetett volna valami rosdás vagy zsíros holmit kapni.

Ennyiből állott az egész ház.

Minden egyforma volt, semmin sem változtattak. A kertcskében minden esztendőben pulykaorrt termelt (a miből szép fekete gyöngyöket dörzsölt ki az ember a tenyerébe) szagos muskát, majorán; a kút előtt mindig volt egy kis pocsolya a libáknak. Minden tiszta volt, mintha abban a perczben mosták és törölgették volna meg.

Semmi nagyot, igen czifrát, vagy drágát nem lehetett ott látni, de kedélyes, csinos és kisurolt volt minden. A Nagyasszony látott és hallott, törölgetett, igazított az istállóban, a kert-

ben, a kamarában mindent. Ott volt mindenütt, és soha egy béres nyugodtan nem káromkodhatott egyet, hogy legalább a végét be ne kereszse a torkába a Nagyasszony.

És mindig úgy tett, mintha haragudnék.

— Te naplopó — mondta csendesesen, de szaporán egy rongyos legényembernek — tisztán vétkezem, mikor orvosságot adok neked. Mit tettél magaddal? Ugy állsz itt, mint a halál. Agyon etted ismét magadat? Vagy tán épen korcsmáztál? Mit gondolsz, hogy neked gyűjtöm ezt a sok drága szert?

És össze ránczoolva szép, nagy homlokát, zsörtölődött, miközben kiszedte a fehér almáriomból a sok gyolcs-zacskót, a jó illatú burjánokkal, melyeket nyári napsütésben s a harmatos őszi mezőkről maga szedett és a skatulyákat, a melyekben a patikabeli porok állottak.

— Botot az ilyen gazembernek, nem orvosságot. Jobb lett volna, ha én is inkább a szárán hagyom elszáradni ezt a virágot itt . . . és azt ott . . . és amazt . . . a mit te most haza viszel — s jól vigyázz! — egy félkupa vízbe. tegyed.

Némelyiknek ő maga főzte meg. A sárgaságos betegeket mind hozzá hozták messze vidékről.

Valami híres szere volt reá, a mit más senki se tudott. S be elkínlódott olyan rongyos hitvány emberekkel, a kiket (a mitől az Isten őrizzen !) a veszett kutya mart meg. A nyelve alá szurkált hegyes tűkkel, és maga dörzsölte be a mosdatlan beteg inyét foghagymával.

Mindenkinek ismerte a baját. A míg panaszt valaki neki, soha nem nézett rá, hanem úgy tett, mintha nem is érdekelné, a mit mond. Aztán soha se adott igazat a panaszkodónak. „Mert könnyeben vigasztalódik, — mondá — ha látja, hogy én se vagyok a pártján, s könnyebben békül ki a helyzetével“ . . .

Ha valami bajt jól eligazított, valakit ki-gyógyított, valakit kibékített, földozni valót vett a kezébe (hihetetlen, hogy mennyi földozni-valója volt örökké), a hüvös tornác végébe ült, hova két kőris vetett árnyékot s hova a menták, a rezedák, a muskáták felillatoztak, s ott öltögetett, dudorászva csendesen. Régi kedves dalt fújt a vadászokról, s arról, hogy „nem minden szép a mi szép.“

Természetesen mindjárt elhallgatott, ha cseléd vagy valami idegen arra tévedt. A Nagyasszony úgy szerette, ha őt mindig szigorúnak, elégedetlennek látják. Még a gyerme-

kekkel is roppant lármásan beszélt, de mihelyt elszomorodtak, mindjárt dugott a kezükbe egy-egy aszalt körtét vagy más ilyféle jó rágni-valót a miből mindig hordott a zsebében.

Azt kellett aztán látni, mikor a városba készült a Nagyasszony.

Eléhúzták ekkor a szinből a szijakon lógó hintót. Olyan nincs több a környéken. Azt suolták, dörzsölték, közben szidván a tyúkokat. Elejébe fogván a két vén kanczát, a szolgáló kipántlikázva, a legvasárnapibb díszben felült a kocsis mellé a bakkra, a Nagyasszony pedig (szépen betakargatva kalapját, mantillját, köntösét a nap, a por, a légy a szél ellen) a két posztó-ülés között a legkényelmetlenebb, de a legméltóságosabb helyre. A cselédek mind kiállottak az udvarra. A Nagyasszony úgy hagyakozott, mintha az egész nyárra elútaznék. Aztán megindult nagy ringások között a hintó. Ekkor a Nagyasszony kihajolt s így szidta a vén Mártont:

— Vak kend? Nem tudja kend kikerülni a köveket? El akarja kend pusztítani a kocsit s meg akar betegíteni engem? Ezt hívja kend trappnak?

A mint a városig ért, a vámnál, az út-

ból kissé félre állott Márton. Ott a Nagyaszzony szépen kifejtette magát takaró hüvelyéből s felcsinosította magát. A szolgáló összefogott szépen mindent a mit levetett, slájert, vászonneműt, s eltette. A Nagyasszony pedig kiegyenesedett, figyelmesen nézdelődve erre is, arra is, köszöntötte az embereket s a kocsi csak ekkor indult meg.

Szép és méltóságos vala. A szegény polgár ember félreállott az útból és megemele süvegét. „Jó napot barátom“, így szóllott leereszkedőleg hozzá. A piaczon leszállott s a boltokba ment. Nyomon követte a szolgáló és az öreg kocsis. Szüken vásárolgatott, de barátsággal beszélt a kereskedőkkel. Majd mind egyiktől tudott valami kellemest kérdezni.

— Volt magának egy fia, a ki az én Józsimmal tanult!

— Biró, Nagysád, a törvényszéknél.

— Szép, szép — felelt meglegedetten s oly elismeréssel, mintha az ő Józsija legalább is a miniszterségig vitte volna.

Pedig Józsi nem vitte odáig.

Józsi csak a Nagyasszony jó, engedelmes fia maradt, egy kedves, rest gyermek, a ki sokat eszik sokat alszik és senkinek semmi bajt nem csinál.

Ő még sokkal nagyobb volt, mint a Nagyasszony. Egy erős, széles válu, szálás ember. Olyan a feje, mint egy bikának, a melle domború, az arcza szőrös és piros, — hanem milyen nesztelenül lép, milyen leányosan szelid hangon beszél! Ha leül, karjaiból koszorut fon két térde körül és hintáztatja a lábait.

— Jaj de hozzá vágok valamit a lábaidhoz — fakad ki a Nagyasszony.

Józsi mindjárt engedelmeskedik az anyjának. Nincs akarata, se vágya. Azonban szeret például főzni. Ha vendég van, így szól a Nagyasszonyhoz: „Kedves vendéged, Kati néni, a mézes kakast szereti.” A Nagyasszony ránéz fél vállról s így felel: „Csináljanak mézes kakast.” Pedig jól tudja, hogy nem Kati néni szereti a mézes kakast, de Józsi akar ily ravaszsággal magának egy kis jó csemegét szerezni. Ekkor Józsi megkapja a kamra szörnyen őrzött kulcsát és maga ad ki mindenféle jókat a kakashoz.

Az uzsonnánál Józsi is ott ül a kávézók között s élvezettel szürcsöli a csészét. Míg általánosan beszélgetnek, ő mélyen hallgatja, mintha gondolatok háborognának agyában. Hirtelen odafordul bizalmasan a szomszédjához s az ő szelid gyermekes hangján így szól: „El-

sózta már lelkem az uborkát télire?“ vagy „tesz-e csombordot a káposztába, édesem?“

Vagy olykor egészen váratlanul kottyan bele a beszélgetésbe. Szemmel láthatólag nem figyel Józsi a'ra, hogy mit hadar egy sok beszédű hölgy mellette. Azonban, a mint egy perczre csend lesz, hirtelen felkel Józsi s valón taszítva a kerepelő hölgyet, így szól: „Oh maga szélkelep.“

— De Józsi! lehuzod az orczám bőrét — feddi a Nagyasszony.

Ám nem tud reá haragudni. Hozzá beszél a leghangosabban kétségtelenül; azonban ha nagyon elkomolyodik a vén gyerek, ha kék szemei elhomályosodnak és nagy kezeit kabátja zsebébe mélyesztve, a kis kerti házba vonul, mely a kert közepén magánosan áll s nyári fészkeül szolgál Józsinak — mindjárt utána küld egy üveg befőttel (tudni kell, hogy az édest nagyon-szereti Józsi), vagy reá biz valamit a gazdaság körül.

Ilyenkor nagyon büszke Józsi, s hevesen fog hozzá, hogy elintézzé a gabonásban vagy mezőn, a mit meghagyott a mamája. — Azonban belefárad hamar, vagy elalszik.

A mezőre inkább nyári munka alatt szeret menni. Olyankor a dolgos leányok úgy fel-

tüzedelik a ruhájukat, úgy felfogózkodnak... a kövér karuk pedig egészen meztelen.

Csinos dolog az.

Ha valaki beszélni akarna arról, hogy az a Józsi miket csinál? hogy az milyen alattomosokat mosolyog a falusi asszonyokra, hát az nem szükölködnék a csinos történetekben. Estenkint a falu utczáin sétál Józsi. Bírha remeg, egy-egy nagy kiáltást hallván; s eldobja a kezében levő botot, ha kutya támadja meg: mégis sétál.

— — Egyszer szívreható levélben hívott ki magukhoz egy oly ügyben, „mely mindnyájuk szerencsétlenségét okozhatná, ha a ház jó barátjai nem vetik közbe magukat.“

Sötét tünődés fogott el. Mindjárt valami szerelmi történetre gondoltam. Ah! Józsi jogász volt valaha egy esztendeig s öllel küldte a cukkerlit és a drága bukétokat egy híres szép színésznőnek, a kibe szerelmes vala — de oly ravasz igyekezettel udvarolt, hogy a szép hölgy meg ne tudja soha, kitől erednek a küldemények. A bájos színésznő meg is evett, meg is ivott és elviselt mindeneket, sohasem kérdeztén és soha meg nem tudván Józsi nevét. Ily óvatos volt kalandjaiban a jó fiu. Azon felül pedig egyéb szerelmi szerencsétlenségéről nem szárnyalt hír...

Este volt, mire kiértem a Bükkmál te-
tejére, honnan a nagyasszony udvarháza
látszik.

Az aljban, a fűzfás árok mellett várt reám
Józsi. . . Felült a szekeremre, nagyokat nyelven
s többször búsan sohajtván. Olyan kedvesen
keserves arcot csinált, mint a szopós gyer-
mek, mikor elválasztani akarják a tejtől. A fő-
utczán leszáltunk a szekerről. A tanító háza
előtt elhaladtunkban szemérmesen köszönt egy
leánynak, a ki a kapu tetején átkönyökölve
merengett a csendes estén. Ez Kati volt, a
tanító leánya, egy erős, nagy hölgy.

— Jó estét Józsi, — lélelte a hajadon.
— Szépeket álmodják. . .

A jó fiu gyámoltalanúl, de igen beszédes
szemekkel nézett reám.

— Ez a szóban forgó „szerencsétlen-
ség?” — kérdeztem.

Igenlőleg intett nagy fejével. Aztán ma-
gyarázni akarta az egész dolgot, de úgy dabo-
gott, hogy megsajnáltam.

— Hagyja, — mondtam — tudom már
az egészet.

— Beszélük tán már a városban? —
kérdezte ijjedten.

Aztán aggodalmairól szólt:

— Vajjon mit mond a mama?

Biztosítottam, hogy a legjobbat hiszem és arra rögtön megvigasztalódott s kifejezte, hogy ő a legszerencsésebb ember a világon. Ily tökéletes baráttal bírván . . .

Este az ebédlő-asztal mellett tárgyaltuk a dolgot.

— Nem, — mondta sebtiben, de elhatározottan a nagyasszony — még cselédemnek se türném el az ilyen embert, nem hogy fiamnak, a ki velem eszik, velem iszik, kezeimet csókolja. Elmenj. Kell neked a mester leánya? Szép. A nagyanyád Palóczi leány volt. Az ember felneveli a gyermeket, de nem tudja, hogy mire neveli. Inkább vesztél volna el, semhogy ezt kelljen megérnem.

Igen haragudott a nagyasszony. Még sokkal szebbnek és tisztábbnak látszott, mint rendesen. Szája körül keserű vonás támadt. Nem nézett a „gyermekre“, ki gyérülő hajjal takart nagy fejét lesütve, alázatosan hallgatott.

— El nem hiszem, hogy a fiam vagy, hogy belőlem származott a kezed, a lábad, a fejed, a véred. Ilyet! Ezzel az erkölccsel az

én fiam! Hát hol láttál te effélét? Az emberek most azt hiszik, hogy itthon ki tudja mi-
ket tanulsz te! Mi! Halljam, mit tett veled az
a trabális perszóna? Adott be neked valamit?
Mit adott? riadt rá.

— Semmit, édes mama.

Csendesen közbevetettem:

— Tán egy csókot?

— Azt, azt — dadogta pirúlva Józsi.

A nagyasszony komoly méltósággal szólt
közbe:

— Ez nem kaczagni való dolog. Rád
ijesztett, azt hiszem, . Ő egy nagy, for-
mátlan perszóna, ki rád kiáltott bizonyosan s
megijedtél tőle. Rád kiáltott? Hát nem tudtál
ide jönni hozzám, hogy elpanaszold? Hát én
nem vagyok itt?

— De itt vagy, édes mama — mondta
keservesen.

— No hát! Ha ki kell elégíteni azt a
personát, hát elégítsd ki. Majd kiteremtjük a
hozzá való pénzt. Mikor apád (az isten nyug-
tassa!) itt hagyott özvegységben, mink volt?
Semmink. Egy téglá sem volt a tied ebből a
házból, melyben ülsz, csak a sok adósság min-
denütt. Dolgoztunk, törődtünk, az isten meg-

segített. Most is megsegít. Gyermekemet nem teszi pénzért szerencsétlenné senki.

Az emlékek kissé elérzékenyítették. A vén gyermek könyezett s tanácstalanul nézett reám. Azonban a futó-szőnyegen egy rücsköt látott meg, melyet lábával a nagyasszony rugott; oda ment, lehajolt s szépen kisimította. Egyúttal a nagyasszony keze után nyult, hogy megcsókolja. Nem hagyta, de engeszteltebb hangon beszélt.

— Mert olyan a szived, te szegény fiam! mint a viasz! Azt csinálhatják veled, a mit akarnak. Az édes apádra ütöttél. Annak is ki-csalhatták a szemét. Mi lesz belőled, ha én meghalok...

S csendesebben, aztán bizonyos szomorú árnyalattal folytatta.

Felállott, az ablakhoz ment búsan, s a sötét udvarra nézett. Egy pár panaszos szót rebegett, aztán elhallgatott.

Akkor egyszerre az ajtóhoz rohant a nagyasszony s megragadta a kilincset. Egy szerencsétlenbéres gyertyával ment végig az udvaron.

— Gyertyával, csóré gyertyával jársz az én udvaromon? — kiáltott rá, — te gyújtogató, te bunyik, te tolvaj! Elfujod rögtön?

Aztán visszatért megállott az ablaknál és babrált a zöld-szőrfüggönyvel.

Nagy későn, vontatottan így szólott, hátra se fordulva :

— No — hát — hol a gyermek ?

Józsi körülnézett a szobában.

— Melyik gyermek ? kérdezte szolgálatkészen, frissen.

— Hát a gyermek, — mondta ellágyulva a nagyasszony. A tied ?

— Az ? Nincs egy csepp se, — válaszolta. Józsi csodálkozva.

A nagyasszony visszafordult hirtelen.

— Nincs ? — kiáltotta.

— Nincs — rebegte Józsi. — Nem is volt ...

— Hát aztán mi az isten nyilat habarsz itt nekem bolondokat össze-vissza ? Hát semmi sincs azzal a leánnyal ?

És akkor látni kelle őt. Hogy ölelte át a fia nagy fejét ; hogy rázta meg ; hogy csókolta, és milyen gát nélkül nyilatkozott meg az öröme a felett, hogy az ő fia mégis tiszta és becsületes fiu. A szeméből egy könnycsepp szivárgott ki. Elmorzsolta s nevetve kérdezte :

— Hát aztán mit akarsz ?

Józsi bizalommal nézett rá s így szólt.

— Én őtet szeretem, s eztet akartam neked elmondani.

A nagyaszony méltósága, nyugodalma visszatért. Leült, egy kis porszemet vert le a ruhájáról s így szólt:

— S el akarod venni? Ez az egész? Szóltál már neki valamit? Fontoljuk csak meg...

ALKONYAT

ALKONYAT.

Egy sугár szép leány lépegetett fel az ösvényen: Teles Magda. A tórol jött s a falu felé tartott. Keze tele volt harangvirággal s kalapja a hátán csüngött. Az alkonyati szél szétborzolta szőke haját.

A jegenyék szeliden bókoltak felé és a sárga búza-földek előtté lágyan ingadoztak. A kék őszi égen sietve suhantak a báránylehők az ismeretlen semmiségbe.

Az útakon szekerek ereszkedtek le a malom felé. Egy öreg, nyírott bajuszú paraszt ment a fehér ökrök előtt s bizalmasan köszönt a leánynak.

— Szép jó estét, Magda kisasszony.

— Meg se vár kurátor bácsi — felelte vissza a leány és felsietett az ösvényen. Gyenge, keskeny kezét a paraszt cserepes tenyerébe csapta. A legénykék a szekerek mellől köréje gyűltek.

— Úgy mennétek el előttem, mint egy idegen előtt. Meg se várnak? Hát járja ez? Te Jóska, te nagy mamlasz, a városban a minap a hetivásáron kikerültél. Tán megváltoztam én? S nem vagyok már a leánya, kurátor bácsi? Szép ez?

— Más sors kisasszony, más becsület. Tudjuk mi azt kisasszony. S az öreg paraszt mosolyogva bólintgatta a fejét.

— Hát régen, nem jött-e mindennap a papházba a leányához: hozzánk, s kivel játsztam én? Hát nézzetek meg jól, mi más rajtam? mióta Zudor bácsinál lakom? Az orrom más, a szemem, a szám? Téged, Péter, te háládatlan, ki tanított a betűre, mikor az iskolában nem ment a nagy fejedbe? No, ne csinálj olyan bús képet. Ne egy szál harangvirág, add a szeretődnek. Mond meg, hogy tőlem kaptad.

S a míg válogatott a virágok között, a másik legényke is oda nyujtotta a kezét egy szálért. Arra ráütött s nevetett.

— Nem neked való az.

— Nem bizony testvér, mondta a nagyfejú Péter ; — ott jön valaki a hegyen, a kinek üres a kalapja. Annak való az . . .

A leány a mutatott irányba nézett s felpirúl. A legények zajongva siettek a szekerek után.

A „valaki“ a hegyen egy csinos, piros arczú siheder űdöngött. Üres kalapját lengette Magda felé s hangosan köszönt. Puska volt a vállán s sűgár derekán zöld ővvel átkötött szűrke zeke feszűlt.

A leány könnyű zavarral fogadta.

— Hódra megy ?

— Nem, Magda, magát kerestem. Szívesebben venné, ha hazudnám ? Egyszerűen magát keresem. Szűkségem van arra, hogy lássam mindennap s azért tekergek erre, mert tudom, hogy a tón járt. S tudja, mit tettem ? Ott ni ! a Zűdor nagybácsi háza felett felhágтам a messzelátóra s úgy kémleltem a határt. Ha tudná a vén sas, hogy leskelűdűm magára ! Azonban nincs semmi különűs mondani valűm, Magda. Csak keresem, hogy lássam. Adjon egy szál virágot.

— Nem valami „kűlűnűs“ okbűl, úgy-e ?

Ohó ! — és ingerkedve háta mögé dugta Magda a virágokat.

— Kivánja, — kérdezte a ficzkó hamisan — hogy én vegyem el ? — S a mint utána kapott, hirtelen átfogta a leány derekát.

Magda pedig a földre dobta a virágokat és haragos lett. A ficzkó sűnyi alázatossággal engesztelte.

A parasztok messze lehaladtak az aljba. A legények hangosan énekeltek. Az alkonyat elnyelte az éneket.

A leány meggyorsította a lépteit. A ficzkó letérdelt és felszedegette a virágokat. Aztán futva utólérte és boszúsan mondá :

— De hát miért haragszik ? hát mondja, mit csináljak én, Magda ? Nem bolond dolog-e ez, hogy egy szép leány bolyongja egyedül a határt, egy jó fiu meg lesi a messzelátón, mikor ketten is járnának együtt szivesen. Szivesen, Magda ?

— Hát ne lessen, felelte a lány kaczerkodó kitéréssel. — Én nem unatkozom.

— Mindig azt gondolom, hogy teszek róla, hogy holnap elmegyek Zudor nagybácsihoz és így szólok : Összevesztetek bácsi az apámmal egy tanarok felett ? hát nekem mi kö-

zöm hozzá? Utálatosak voltatok, dohogtatok egymásra nagy titokban, hogy a világ ne tudjon a Zúdorok marakodásáról; — de együtt végeztétek a dolgotokat. De nekem hagyjatok békét. Mert én most haza jöttem és semmi kedvem sincs a czivódásra. Én nekem nevezetesen van egy kis pajtásom, a pappleányka, Teles Magda. Egy kedves személyke, a ki gyönyörűséges lett, bárha nagy leány. Ő játszótársam volt, míg a pap néni élt — s mit tesz az, hogy most már ő nagy és bájos? ... Hát ha magadhoz vetted Magdát, Zudor bátya, mikor ő árva lett — reám ne haragudj s nyisd ki előttem a kapudat.

A leány felkaczagott e kissé pathetikus hangra és közbe vágott:

— Hogy tovább játszszunk? ...

— Adsz-e most egy szál virágot, Magda? Már kaczagsz s gyönyörű vagy ... Mindennap készülök a bácsihoz és holnapra hagyom ... Tudod miért, Magda? ...

A leány megállott, toppintott s felcsipent.

— Ismét tegez? — Aztán kikapta a virágokat a ficzko kezéből s elfordulva, irgalmasan oda nyújtott egy szálacskát.

Oda engedte a kezét is s úgy kézenfogva, karjaikat lóbálva haladtak tova.

— Hogy tovább játszszunk — ismételte a legény. — Hanem nem engedi, hogy hozzád közeledjek, mert azt hiszem, félt tőlem . . . Ne nézz haragosan Magdus. Idegenek előtt nem tegezek. De félt téged tőlem. Azt hiszem, szerelmes beléd. Az ördög bujjék belém, ha nem. Soha nem kényeztetett senkit az életben, most tör ki belőle a szeretet. Mért vett magához, mond meg, ha nem így lenne? Bimbó voltál, mikor a pap néni meghalt, de tudta, hogy ki virágozol. Azért vett magához.

Magda megállott s szemrehányólag mondta:

— Milyen csúf vagy, mikor a bátyádat vádolod . . .

A ficzkó vígan felkiáltott:

— Már tegezel . . . kedves, kedves. Most úgy, mint te g n a p, tudod! mikor még élt a néni s a kertetekbe szöktem át a palánkon a mi kertünkből, ölelj is meg. Hiszen én jó gyerek vagyok, Magda, most is. Nem csinállok semmit egész nap, csak várok, várok és reád gondolok. Néha haragszom, hogy mért kerültem ismét vissza és el nem mennék a csillagos egekért.

A leány befogta füleit s szaladni kezdett. A dombtetőn megfordult s a ficzkó szemébe szórta a virágokat.

— Nem hallok, nem hallok — mondta mosolyogva, halkan, szaporán — megtiltom, hogy utánam leskelődj.

A ficzkó átkarolta Magdát, magához szorította. Egy nagy kert léczes ajtaja előtt álltak.

— Ne menj még be, Magdus. Tudod mi lesz? Ez ni: hogy itt kóválygok, mint egy vércse, felettetek a dombon, édes galamb és ügyelem, nézem ablakidat, míg csak el nem vakúlnak. Az utolsó gyertyavilágig, Magda. Rám gondolsz-e? Befogadsz-e az álmodba?

— Megtiltom, hogy leskelődj — és kibontakozott az ölelő karokból. — Akkor nem látsz holnap. Már késő az idő, Imre, a bácsi, vár reám s bemegyek. És a gyertyavilágot ne ügyeld. Néha olyan nagy, pelyhes pillangók röpülnek be az ablakon a domb felől... Te izensz tőlük valamit? Ah! szépeket álmodj... szépeket.

És besurrant az ajtón és becsapta maga után.

Végig futott a nagy kerten s lihegve ért a tornáczra. Az arcza ki volt pirúlva.

Nagy nád karosszékből erőteljes, magas

férfi állt fel. Magda átölelte az erős, öreg embert s befurta kis fejét a kabátjába.

*

— Hogy elfúladtál — szólt rá kútatva — üldözött valaki?

— Már este van.

— Egyedül voltál?

— Hives az idő. Reám várt?

A férfi kedvetlenül mondta:

— Nem szeretem, hogy egyedül bolyongsz.

— A kurátorral találkoztam . . . A malomba ment a legényekkel. Alkonyatkor a molnár felhajtotta a csolnakját nekem a tóra. Megjártuk a sás között az utcákat. Tele réczével a „kis piac” a tó közepén. És a hódak búgtak és a káka már veti a fejét.

Tett-vett a széles tornáczon. A cserefaszlopokon igazgatta a pirosuló vadszőlő leveleit.

Gyertyát hozott. Alant az udvarban a kocsisok kongattak, beterelve a fehér jószágot az ólakba. A tornác előtt a sárguló rezedagyak illata lengett . . . A hegy mögül a hold gyenge sarlója emelkedett ki.

Leült a férfi háta mögé. Egy fehér, pely-

hes pillangó rontott a gyertyatartó üvegének. A hegy felé nézett, a honnan a pille jött és szemeit kissé lehúnyva, édesen mosolygott ...

Mély, pompás csendesség volt. Az öreg gazdasszony is kilépett és megterítette az asztalt. Az oldalban kutyák csaholtak és a homályba veszett kis házikókban, alant a faluban rendre aludtak ki a gyertyák.

A templom nagy fedele egy pihenő nagy madár leeresztett szárnyaihoz hasonlított. Ah! alatta a papház. Immár két esztendeje, hogy a Magda holmicskáit felhozták onnan a Zúdor-házba. Már senki se volt, ott se, a világon se.

A másik Zúdor-kúria a templomon túl betakaródzott egészen a sötétbe. Az öreg Zúdor néni ott ápolja még a zsályáit, levenduláit, s a fiát : Imrét ... Békességes minden és tiszta és vidám ott ...

— És senki se követett az úton? — valatta tovább a vén Zúdor a leányt. — Senkivel se találkozta?

A leány halkán, kitérően kérdezte :

— Akarsz valamit bácsi?

— Gyorsan, gyorsan — riadt hirtelen, ingerülten a gazdasszonyra Zúdor. — Hozd, vidd

az ételt, a mit akarsz, de ne csörömpölj. Ingerelsz. Rosszúl megy minden ennél a háznál. Meg vagytok rothadva. Mérgesíttek . . .

Magda a bácsi háta mögé lépett s a vállára tette a kezét. A férfi szemei felvillantak, mély tekintettel nézte meg a leányt. Azonban lerázta a leány kezeit s komoran nézett be az éjbe.

A gazdasszony ijedten sietett el.

— Azt hiszem, rám úntál te is, Magda — mondta ingerülten. — Hiányzik valamid? Egy idő óta keveset látlak. Ha valami bánt, mondd meg.

— Oh, te édes bácsi, hibáztam-e? — és hizelegve átölelte a nyakát.

Az öreg Zúdor mogorván folytatá:

— Összekerestelek a kertben, a szobában. A leány elment. Hová? Minden örömdre gondolok és mindig csak arra . . . De elment. De magamra hagy. A mezőn bolyong. Miért? Látni akar valakit, a kit szivesebben lát, mint engem? Hát mondd ki, hogy megúntál.

Aztán visszafordult s felállott. Magas, hatalmas alak volt, éles szemekkel, kissé száraz arczczal. A haja csak alig szürkült. A leány vállára tette a kezét s gyöngéden lecsúsztatta karjain.

— Hát nem igaz a mivel vádollak?
Mondjad. Jól esik, ha hallom.

Egyszerre felkiáltott hangosan:

— No mi az?

Mert a kutyák a kert vége felé rontottak nagy ugatással. A gazdasszony is kifutott.

— Add a kalapomat, látni akarom, mit űznek?

Magda egy önkénytelen mozdulattal megfogta a Zudor kezét.

— Ne menjen... ne...

— Félsz? — kérdezte egyszerűen.

A leány zavarral s érthetetlenül felelt.

— Engem féltesz? — folytatta halkan.

A kert csendjét felverte a kuvaszok mérges ugatása. Hevesen rohantak a kopaszodó mogyoróbokroknak, melyek sűrűn benőtték a domb oldalát.

Zúdor hirtelen fölvetette a fejét. Éles gyanú lobbant fel benne.

— Kit féltesz? Te engem nem féltsz, de másért rebegsz. Ki az? Valaki jön ott. Tudsz tán róla Magda? Tudsz? — riadt fel és megszorította a leány karját.

— Valaki ide jött — folytatta metszően.
— Nem engem ügyelsz, hanem valakit vársz. Vársz valakit, felelj? Kit? Kit?

Magda szorongva ragadta meg. Kérve nézett rá és rebegte:

— Nem . . . nem.

Mindez egy percz alatt történt. A vén nemes végig mérte a leányt és gyorsan, mint egy prédára szökő vad ugrott be az ajtón. Le ragadta a falról a puskáját s a kerti útra rontott. Teljesen ki volt kelve magából. Valami rég szítozt zsarátnok fogott tüzet benne.

— Fogd meg, fogd meg! — riadt a kutyákra. Megállott egy fordulónál, belekapcsolta szemeit a sötét oldalba.

Magda remegett egész testében. Ha Imre volna! Sikoltani akart és nem tudott. Éles fájdalmat érzett és egy perczre elhomályosult előtte a halálos aggodalomban minden.

— Fogd meg, fogd meg! — kiáltotta mind ingerültebben a vén Zúdor. Egy mozgó pontot látott a bokrok közt és fölemelte a fegyvert.

Erős dördülés üvöltött be az éjszakába.

*

Aztán csengő fennhang hallatszotta mogyoró-bokrok közül:

— Rosszúl czéloztál Zúdor bátya. Idébb kellett volna. Próbáld meg még egyszer. Várj,

kiállok eléd a tisztásra, hogy jobban láthass. És hogy aggodalmad ne legyen, eldobom a puskámat. Nekem is van. Nézzed.

S a bokrok tetején átrepült egy fegyver és odaesett a vén Zúdor lábához.

— Egész életedben gyűlöltél minket Zúdor bátya. Soha se volt jobb alkalmad, hogy megszabadulj tőlem. Hát ne ereszd le a puskát bátya! Bizonyosan dupla. S golyóra van töltve. Éreztem, a mint elsivített.

S nyomban kisietett Imre a bokrok közül s az útra állott. Háta mögött orgonalúgas képezett falat, melyen gyenge holdfény futkosott. A kutyák távolabbról körbe álltak és ritkán vakkantottak egygyet. Az Imre karcsú, fiatal termete mintha megnyúlt volna az éjben. Némi göggel, harsányan, nyersen beszélt s széles mellét szembe fordította Zúdorral. Hasonlított egy fiatal sashoz, mely prédát követel merészen, szemtől szemben.

Ebben a feszült pillanatban két kéz fogta át Imrét. Magda fonódott rá. Félig alélt volt; azt sem tudta, mit tesz. A vén Zúdor lecsúsztatta a fegyvert és elorfdúlt.

— Te édes, édes — rebegte Magda. Védve emelte elé a karjait., mint egy anya és szepe-

gett, mint egy gyermek. Leányos tartózkodása elmúlt a veszedelemre, s önkénytelen mozdulattal símogatta. Hízelegve dőlt rá és megfogta a fejét, a vállát. Hirelen feljajdult.

— Vér, vér van rajtad.

Az Imre vállán meleg, piros vér bugygyant ki. A leány kezét rátapasztotta a vérre és rémülten kiáltott le a vén Zúdorra:

— Jöjjön ide, ide, segítsen rajta. Vérzik.

Aztán felcsattanva rivalt rá:

— Ne közelítsen, ne bántsa őt, ne jöjjön ide. Én szeretem őt. Volt lelke megölni őt? Hát vétett Imre valamit? Csak annyi a bűne, hogy szeret engem. És vérzik értem. Mit akar velünk? Tudott ilyen rossz lenni? — s a könny elborította kék szemét s hangja elfult.

— Igen, szeretem — mondta — ha csak ezt akarta tudni, hát szeretem, szeretem. Meghalok, ha megölte őt. Hova vigyem a sebével? Hol kössem be? Az anyjához? Hát mit mondjak neki? Azt mondjam, hogy megölte a fiát a bátyja? Neki nincs senkije, csak a fia és nekem sincs senkim rajta kívül. Mégis megöli őt. Azt fogja kérdezni az anyja: miért bántotta a fiamat? Hát, mert gonosz. Gyűlölöm, gyűlölöm . . .

A vén Zúdor csendesen megfordult. Hal-
kan, a szive mélyéből feltörő hangon morogta :

— Nem tudod leány, mit beszélsz.

Imre gyöngéden átölte a leányt.

— Nyugton, Magda, semmi bajom. Csak
súrolt a lövés.

A nehéz csendben a vén nemes lustán
odalépett a gyermekhez. Az arcza egészen el
volt változva.

— Nem szeretem a zajt, — mondta csen-
desen. A hangja nyomott volt és az ajaka re-
begett. Be fogtok menni a házba. A mi dol-
gunk van, eligazítjuk benn.

Kezével az ajtóra mutatott.

Aztán benn gondosan betette a kilincset,
ráfordította a zárra a kulcsot.

Megállott az ablaknál és kinézett a söté-
tétbe.

— Leülhetsz, — szólt Imréhez — ha se-
bes vagy. Azt akarom, hogy végezzünk. Ez
egészen alkalmas idő reá. A sebnek békét
hagyhatsz Magda. Várhattok. Először én vé-
gezek.

Szintelen, egyforma, hideg hangon beszélt,
vissza se fordulva.

— Miért jöttél, Zúdor Imre ?

Törvényt látó vénhez hasonlított, a ki a gyengék ítéletére indul.

— Szándékkal jöttél ide, vagy betévedtél véletlenségből a portámra? Kiért jöttél? Hallani akarom. Ha nem felelsz, tudom, mit akarsz mondani. A leányomért jöttél. Ints a fejeddel... Rólad elég . . .

És megfordúlt s szeliden végignézte a leányt.

— Te pedig ismételd Magda, a mit kérdezetlenül mondtál odakinn . . . Ismételd, hogy szereted őt és azt is, hogy gyűlölsz engem.

A leány lehajtotta a fejét és elkerülte a tekintetet.

— Hát reám hallgass, Imre. Kevésszer hallottál s kevesebbszer fogsz hallani. Jó lesz tisztába jönnünk egymással. Tehát magadnak szántad Magdát? és ő is téged választott? Mindent eligazítottatok ketten, nálam nélkül. Az apád fia vagy. Rá emlékezem rólad. Ne mozgolódj . . .

Hátával megtámaszkodott a falhoz; a gyertya gyengén világította meg. A keserűség, az izgatottság alig érezett ki hangján . . . Magasan egy irányba nézett, mintha nem is látná azokat, a kikhez beszél.

— Az apád fia vagy. Az apád valamikor elcsábította a mátkámat. Te elveszed tőlem Magdát, a leánykát. Az is a hátam megett történt. Ez is. Az egész életemre egyedül hagyott az apád . . . Mondta ezt neked valaha az anyád? Azon az ujján, a hol az én gyűrűm állott, viselte az apád gyűrűjét. Szép történet volt. Sokat kaczagtak akkoriban rajta. Most is ott lesz az ujján a gyűrű. Ha haza érsz, csókold meg. Szép leány volt az anyád. Hasonlított Magdához. Észrevetted tán a hasonlatosságot? Ilyen szelid volt a szeme; ilyen magas, igaz a homloka; ilyen vágású a szája. Azt hittem, hogy ő újul meg ebben a leánykában. Ő újult meg.

Kicsinylőleg legyintett a kezével s folytatja:

— Ezért gyűlöltem az apádat. Egyedül hagytak. Rosz gondolatok támadnak az emberben így egyedül. Megkeserítettem az életét. Semmid sincs, Imre. Én pusztítottam el. Hanem te megmaradtál. Kitanítottak, hazakerültél és elloptad tőlem Magdát, a leánykámat. Jól van . . . Megnyugszom . . . Tehát szereted őt és ő is szeret téged? Rég jársz utána? Tudok róla. Láttam, hogy magadhoz ölelted őt

ma este is a kert kapujánál. Tudtam, hogy megcsaltok. Minden indulat feltámadt bennem. Azonban nem találtalak el. Elhibáztalak . . .

Felemelkedett s elhallgatott. Mintha vívódott volna, ha elmondja-e a többit? Aztán hangosabb, határozottabb szóval mondta:

— Vérzel? Várj még egy keveset reám. Nem viaskodom többet. Már öreg vagyok. Gyengeség volt, hogy reméltem még valami örömet az élettől. A ki nem arraszületik, hogy örvendjen, hajtsa meg a fejét és sirjon . . . Legyőztetek. Előbb az apád, most te . . . Beleenyúgszom . . . Hát ez is mind neked marad, Imre. Neked a házam, a rétek, a búzás oldalak; neked a malom, a szőlők, a szék, melyben ültem; a lovam, a mely szeretett; neked a puskám, melylyel rád lőttem, a nemesi címre a fiókban — és neked a leányka, Magda, a kit, mikor egyedül maradt a világon, apa, anya nélkül, magamhoz vettem, hogy legyen neki mindene, és ő legyen nekem mindenem. Senkim sincs, minden neked marad. Az anyám nyusztos bundája; a brokát köntösök, a boglárók és kösöntyük. Én akartam ékesíteni őt vele. Te ékesítsd fel. Hanem ne legyen örömed semmiben, ne a vagyonban, ne a szeretődben.

Ennek az órának emléke nyomjon s rám emlékezzetek így, a mint láttok. Így, kifosztva mindenből, a minek örvendtem, ilyen szegényen, megöregedve. Ha meg akarod ölelni, eszedbe jussok; ha mosolyog, eszedbe jussok; és eszedbe jussok, ha sír. A termőföldet ha járod vele, reám fogsz gondolni; reám az erdőben, a hol vadásztam: reám, ha jártok a tó mélységei felett. Az éjszaka csendjében, mikor lopni jöttél hozzám és éjszaka, a mikor elcsábítottad tőlem azt, a ki egyedül maradt meg nekem a világon — reám emlékezel.

Hirtelen bevégezte. Bizonyos keserű pátoszszal beszélt. Láthatólag bántotta a saját hangja. Szárazon folytatta:

— Nézz meg jól. Mind a ketten véssetek az eszetekbe. A szemedet át, belépek a szívedbe, Magda és beléhelyezkedem a lelkiismerettedbe. Tőled nem vártam semmit, Imre. Te megloptál. Jól van... De ő: Magda, hazudott nekem, csalt és elhagyott engem... Itt minden a tietek... Én is... A képem... Jól nézzétek meg... Ennyi...

Aztán fölvette a kalapját s elfordúlt. Kinyitotta az ajtót s kilépett erős, határozott lépéssel.

Puskája a fűben hevert. Inkább szokásból, utána nyúlt. Azonban mást gondolt és eldobta.

A hold a hegyek mögé bújt. Az éjszaka csöndes, mély és nyugodt volt. A mint a széles kerti úton végig ment, a gazdasszonynyal találkozott. Szeliden szólt hozzá:

— Még fenn virrasztassz?

— Várjak a nagyságos úrra?

— Nem, nem. Bezárhatod az ajtót.

A léczes kapun túl lehajolt és fölemelt egy szálát az elhervadt, eldobott harangvirágok közül. Mélyen felsóhajtott. Úgy hangzott a vége e sóhajtásnak, mint egy gyenge jajhang. Kalapját szemére vonta és lesietett az úton, a hol Magda jött fel alkonyatkor, kézenfogózva a szeretőjével.

A vén Zúdor-ház ablakainak világa, mint egy sугaras csillag, úgy nézett utána a sötétbe. Átvágta az ösvényeket s leereszkedett a tóra.

Kutatva nézett körül. A csolnakot kereste, melyet a molnár hajtott fel a délután a leánykának.

Rátalált.

Belépett s eltaszította erős kézzel a parttól. Aztán kidobta a virágos partra az evezőt.

Hátradőlt a fenéken. Éles tekintetét meghordozta a csillagos éj kékjén . . .

*

Pitymalatkor így szólt a kurátor a malomban a molnárnak:

— Testvér! A csolnakod elszabadúlt. Ott síklik a gáton. Fiatalabb a szemed; ügyeld, hogy kifoghasd. Nincs-e valaki benne? Hé, hé! Hiszen félig van vízzel.

Szép, derült hajnal volt. Egy keskeny, halványrózsaszín szalag támadt a hegyek felett. Gyenge bárányszerű felhők úszkáltak.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A VÉN NEMES

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A VÉN NEMES.

Ófalusi Kardos Dániel úr, minekutána harmincz esztendeig látogatásokat tett volna — igen elfáradott. A Mezőség kopár hegyei megnőttek előtte és meg az agyagos út göröngyei.

Szürke volt; kopott volt; gyenge, szomorú volt.

Keczén a fordulónál, mely Barátosra vezet, megállott s így tünődött:

— Jártam-e itt tegnap, vagy csak akartam?
Kissé össze volt zavarodva.

Egy tény világos volt: az, hogy nem akart messze menni e vidékről.

Ő itt született túl a hegyen, a barátosi nagy udvarházban. A hegyoldalba temették

őseit száz esztendőkön által. A ki a Kardosok közül való, és igen vén ember, az nem távolodhatott messzire e vidékről.

Dániel sokat járt.

Egyszer volt egy tavasz, akkor ment ő el hazúlról, minthogy a haza hívta. Még tele valának abban az időben drága besszarábiai paripákkal az istállók; ezüsttel, drágaságokkal a termék; gabnával a gabonások s a selymes mezők fehér gúlyákkal. A haza kérte mindenét — és oda adta.

Soha se bánta meg.

Egy egész századot öltöztetett fel. Kémény, lelkes, szép gyermekek voltak. Vívtak Piskinél és Segesvárnál; a „Kardos fiai“-nak neveztettek. És mintha a barátosi nagy ebédlő faláról az aranyos rámából egy komoly levante szállott volna ki, olyan volt előttük Kardos Dániel. Méltóságos és tüzes; okos és vakmerő; pajtás és parancsoló.

... Bújdosván pedig a dicsőséges napok után, haza jött és széjjel nézett a barátosi házba. Mit se találván sem a hajlékban, sem a rétekben vagy erdőkben, a mit magáénak mondhatna, így szólt: „Nem nekem valának rendelve“ és habozás nélkül elindult, hogy

meglátogassa a szentléleki kastélyban lakó egyik jó barátját. Ott töltvén néhány napot, átkelt a hegyen, hogy Sükösdre szálljon a Kovácsiakhoz.

Senki kifogástalanabb, figyelmesebb, diszkrétebb lovagot nem ismert nálánál. Sem a méltóság, sem a nyájasság ellen nem véte Dániel. Idegen volt ajakától a hazugság, a rágalom; szivétől a nemtelen indulat, az irigység vagy harag. Történetei voltak a hölgyek számára, véleménye a társaságokban.

A sükösdői kőfallal kerített bástyás udvarházból a Maros völgyébe indult. Ma itt pihent, holnap amott vadászott az urakkal, fecsegett az asszonyságokkal. Az erdei vadak fortélyát ismerte s a lovak fajtáit.

Kapun ki, kapun be a rónaságokon, a hegyes vidékeken, a székelyek országában és a színtelen alföldön, kik a kastélyokat lakják, a nemes házakat, a Kardosoknak ismerősei voltak. Hajdan fegyvertársai, atyafiai vagy barátai. Benyítván ajtaikon, otthonába nyitott.

... Harmincz esztendeig.

Talán jó a népnek, hogy hajléka legyen, tűzhelye, melyen télen lángoló fahasáb ropog, s kisdéd porontyai ... Ah! ágyékból való iva-

dékkal, kiben tovább él. Homloka verejtékezik a népnek s tenyere feltörik a munkában házáért, véreiért. Azonban a nemes ember a nagy hagyományok súlya alatt inkább bolyongjon hajléktalanúl, nélkülözzön és fázzék, — de ne alázkodjék le addig, hogy pénzért fáraszsza magát munkában. A dolog kötelessége a szolgálé: a parancsolás az úré.

És Kardos Dániel nem dolgozott, nem is gondolt rá, hanem járt, járt kellemes, nyugodt tempóban, látogatásról, látogatásra. Az élet se érné meg, hogy izzadjon a munkában valaki, a ki a Kardos familiából való.

Harmincz esztendővel azon emlékezetes tavasznak utána azonban, egyszer igen elfáradván a Kardos Dániel, a két tó vidékéről, mely születni látta őt, elválni többé nem szándékozott. Felment a sükösdí udvarházba s le szállt a kezei nemesekhez, aztán a szentléleki kastélyban látták néhány napig. És így körben látogatta a völgyet, melynek közepén Barátos vén kastélyának kaputornya ügyeli a kalásztérmet mezőket.

Szeme meggyengült, dereka meggyengült, lábai meggyengültek s a feje is bizony. Azonban a romlandó test hadd változzék. Minden-

nek egyszer vége vagyon. Csak az ősi erénynek ne ártson se idő, se erő.

Nem is árt! A házak ajtai csak oly vendégszeretőleg nyílnak fel előtte, mint hajdanában. Soha se tapasztalt több előzékenységet a fogadásban, nyilvánvalóbb szívességet az el látásban.

Elejébe mennek, kényeztetik. Megkérdik: hogy van? Nem gyenge-e? Dícsérik a színét, ruganyos járását. Megkérdik, hol volt utoljára, s hova megy? Ételekkel szívesen látják el s erős, jó italokkal. Milyen bort szeret? Tán az ürmöst, tán az édes rózsamálit? *tán a tüzes marosmentit? Öreg embernek jó a kávé. Forrón, bőven nyújtják.

Még az ebédnél is szólnak: „aztán látogasson meg ismét minket.“ Senki se mondja, hogy maradjon, de mindenki emlékezetébe ajánlja magát. Megkínálják kocsival. Menjen azon a szomszédig. Ne fáradjon el az öreg ember . . . bárha Dániel maga ime, az erő, az egészség.

Az, az; Dániel mosolyogva bókol a hízelgő szóra. A térde azonban megcsuklik. Sebaj! Csak egy kis gyengeség. A friss levegő helyre hozza. És baktat tovább.

— Jártam-e tegnap itt, vagy csak akartam? — kérdi a barátosi út előtt magától.

Az ősi portán egy kurta nemes lakik. Csak pár szobát laknak az egész kastélyból. A kertet legelőnek használják. Mindíg fáradtak, izzadtak. Nincs sok holdja a határban.

Dániel egyszer volt nála látogatóba hajdan . . . Szépen fogadták . . . szépen. Mindegyikkel készséggel ellátták . . . Azonban ah! minden porlik ott Barátoson és repedez. Ablakok hulltak le és kandallók (melyeknek lángja mellett hajdan űlt az édes anyja, a nagyságos, gyönyörűséges asszony: kis fiával ölében . . .) roskadtak össze. Elfacsarodik az ember szíve, ha látja e romlást. A lépcsők elromlottak: üresség, üresség, üresség mindenütt. Többet nem tette be oda a lábát.

Mindazonáltal felindúl a hegyen Kardos Dániel ezen a napnak a délelőttjén, mérhetetlen vágyakozást érezvén arra, hogy a barátosi udvarházban pihenjen meg.

Szekerek menvén, a parasztok az úton dologra, a roskadt öreg embert így szólítá meg az egyik:

— Nem ül fel Nagyságod a hegyen a szekérre . . .

Dániel mosolyogni próbált s pálczájával legyintve, felelé:

— Jót tesz nekem a séta...

A ormon leesett. Ekkor magamagának is így szóla, a mint a földön feküdt:

— Szép nézni innen a vidéket.

Mert csakugyan még magának sem volna helyes bevallani, hogy jobban is lehetnének a dolgok, mint a hogy vannak.

Valósággal szép is volt onnan a kép. A barátosi tó fénylett az aljban, messze benyúlva a hegyek közé. Sások nőttek be partjait, vízi madarak jó szállási... Egész erdeje látszott a hegy-éleknek. Mind kopárak, vének, komorak. Nagy részük csupa sárga agyag, a mi nem jó semmire. Nem olyanok-e, mint Kardos Dániel? A falu csendesen álmodozik.

Bizony szinte dél vala, hogy Dániel úr leért a barátosi völgybe. Akkor szokása szerint rendbe szedte magát, a bokrok által el lévén fedve. Karján hozott kis kabátját ráhúzta a viseltesre, czipőit letörölte és haját rendbe szedte.

Kitatarozván így magát, lefújván a port és kisimítván a rücsköket, belépett a barátosi kastély kőkapuján.

Az udvaron senki sem volt.

Teljesen erőtlennek érezte magát. Resz-
telte. Hogy megpihenjen, leült a kaputorony
fülkéjébe, hol a régi kőpad ülőhelyet kínált.
Kipihenvén magát, illendőbben jelenhetik meg.
A nap rásütött. Színtelen ajakát kitátotta, hogy
jobban érezze a sugarakat. A szemhéjai kissé
nehezek voltak. Tudni kell, hogy e helyen fújta
kürtjét hajdan a kapus, vendégek ha érkeztek.
Arrább a kádár műhelye volt.

Tán az öregség súlyos, tán a nap hő, —
Dánielt majd legyőzte a szender. Ekkor nevét
mondá ki a falon túl a veteményes kertben egy
férfihang.

— Ezennel itt lesz az öreg Kardos. A
keczei hegyen találták a szekerek. Gyengének
mondják. Roskadozva jött fel az úton.

— Nézz a lejtőre, — felelt egy asszonyi
szó — látod talán?

Hallván a beszélgetést, Dániel felemelke-
dett s így rebegé: „bocsánat!” — idegen em-
ber beszédét kihallgatni méltatlan lévén ő hozzá.
Azonban a nap lankasztá-e meg? visszaesett
a kőpadra és hallá tovább:

— Éreztem. Hetek óta hallom, hogy itt
kavillál Kardos a vidéken, éreztem, hogy ki

nem kerüljük. Egészen oda van. A kinek a nyakán marad, arra szép komédia vár.

A férfi volt, ki így beszélt. Az asszony kérdé:

— Hogy a nyakán?

A gazda rövidesen káromkodott.

... Azon ablakszemek az emeleten, melyekről hiányzanak a szárnyak, az ebédlő-teremből valók. Az ezüstnél drágább régi kristályserlegek, a grifflábú nehéz kupák hová lettek a tölgyfa-asztalról? És a képek a falakról, melyek közül a legrégibben Kardos Sebestyén a száján kifutó szalagon szólt bölcs szavakat utódaihoz. Az órmon a ház felett a Sólýomvár romhalmaza fehérlik.

Mindazonáltal bármint kapaszkodik eszével Dániel úr a fényes napok emlékébe, hogy ne hallja a háta mögött folyó beszélgetést, mégis befúrakodott öreg fejébe a következő mondat:

— A nyakán? ... A hol meghal, ott temetik el, a mi szép komédia lesz annak, a kit ér. Már most mit teszel, ha ide jön elgyengülve? s nem tud tovább menni?

Az asszony pedig így felelt:

— Úgy teszek, a miképen a többiek

cselekesznek a vidéken. El nem bújhatunk előle. Kivált ha mi tennénk, kígyót-békát kiáltana ránk a világ. Mert mégis itt született na! ebben a házban. Azonban, ha jön, jól tartjuk mi is őtet, hogy legyen ereje tovább menni. Ellátjuk mi is erős italokkal s fekete kávéval itatjuk, mint Keczen és Sükösdön, hogy lábra kapjon s odább mehessen.

— Úgy?

— Rég hallom, hogy úgy adják az öreget kézről-kézre. Mindenki fél, nehogy a nyakán rekedjen s ott haljon meg. Ez küldi ahhoz, ott emelik erős borokkal. Ápolják az életét, hogy a szomszéd faluig érjen. Maga édes emberem! a hollóshegybeli borból hoz az ebédhez, töltse bővön s aztán mindjárt, mihelyt felkeltünk, szekeren odább viszi a szentléleki hágóig...

Ez volt pedig a ház asszonya, s a kihez szólott, az ő ura vala. Dolgos, ügyekvő szegény emberek mind a ketten. Van egy fiuk a kollegiumban. Annak gyűjtenek. Hja! nehéz az élet, rossz a cseléd. Az a piros szemű búza, a melyik olyan nehéz, mint a marosi kovacs-kő; az a törökbúza, a melyik szárankint három csőt adott — mind elveszett. Az ember ugyan dolgozzék, hogy szűkösen megéljen.

Hát hogy egy idegen temetésére költsön! Ki kívánhatja, Istenem!

Bizony . . . Oda túl a kőgabonás háta megett, a havasok szélén, száz esztendő's cserfa zöldel, mely a „királybiró sátrának“ nevezetik. Sziesztáit hajdanában ott töltötte Kardos Ábrám a királybiró. A márkálisok után ott túl, ott a gödörben, az erecske szélén sütötték az ökröt a parasztoknak. Hordót ütének csapra ugyanazon hollóshegybeli terméséből. Ah! . . . és néhány nagy sós könyecsepp úgy megcsípte a Dániel veres pillákkal takart szemeit . . . Aztán végig gurultak ránczos, sárga bőrén rövid fehér szakállára. Alig lehetett ott eldörögni.

Azonban Kardos Dániel megrázta magát jól s így morgolódott: „Mit akarsz no? mit akarsz no?“ s e korholásra, s e parancsoló hívásra ereje visszatért inába, derekába. Visszatért s Kardos Dániel fel tudott állani a kőpadról, fel tudott állani s ki bírt botorkálni ősei házának kapuján . . .

Felnézett a kőoszlopra. Szemrehányó, bústekintettel rá. De a fal nem omlott le. Megindult lassan, átment az udvarházzal szembe az itató kúthoz. A vályuból kissé meglocsolta

hideg vízzel halántékait, a mi igen jól esett s aztán az ösvényen visszaindult a hegynek.

Minden házat jól ismert. A telkek üresek voltak. Az emberek a mezőn voltak.

Dániel a fordulónál, mely a mezőre visz, levetette jó kabátját. Az ajaka csendesen reszketett. Mély elkeseredés szorította a szívét. Szemei egy-egy percze elhomályosodtak. Ellegyintett szemhéjai előtt, mintha valami ingerkedő legyet hessegetne. Ekkor egy könnycsepp ült szemgödrének szélére: „Ahá. te vagy!” mondta és mosolyogni próbált.

Az oldal, a hova ért, az ő fiatal korában lombos erdő volt. Most csak cziher. Odáig szoktak hajdan felsétálni a kastély kertjéből. Jól be lehet látni a völgyet.

— Igen, — motyogta — igen. S könnyedén ledobta jobbik kabátját s leült a gyepre. Ah! Csupa illat.

Köröskörül menták illatoztak és rózsaszin erikák bujkáltak ki a százszorszépek gyökerei mögül.

A mélyben egy kis leány libát őrzött. Meglátta Dánielt s szembeállva vele, reá bámult.

Dániel így szólt (a hangja még igen reszketett):

— Jó napot kis rügy, jó napot. Mi a neved?

— A nevem Páros Kalári, — így felelt a gyermek.

— Az apádat ismertem. Derék ember volt.

Épen a szemével szemben, a tölgyfa-ágon egy bognyi leányka-madár billegett, s oh! be búsan énekelt. A begye ringott bele. Dániel ráhallgatott a vádaskodó hangra s behúnyta a szemét. A kis Kalárit egészen elfeledte, úgy, hogy meg volt lepve, mikor ismét meglátta.

— Van korsód leányka? — kérdezte.

... Nem, semmit, semmit se bán meg Kardos; hiába minden vád, a mivel az éneklő madár illeti. Nem! ha még egyszer úgy kezdené az életet — így élné. Kissé zavaros gondolatai támadtak. A múltból némely dolgok megelevenedtek, de a Dániel agyában feltóduló homály elfedte mindjárt.

Nyeldeklőjére mintha egy nehéz ujj súlyosodott volna. Kinyitotta szemeit Dániel és látta a virágos szép mezőt s előtte a kis leányt, kezében néhány vadboglárral, a melyet a gyertyánbokor tövéből szakított és egy zöld korsóval.

A kerten végig látott az ősi kastélyig.

Mindenféle kedves csínyek jutottak eszébe, melyeket ott követett el egy gyermek. Vajjon ő volt-e a gyermek?

Sok minden történetke újult meg omló agyvelejében. Mosolygott. Az ajaka megkeskenyedett, s némi kis halványkék árnyalatot öltött.

... Volt egy szoba ott lenn magas ágygyal a folyosó végén. Ajtajáig vőfélyek vezették a remegő menyasszonyt. A képekkel díszített selyem mennyezetes ágy megvan-e? És szép fényesek-e az angyalok rajta? Szívükben szerelemmel, viseletükben méltósággal — hol vannak az ó-falusiak asszonyai? Volt egy szoba, a hol a Kardosok ravatalát állították fel... Topp... topp... A kőlépcső kongott, a mint a szolganépek végig vivék a cserfából összerótt örökös házat. Ott benn a vásárhelyi kántus énekelt. A pap pedig így kezdé beszédét: „Visszaszívta az Ur lehelletét. Kardos meghála...”

Csend legyen, mert ó-falusi Kardos Dániel úr hallja a harmoniát...

Dániel felemelkedék, ismét meglátván a gyermeket a virággal és a zöld korsóval kezében — a boglár után nyult. Mosolygott s kifordított tenyerével köszönetet intett. Selyem

nyakravalóját leoldozta s odanyújtotta a gyermeknek.

— Ajándékul adom, — rebegte — a virágokért.

Kissé felemelkedett, s mondá: „tán ezt is“ ... s tarka zsebkendőjére mutatott.

Alant pedig délebédre harangoztak.

E hang igen kedves vala. Dániel nagyszerű nyugalommal hallgatta. Az ismeretlen rebegés, mely szívébe lopózott és a keserőség, mely az imént elfogta, elmúltak. A kis templomnak ő a született patronusa. Régi török szőnyegekkel van leborítva az Ur asztala ...

E harang szólott, mikor oda túl .. oda túl vitték ófalusi Kardos Mózes, a Dániel apját. Mindenek elmúlnak. Az Isten nyugtassa meg.

S ismét olyan kicsiny és boldog Dániel, mint gyermekkorában volt. Szeme előtt meg sokasodtak a sötét foltok. Kezével utánuk kap, hogy elverje. Nem mennek. Hurrah! Piskinél egyszerre beleszöknek a honvédgyerekek a Sztrigynek derékon felül érő jeges vizébe. Hurrah! Túl az ellenség ...

A nap halad pompásan a maga útján.

BÚCSU

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BÚCSU.

Minden rendben volt.

A nagyságos úrfinak nem lehetett egyebet tennie : mint hogy kicsípi magát szépen (ha ugyan van neki mibe) s beállván Drág uramhoz, így fog szólani :

„Elveszem feleségül a leányodat, Anikát.“

Meg is teheti szépen.

Anika sáppadt, gyenge leány, nem valami erős, veres fehérnép. Ilyen való egy igazi úrnak. Vannak selyem köntösei, tollas kalapjai s kötött kesztyüi ; olvas könyveket és olyan úrias a járása, beszéde ; olyan kényeskedő, unalmas, hogy csupa öröm nézni. És van pénze.

Az úrfinak pedig nincsen semmije, se

háza, se földje, se ökre, se lova — csak a szép neve, régi becsülete . . .

Az úrfi, mit se dolgozik vagy három nap óta s Drág úr lásd! egy rossz szót nem ejt e miatt. Pedig az urfi tisztartója Drág úrnak.

Az egész úgy kezdődött, hogy Drág úr megszólította Dénest, mondván:

— Házasodjunk meg öcsém uram, mert jobb lesz úgy; mi? Nem akarok semmit szólni, de itt élélhetnénk szépen mind; mi? A feleségemmel épen beszéltük.

Ebben semmi sincs. Dénes nagyságos a maga szótlanságával csak a válla rángatásával felelt, mintha azt felelte volna: „Bánom is én.”

Aztán elment az úrfi a Zsófi vizslával. Nagyon szereti ezt az állatot. Még a régi falkából való. Az orra remekbe van teremtvé. Okos, figyelmes, hűséges. Minden elődei Zsófikának a Dénes nagyságos elődeivel matatták a cziheres oldalokat, a gyapjas erdőket. Ki tudja, melyik ős hozhatta a fajtáját a lengyel földről. Hosszu szőrű, kis testű s nagy szemű faj. . . Ah! a szegény. A k u v a s z o k az urak a vén kastélyban . . . Zsófikának kuss.

Drág úrnak az apja mészáros volt a fa-

luban. A Dénes nagyságos apjának az ökreit vágta. Az udvarhoz tartozott. Jobbágy volt. Hajadon, alázatosan, lesütött fővel mert beállítani az udvarba. A fia kiverte a régi nagyságos gazdát: az úrfit az udvarból s maga ült a nagy házba. Sok furfanggal, sok törődéssel, nélkülözéssel szerezte. Az ilyen ember nem szokott nyúlra vadászni.

Drág úr egyenesen a nagyságos urfira vadászott.

Hiszen a nagyságosnak úgy is mindegy. Csodálatosan közönyös ember ő. Elvesztek az erdők, a mezők; elvesztek a rétek, árnyas berkek, elveszett a fenyős oldal, hol a császár-madár lakott és rendre aztán az éri malom a kőkorcsma és az udvar — így szólott akkor Dénes urfi:

— Másnak voltak szánva, — s mulatott tovább.

Messze városból haza jött Dénes urfi. Abba hagyta a tanulást. Minek? A legszebb két négyes czugja neki volt a vidéken. Elnyerték a kártyán: „Eh, — mondta — nem nekem volt szánva.

Nem volt elege, hogy a nevéhez képest élhessen meg. Apró semmi emberkék, keres-

kedők, parasztok meggazdagodtak körülötte. Élhetek volna fényesebben, mint ő! Eh! úgy lenézni a pénzt senki se tudja, mint egy született úr. Két marokkal szórta.

Dolgozzék? Izzadjon a garasért?

Az méltó Drághoz, a ki parasztnak született, parasztnak fog meghalni . . .

. . . És nagyszerű nyugodalommal dobta ki az utolsó garast a zsebéből.

Tegnap volt az csak, hogy puh! mint a békavirág pelyhe, a szélben elszállt minden, minden a régi vagyonból.

A nagyságos még csak nem is mosolygott. Még akkor se, mikor az ő régi nagy házat elvette Drág uram.

Ott maradt az udvarban, mikor Drág is beköltözött.

Néha szerette volna ezt mondani:

— Mért kiabálsz te itt Drág! hol a paraszt csak suttogva mert beszélni, mióta kő áll kövön. Mért rendelkezel te itt? — de csak nem szólott semmit.

Drág azt mondta a pópának, ki feljött, hogy újból szentelje meg a házat — mikor a zsidó-festő kékre, sárgára szörnyen kipingálta — a nagyságos úrfira mutatva:

— A tisztartóm . . .

Dénes felemelte kissé az ostorát. Aztán leeresztette s végigmérte a cseléd-ivadékokat s odább ment.

A pópa kenetteljes hangja kísérte :

— Isten áldja meg igyekezetedet. — Aztán idegen ígéket mormogott és vízzel meglocsolta az ajtófeleket.

Tegnap volt csak.

Hozzá volt Dénes nőve az ősi portához. Nem ment el. Nem gondolkozott. Ez természetesen az övé. Más adott érte pénzt? Nos? Kevésbé az övé ezért vajjon? mikor innen a fehér kriptától kezdve a templomig minden az ő jogairól beszélt. Ősei járták az utakat. Ősei ültették a fákat; ősei építették az istenházát, ősei e termekben lélekzettek, ott aludtak, ott vigadoztak . . . És egy marok bankó másnak adja-e az időtől megszentezett jogokat? . . .

Drág úr így gondolta ki: majd hát elveszi a leányomat, aztán eljönnek ismét a nemes urak és itt Drág úr lesz a ki rendelkezik. . .

Ki is mondta.

. . . Az urfi tünődve ment el Zsófikával.

Esteledett.

A czímeres kőkapun lustán lépett be puskával a vállán egy karcsu, magas, paraszt zöld hajtókás zekét viselő férfi.

Az úrfi volt. A kutya vígan tánczolt előtte.

A béresek köszöntötték az udvaron. Könnyen biczczentett fejével feléjük.

A konyhába bedobott szó nélkül néhány madarat a táskáról s aztán lassan felczamogott a lépcsőkön.

Benyitott az első szobába. Ledobta táskáját a földre. A kutya mellé ült.

Ő maga is letelepedett. Nagy ügyelettel törölgette a puskáját. Lábait egymásra tette s a bagariáról lefejtette a megszáradt sárt.

Ekkor az ajtón egy csecsés kis szőke gyermek lopózott be. Leányka volt, a Drág kicsi leánya: Flórika.

Oda osont az úrfi háta megé s befogta szemét.

Az urfi mosolygott. Gyengéden hátra nyult s a gyermek fejét oda húzta erősen a magáéhoz. Hirtelen fölkelt s ölbe kapta a leánykát.

— Te utálatos — kiáltotta a bogocska,

s a nagy ember üstökébe markolt — mit hoztál nekem?

— Ezt né, — mondta lustán a nagyságos úrfi s baraczkot nyomott a lenhajú fejecskére. Arra verekedtek.

Hirtelen a gyermek így szólt:

— Nagyon jókat eszünk ma érted.

— Úgy? Értem?

— Na mert téged ezután így fog hívni apa, hogy „fiam“, mert te feleségül veszed Anikát — úgy-e?

Az úrfi morgott valamit.

— Nagyon szereted Anikát? — kérdezte szaporán. Fejét a nagyságos orczája elé hajtotta s szemébe nézett — mert Anika szép és sok a pénze.

Az úrfi felkelt. Az ablakhoz ment s kinézett.

A hosszú út végén a kerek kőasztalnál virágzottak a koronás hársak. Hajdanában ott ültenek tanácsot a környék urai. Dús, kemény leventék mindannyian.

Messziről a várhegy csúcsa ragyog a lemenő nap fényében. Hogy jött a török vagy császár labancza, ott tüzeket gyújtának, mely messze látszott el a vak éjbe. Erre a nemes

házak udvarain fegyveres daliák szökkentek paripára s a kőkapukon kijöttek szolgálóikkal.

Az aljban a falu. Ah! koldusság lakja.

A hajukat csigába viselt vén székelyek nyúgosznak amott a tanarok roppant cserfája tövében . . . Portáik csendesek, feketék, gyomosak . . . Nincs ki segítse őket.

Csak egy czégéres vadorzó, dohánylopó, fél úr, fél paraszt, a kinek bocskoros jobbágy volt az apja, csak ő épít kőházat meg a zsidó árendás. A mészáros ivadék: Drág, az oláh a kastélyban ül, melynek kapuját kalaplevéve lépte át még az apja . . .

És így szól: — Szép lesz őt fia m n a k neveznem.

Dénes nagyságos kedvetlen, boszus tekintettel nézett ki.

Nagy apja még csupán az Istent és a fejedelmet szolgálta. Az unoka szolgálja lesz a cselédjének . . .

— Haragszol reám? — kérdezte rebegve a gyermek. — Valami rosszat mondtam?

A nagyságos úrfi ölébe vette ismét a szép gyermeket s orczáját orczájához szorította.

— Felhívják a pópát ma estére — csevegte a leányka megbátrodva — és Bukurt, a

dászkelt. Hogy lássanak csodát ők is, ezt mondta apa. Megmondjam neked, hogy mit kapsz még ma este Anikától? Megmondjam?

A férfi lehajtotta a fejét. A gyermek végig czirogatta, átölelte a nyakát s sugva-sugta fülébe :

— Kapsz egy szép gyűrűt. A bizon. Az anyádé volt. Most Anika neked adja. Az anyád neve belé van írva. Szereted ezt?

Az a türkiszes gyűrű.

Úgy mondják, hogy a szentföldről hozta egy keresztes, ki András királylyal ment az Úr koporsóját takart földre . . . Bűbajos erőt tulajdonítanak neki. Védett a gyilkos golyótól, a vak szerencsétlenségtől, nehéz betegségtől.

Ah, romlástól nem óvá meg a tisztos házat.

Nézz reá a falakra!

Minden csupa szín ott. A tisztességes óságot zöld és sárga mustrás mázolás fedi. A fecskefészkeket leverték a bejáró felül. A vendégszobában tele zsákok állanak és jószagú czipó kosarakban; szalonna-oldal csepeg a czifra rostélyról. Az ősök képei a falon komolyan néznek az ujjakon álló pecsétnyomó gyűrűre és mit se tesznek még a pókháló ellen se, mely orruk körül hálót sző. Hajdanában

ott kovás és karikás puskák csüngtek ; vén, széles csorba fringiák ; görbe lőpor-szaruk s fojtáshoz való csepü nagy gomolyogban . . . Most ásó áll a szegletben, vasfogú gereblye s szőlőnyiró ollók a szegeken.

Nézz a kis-házba.

Ottan állott a menyezetes ágy. Szemérmes nemes asszonyok drága fészke hajdanában. A menyasszony ajtajáig hozták el koszoruját tanult tiszta asszonyok és leányok.

Ah ! Drágné hever most a meleg toll között ott, ha nagy veres teste elfáradt a sulyos napi munkában, a sok kiabálásban, szitkozódásban.

Kis képek is függtek vala a falon. Leányhajból volt varrva rajtuk a szomorufűz levele, színes gyöngyből a törzse. A föld takarja a puha szőke haját, melyből való volt, s a karcsu ujjakat. Helyükben a Szent Anya háromszegletű kiáltó színű képe csüng ott, szíve 7 törrel átdöfve ; arrább rovások azokról, kik napszámmal adósi Drágnak.

Uj minden. Festett minden. Minden szükséges, hasznos.

— Kapok egy szép gyűrűt. Klárika ? — kérdezte a nagyságos.

— Kapsz bizony.

— És mit még?

— Anikát is.

— Ma?

— Apa mondta, hogy te ma kéred meg tőle őt. Mert szereted úgy-e?

... És ugyanazon ágon csipeg a nagy diófán egy madár, a melyiken csipegett vala akkor, hogy négy csengős ezüst szerszámos lóval, hajdan a makula nélkül való Kompolti szűzet hozták volna egykor az ősi kastélyba... A nagyságos úrfi édes anyját.

Dénes ráhunyorgott a faágra, mintha czélozna, aztán megfordúlt s így szólt.

— S ők, a pádék reám várnak most?

— Megyünk? — kérdezte a leányka.

— Nem, Flórika. Én nem megyek oda. De bizonyosan bort is hoztak az estélidáridóhoz. Nem tudod melyikből, Flórika? Lopjunk be ide egy pár üveggel. Hadd várjanak reánk. Majd játszunk ketten; jó?

Hamiskodás készült. Ez tetszett Flórikának. Hozzunk bort...

És elmentek. Poharat kerítettek, abroszt dobtak az asztalra. Egy nagy székre ült Drág Flórika, egy másikba Dénes nagyságos, a tisztartó. S bezárták az ajtót.

— Most várnak reád ott benn, — mondta a leányka és hamisan kaczagott.

— Most várnak reám, — mondta a nagyságos és mosolygott.

Töltött és ivott.

— Látod Flórika, ez a bor él. Minden halott itt körülötted. Az asztal megölt fenyőfa, a csizmád megölt kecske, a köntösöd megölt len. Ez a bor él. Mindig megmozdúl a pinczében, ha virágzik künn a szőlő. Honnan tudná, hogy virágzik a tőkéje, ha nem élne? De lelke van.

Felemelte a szinig telt poharat s nézte a felszálló gyöngyöket a lemenő nap betévedt sugarában.

A gyermek könyökre könyökölt.

— Milyen okos vagy, — mondta komolyan Flórika.

— Én? — kaczagott Dénes. Az apád az okos. Hiszen az a bajom édes, hogy bolond vagyok. Aztán nem tanultam semmit, csak élni. Miért is? Mindenki megcsalt és nem tudtam visszacsalni. Te ezt nem érted, Flórika.

— Nem, — mondta komolyan a leányka. Dénes felvonta a vállát. Töltött és ivott.

— Ah! élni, élni. Egyebet semmit. Hogy

a filiszter tátsa a száját. Míg ő izzad : kaczagni, míg ő törődik : mulatni. A mit az Isten gömbölyüre alkotott bennem : azt szegletesre faragni, a mi jót adott : azt elrejtetni. A paraszt legyen gyenge, az úr legyen erős, darabos. Ah te ! olyan erő van a karomban, hogy egy bikát le tudnék ütni. Én vadászni jártam s meglőttem minden nyúlat — az apád addig meglőtt engem.

— Meglőtt ? — kérdezte csodálkozón a gyermek.

— Meg, s most ti laktok itt s én ? . . . Eh, de Anika ott van persze s feleségül adatik . . . Volt egy ősöm, a ki belészeretett a pásztora leányába. Megcsókolta s kést vert belé. Így távoztatta el a kísértetet magától. Hanem a mészáros unokája ? az más . . . Egyszer te kicsi leány, két hétig ütöttük odabenn a városban egy folytában a kutyát. Akkor az apád ezt mondá : „Semmije sincs Nagysád.“ S én azt feleltem : „Hát aztán ?“ Fogadj meg gazdatisztnak, kiáltottam hangosan. Fidélis ficzkó az öreg : „jó“, így felelt. Már egy hónapja ennek. Nagyszerűen kifestett itt azóta mindent . . .

Mohón ivott ; áthajolt a leánykára s megölelte a nyakát.

Aztán felállott.

— Ezt a bort — mondá bizonyos pathosszal — még az apám szürte. Ismerem. A venyigéi amott vannak a várdombon. Ezt Burgundiából hozta András ősöm, a ki világot-utazott ember volt. Immár vastag e szőlő törzse. Sokan, kik mint gyermekek kapálták tövét, meghaltak és gyermekeik azonképen. Ő még áll s drága nedvét kedvderíteni nyújtja.

Felállott s kezébe vette a poharat.

— Eme venyige adta a bort az édesapám lakodalmára is. Itt valának hét határból a nemes férfiak. Amott ült a kancellarius. Első áldomást ő tartott. Az udvaron lobogó tüzek mellett pirúltak nyárson az áldomásra szánt állatok. A parasztok ott körülötte vigadoztak. Nagypapám e czélra őrizte e bort.

Feltartotta a poharat és folytatta. A gyermek is felállott s csodálkozva nézte.

— Apám nekem szürte. „Becsülettel költsd el“, így szólott hozzám. Becsülettel költöm. Tiszán, nemesen, ízről-izig. Vele búcsuzom el az ősi fészektől. A becsület éljen és éljen a hűség a tisztas hagyományokhoz. Mind itt körülöttem ti! reátok emlékezem ; kiürítem e pohárt s ezer

darabba töröm, hogy ne használja rosszabb szándékkal senki.

Földhöz csapta s aztán fegyverét felvette a szegletből.

Belenézett a fekete csőbe. Azután vállára vetette szíjánál fogvást.

Fütyöntett a kutyának. Megölelte a gyermeket s így szólt :

— Szerettelek, Flórika, ne felejtsd el.

És kilépett az útra.

Végig haladt a hársoson. Már estéledett, mire a várdomb tetejére ért. Akkor a ház ablakain világosság lobbant ki. Elfordúlt. Szeméből egy könny szökkent ki.

És lehaladott az ösvényen.

A vén ház mindörökre eltűnt szemei elől.

6

AZ „ÉN UTCZÁM“-BÓL

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I.

BIMBÓ FAKADÁS.

Egyszer volt egy szép leányka, a kit Juliskának hívtak. Volt ennek valami gyönyörű csattos imádságos könyve, melynek első lapján nyúlánk derekú, szelid arcú szárnyas nagy gyermek tartott kezében szép lilomágot. Szárnyai igaz, hogy nem nőttek Juliskának, de különben mintha csak az imádságos könyvből másolták volna le. Mindjárt látható lesz azonban, hogy a külső formára épen semmit se lehet adni.

Az apjával itt a szomszédunkban laktak. Ott egy sor galagonya-bokor, az övék az; itt egy sor galagonya, az már mienk s közbül a közös patak. A nyárfák töve az ő kertjükből

él ugyan, de lombja a mienkre vet árnyat, miért is többet lakott a mi felünkön Juliska, mint a magukén. Az édes anyám megtudná mondani! Reggel már átszökött Juliska s mennyi haszontalankodást, lármát, sőt bosszuságot okozott. Igen, bosszuságot. Senkinek se hagyott békét s hány-szor ébresztette fel a szegény nagyanyót a szünetlen csipogásával. Sőt egyszer levendulával csiklandozta az orra alatt.

Igen! az apjáról akartam elmondani, hogy penzionatus kapitány volt, egy botrányosan rendes pomádés bajuszu egyenes úr, a ki komlót, zsályát, mákot s efféle bolondságokat termesztett. Hanem ez itt nem is fontos, s inkább csak azért említem fel Kovács kapitány bácsit, mert Juliska inkább ránk kötötte akkoriban magát sehogy a Kovács kapitány bácsi leánya lett volna tulajdonképen.

Én azt mondom, hogy inkább csak parádézni szeretett Juliska az apjával, vasárnap vele a templomba járni, nagy szerényenlesütni a szemét, szeliden tipegve végig a falun; vagy a kocsi bakján mellete ülni, míg a szürkék repültek az utcán a poros országúton. De mikor a templomból haza is jött, mindjárt átfutott hozzánk s ott az almáriom elé állva, tulajdon azon czi-

kornyás kirojtozott végü nótákat énekelte el, a miket a kántortól hallott, hogy édes anyám könnye hullásáig kaczagott rajta.

Mondhatom, nem voltunk jó pajtások. Játszta ugyan vele, másztuk a fákat, koboroltuk az erdőt, s ha nem láttam egy óráig, némi nyughatatlansággal gondoltam arra, hogy hátha valami baja volna, de békességben élni Juliskával lehetetlen volt. Mert az nem pajtás a ki örökké szurkálódik s szereti kikaczagni az embert, meg a ki az édes anyám szeretetébe olyan erőszakosan behizelgi magát. Igazán irigykedtem rá. Inkább ütöttek volna meg engem, sem hogy őt csókolják. És hogy surolgatta puha kis arcját az anyám keze fejéhez! Legyen neki is anyja, hagyjon az enyémnek békét . .

De neki nem volt anyja. A Juliska bölcseje mellett vetették a halottas ágyát. Persze egy afféle kis buba, a ki bakák közt nő fel . . . No hiszen elképzelhetik mi lesz abból. Nézzék egy vén bakakáplárt, most is úgy hív Juliska, hogy „János, a dajkám“ . . . Milyen ügyetlenség.

Semmiesetre se szerettem, hanem az apját határozottan gyűlöltem, a miért egy ízben

rákiáltott Juliskára valami leszakított rózsa miatt. Azt nem tűröm, hogy rákiáltsanak, s ezt meg is mondtam Kovács bácsinak. Ő persze néhány fricskát irt a levegőbe, s én igen elkeseredtem. Akkor Juliskát kezén fogtam, s daczosan átvezettem a patakon. Nagyon engedelmesen követett. A mi galagonyáink előtt az árnyékba leültünk, és ő háladatos lévén, lovagszolgalatoért alázatosan így szólott:

„Leszek a te feleséged“.

Erre én azt mondtam: „jó“, s megcsókoltam. Rendben volt ugyan a dolog, de én igen restelltem. Nem tudom miért, de nem mertem a szeme közé nézni; s ezért még inkább haragudtam rá.

Aztán tanulni jártam a városba s neki madámot hozattak. Szegény madám! Nagyon sovány volt. Mindig ott akart lenni velünk, ha vakációra hazamentem. Azt hiszem, hogy zörgött a csontja. Mindenféle csinynyel szöktünk meg előle. Egyszer Juliska hátra esett a székbe s azt mondta, hogy mindjárt megfulad. A madám rettenetes zörgéssel eliramodott egy pohár víz után, s mi azalatt huss! neki a kertnek. Estig ránk se akadt.

Említhetném, mennyit keserítette és mi-

csoda hallatlan csinytevésekkel. Nem! inkább a néniről beszélek.

Ez a néni: a Juliska nagynénje s egyszer megérkezett a vasúton. Ősz eleje volt; csendes alkonyat. Mi az erdőről jöttünk haza. János dajka egy öl virágot czipelt. Emlékszem, hogy nagyon megbántott Juliska. Gondolom Xerxesről beszéltem neki és özönhadáról. Nyolczadik osztályos voltam. Juliska szerte kalandozott virágok után, míg én a görögök ellen hadakoztam. Sértődve azt kérdeztem: „tán nem találsz érdekesnek Xerxest?“ Juliska azt felelte: „Nem“, és koszorut tett szőke haja fölé. Rögtön magázni kezdtem és igen elkeseredtem. Kimérten lépdeltünk. Az úton a Kovács bácsi kocsija hozott egy egészen egyenes hölgyet. A dajka megállott előtte. Juliska így szólott hozzám s megfogta a kezemet: „Az a nagynéni. Hozzánk jön, bujjunk el“. Én kirántottam a kezemet s ezt feleltem: „Semmi okom sincs rá.“ János dajka ránk mutatott, s a hölgy olyan éles hangon, mely vágott, mint egy egyenes beretva, így kiáltott: „Júlia“. Juliska rám nézett és kacagott. Ez a név nagyon bolondos volt. Én szintén mosolyogtam akaratlanul. Az élő linea ismét megszólalt: „Júlia“. Erre Juliska meg-

fordult és eldobta koszoruját és míg az angyalok mind rázták benne a kaczagó csengettyüket, futni kezdett az ösvényen a kertjük felé.

A néni nagyszerűen fejezte ki sajnálatát, lenézését, oly szegletekbe vonván arczát, melyekre azelőtt teljesen képtelennek tartottam az emberi arczot.

Látták volna megpuhulva Juliska kisasszonyt másnap. Ugy tipegett a néni után, mintha zsinóron vezették volna. Kárörömmel néztem a galagonyák mögül. Ekkor lopva visszafordult, rám dobott az éren át egy marok fekete galagonya bogyót. A néni meglátta. „Vádóc” mondta. Minden betű hegyesebb volt a tűnél. Én is elpirultam s roppant gyermeknek éreztem magamat.

Az nap délután meglátogattak. Huh! mint hajlongtunk. A néni oly kényesen ereszkedett a székre, mintha tulajdon azon karóra ülne, melybe az utolsó martirt vonták. Juliska fészkelődött s néhányszor megpróbálta a szökést. Láttam, hogy valami mondani valója van. De a láthatatlan spárgával visszarántotta a néni, a székre. Állítom, hogy zöld szemei voltak a néninek.

„Júlia már idestova nagy leány — beregte ez a hegyestűkkel rakott masina. — Júlia nevelése hiányos; Júlia a fővárosba fog menni; Júlia kissé vad; Júlia sok gondot ad.“

„Én nem megyek sehova“, mondta Juliska s felszökött. A néni végig perzselt rajta zöld szemével, s Juliska az anyám mellére borult. Ugy éreztem, mintha fojtogattak volna s szerettem volna szintén torkon ragadni valakit. Sohase láttam szebbet semmit, se a mézön, se a csillagos egen, mint a Juliska szemei voltak ekkor. Szelidek, könnyesek. Az ajaka pedig remegett a felindulástól. Milyen finoman hajló puha, édes, meleg ajkak . . .

Mindazonáltal elvitték. Én igen el voltam foglalva a következő esztendőben a bajuszommal, meg egy sárga szeplős masamód kisasszonnyal, a kibe szerelmes lettem halálosan. Nehány verset irtam; összeverekeedtem egy nyurga kereskedő legénynyel, ki nem átalta a masamód kisasszony hajlandóságát elfordítani tőlem; a világ legrövidebb kabátját szabattam magamra, átkozottúl szűk nadrágokat huztam, elhatároztam, hogy halálos búmat borba fojtom — s több efféle.

Vakációra hazamentem. Ah mily sivár a

falusi élet. Pih! és az emberek nem unják élni! A Kovács bácsi kertje, meg a szürke émelygős szagú zsálya, meg a tisztelendő puffadt kezei — mi van még egyéb? A galagonya tövisei megszúrtak, (addig csak szelid, fehér virágait láttam) János dajka ostoba, az az erdő ostoba, a madarak ostobák. Csak eszünk, iszunk, aluszunk. De hát a szellem uraim! az ember finomabb része hol él itt? Valami szemérmes kisasszonyok jöttek át a szomszédos faluból anyámhoz látogatóba. Roppant nagy talpaik voltak. Ha hozzájuk¹szóltam, elveresedtek, s mind a körmeiket nézték. Csak az hiányzott, hogy rágni kezdjék. A kisebbik nagyszerűen tenyészti a pulykát. Csodálom, hogy nem ő költi ki.

Juliska, Juliska . . . Ah! Bár az imádságos könyve lenne itthon.

Alig vártam, hogy visszatérjek a városba. Karácsonykor azt írta az anyám, hogy Juliska hazament látogatóba. „Rá se ismer-nél, — tette hozzá — úgy meg komolyodott.“ Emlékszem, hogy egy hétig mind arról álmodtam, hogy én mint megyek az országúton a nagy hóban hazafelé. Farkasokkal viaskodom, de én nem félek véstől. Elöttem libeg

két kék szem sugara. Fényes könnyen ragyognak át . . .

„Megkomolyodott . . .“ Juliska? De mit tartozik reám? Vajjon írt-e nekem valaha egy szót bár? Csak az kellene, hogy haza menjek. Micsoda kényes dáma lehet! Mily gúnyosan kaczagna le. Engem? Hiszen azt nem éri meg. Nem tudom miért, kiállhatatlanul gőgösnek képzeltem. Nem! még csak köszönni sem fogok neki. Reám nézt idegen lett. Azt hiszem, konokul gyűlöltem .

Mégis anyám irhatna valamit felőle. Akkoriban egy tragoediába kezdtem, melyben poscékká verendem az asszonyi nemet. Hadd lássa a világ, mily kígyók, körmös ördögök. Kivált a szőkék. Egy vérszipó hősnőm volt, s az útasításban meghagytam, hogy szőke hölgy játsza . . .

Eljött a nyár. A kocsit utánam küldték. Elhatároztam, hogy haza megyek, de csak megölelem, megcsókolom édes jó anyámat, s azzal útra kelek a vadonba. Kalandos ideáim támadtak. Valahol a hegyek közt egy vén barát-klastrom állott. Oda fogok vonulni a komor némaságba. A gvardian látni fogja, hogy egy feldúlt lélek vár vigasztalásra . . . Mi kell ne-

kem? Egy szűk czella, fekete kenyér, száraz berbécshus és egy ital viz, mely a százados tölgy tövében fakad . . . Ah fáradt vagyok, igen, fáradt. . . .

A kocsisunk így szólott, mikor a városból kiértünk:

— A Kovács kapitány ur leánya otthon van. Micsoda szépséges persona lett belőle! . . .

Mit? Juliska?

Nézd csak mily sajátságos színe van ott az égnek. Rózsalevélen pihennek a felhők. Pí-pacs virágzik a búzaföldön és mint ragyog! A napsugár ráomlik az útra, s millió szeme lesz a pornak. Madár libben a magasba, ing a tiszta légen és énekel. . . .

„Elvénültek a lovai István.“

„Mit, ezek?“ — kérdi, s véghetetlen történetbe kezd a lovak véréről, rettentő trappjáról. Kétségbeejtő lassúsággal koczogunk.

De a mint közeledik a falu, a mint látom előbb a tornyot, aztán a mi nagy házunk kettős franczia fedelét, majd a nyárfákat, melyeknek gyökere a Juliskáék kertjéből él, mind szürkébb lesz ég, föld. Mi lelt engem? Mi közöm nekem azon kényes úri hölgyhöz. Mindazonáltal így szólok Istvánhoz:

— A nagyságos asszony is eljött? De igen halkán kérdelem, mert resteltem kérdezni. István nem hallja, s ismételtetni szeretné. „Semmi, semmi“, felelem kedvetlenül, s izgatottan ugrorom le az udvarra.

Ah! minden örvend. A kopók rám ugranak, a cselédek kiállnak a sütőház ajtajába, a béres megállítja a szekeret, leveszi a kalapját úgy bámul... Az anyámnak ezer a kérdése. Egy perczre elfeledem, hogy én fáradt, igen fáradt vagyok s a szivemből szók pattannak az ajakamra. Ah! van is nekem szivem? Közönyösen hallgatom mindjárt a híreket.

— Juliska hazajött.

„Kérlek, anyám — felelem kedvetlenül — hagyd el?“

— Haragszol rá? — kérdi és mosolyog.

— Érdemes is haragra? — szólok lenézően.

Igen bánt, hogy anyám abba hágyja a dolgot. Nagyon szeretnék e tárgyról szólni.

Kalapot teszek s végig járom az udvart. A szemem mind a kerten jár. Milyen kellemetlen dolog, hogy az ember nem mehet be a tulajdon kertjébe. Miért nem húznak korlátot, mely elválassza a kellemetlen szomszédoktól?...

Mindazonáltal csak kinyitom a léczes ka-

put, s belépek. Kútatva nézek körül. Senki sehol. Közönyösen végig megyek az úton, s megremegek, ha egy bokor zörren. Ime! hát élvezet ez? Sürgetni fogom a korlátot. . .

A tiszta lég borulni kezd. A gyászos éjszaka rálehell. Tűzben úsznak a hegyek tova.

Kavics csikorog a túlsó kert útján. Oda nem néznék, ha az életem állana rajta. Közönyösen haladok végig. A galagonyák mögött a régi pad hívogat. Rávetem magam, de háttal fordulva oda túl.

A lég rebeg, a falevelek suhognak s hangok kelnek mindenfelé. Valószínűleg a fejem zúg. A futó vér üt lármát benne . . .

De mennyi idő telik el!

Egyszerre kopp . . . valami leesik.

Ez csak nem káprázat. Egy galagonya bogyó hull le mellém. Izgatottan ugrom fel. „Ki az?” kiáltom. Semmi szó. Konokul ledobom magam ismét. A lehelletem perzseli az ajakomat. Várok. Milyen kín, hogy semmi se történik.

Kopp . . . ismét egy bogyó. Egyenesen a fejemre esik. Meg sem mozdulok. Aztán még egy, még egy, még egy.

Az ér locsog csendesen, kőről-kőre omlanak a vízcseppek. Mindent hallok, mindent lá-

tok. Vissza se fordulok és tudom, hogy a túlsó partról valaki reám les.

Érzem, hogy le akar ereszkedni a marton. Megfogózkodik a fűzfacsönkbe s a háládatlan haraszt felsir apró, könnyü lábacskaí alatt. De hát nincs e vége annak az útnak, mely át vezet az éren? Hiszen átugorta máskor. Nézd csak! megállott. Szenvedek. Ha ő a régi volna hát kínozna-e?

Arra fordulok.

Valaki ül a fűzfa görbe gyökerén. Valaki nézi a futó fodrokat. Valaki czipője hegyével félköröket írt a nedves porondba. A szememen át belém röppen ez a valaki egészen, és úgy elfoglal, hogy belőlem nem marad semmi.

Valaki feláll és vonakodva, lassan rálép egy kőre, aztán kissé meglebbenti ruhája szélét es rá a másodikra. Valaki hozzám akar jöni.

A moha síkos a kövön. Apró, kis sikoltást hallok, nem nagyobbbat bizony egy madár csippenésénél.

Áttöröm a galagonyát s tudom is én hogyan átfogom az ő derekát. Hiszen leesik. Hiszen a víz belepi czipőit.

Aztán nem tudok egyebet szólani ennél:

„Juliska, Juliska“ és nem is akarok. S ő ennyit se szól. . . .

Kissé megázott, hát bizonyosan azért futni kezd a mi útunkon, hogy, mint rég-rég, az édes anyám megszárassza. És én utána futok.

Az anyám csendesen mosolyog.

— Megtaláltátok egymást? — kérdi nyugodtan.

És el se veszítem soha, soha.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II.

AZ ÖREG LEGÉNY.

Kis, potrohos emberke volt Pünkösti. Fiucska korában került a boltba és ott vénült meg. Üveget árulgattak s az ő életének egyetlen célja az volt, hogy sokat áruljanak. Nem mintha a pénzt szerette volna bizony! csak-hogy a portékát nem tudta sokáig egy helyen látni.

Senki se képzeljen valami nagy, cifra boltot. Az egész csak egy sikátor tulajdonképen s a fényűzési czikkeket, a zöld stelázsikon, a kék és veres szegletesre csíszolt poharak képezték, melyeken, aranyos levelek között ily szó állott: „Andenken.“ A többi üzletek körülötte mind kicsinosodtak, ez meg ma-

radt olyan régi, vasrostélyos, poros, jó kis boltnak, spárgára kötött porczyós pohárákkal ajtaján.

Az egész egy jámbor özvegy asszonyé volt s Pütkösti csak „legénykedett“ benne. De az nem tesz semmi különbséget, mert ő akkor se csinált volna másképen, ha az övé lett volna egészen. A gazda temetésén egy napig bezárta a boltot, másnap kinyitotta — s a dolog úgy se változott. Addig is és azután is reggel a pudli mellé kellett állani, délben haza kellett menni; délután fel kellett jönni s este haza kellett menni. Ennyi az egész. Minden ember nem lehet hadvezér s egyéb ilyesféle. Pütkösti pedig nem is akart semmi egyéb lenni, mint a mi volt s általában semmit se akart.

Történt azonban, hogy elfutván felette az évek, deresedő fejjel lelki üdvösségére gondolt. Azelőtt is békességes életet élt, lelkiismeretét egyéb nem nyomta, mint egy-két csípés, a mit az üzlet érdekében egy-egy jól kötött falusi menyecske karján engedett meg magának, hanem megöregedvén: elérkezettnek látta az időt, hogy mennybeli jussáért tegyen valamit. Nyári délutánokon a bolt hűvös, öntözött háttérében

sokat kontemplált s egy nap, tünődésének eredményeképen elment a plébánia-templomba a tíz órai misére.

Ez igen jól esett lelkének. Nehány nyugalomba vonúlt, meggazdagodott kereskedő, egy pár tiszta, áhitatos, öreg néni űlt még a padokban. A kereskedők kényesen köszöntötték Pünkösztit, az öreg asszonyok pedig — semmi okuk se lévén rá — meg se látták.

Pünköszi énekelt. Ez is jól esett neki. Gyermekkorában szép vékony hangja volt. Ah! egyszer az anyja összecsókolta, oly szép vékony hangon vitte e dalt: „Im, arczunkra borulunk.“ A míg a miséről visszatért a boltba, azon karácsonyi énekek mind eszébe jutottak, melyeket a bethlehemesek fújnak: az angyalok, a pásztorok, s a három királyok.

Másnap viszont elment a templomba. A szerény özvegy felvette koczkás ridiküljét s pótolta addig a boltban Pünkösztit. Ekkor némi alamizsnát is osztott. Este, a harangozásnál, levette kalapját s elpróbálta az Úr imádságát. Nem emlékezett tisztán rá, de a mennyit tudott, azt jó szívvel mondta és ez az egész dolog kezdett kedves lenni.

Kedves ! . . . Összesen a cseresznyeérés

idején lendült fel Pünkösti évenként, minthogy ezt is igen szerette. Fiatal korában kedves volt neki egy kisasszony, a kihez vasárnaponként több barátjával eljárt s míg a többiek mulatoztak, addig Pünkösti, mohából és faszegből, csirizzel remetealakot ábrázoló képet ragasztott ki emlékül, erdővel, vízeséssel s hegyi úttal. A képnek rámát készíttetett s beüvegezte. A kép meg van még -- a leány akkorigiban férjhez ment. Egyéb nem igen volt neki kedves . . .

Egy nap a templomajtóban látván, hogy mindenki oszt alamizsnát, így szólt ő is a szegényekhez:

— Szombaton a mi boltunk elé is eljöhettek.

Mert az ember az Istennek ad kölcsönt, ha a szegényeknek ad.

Azonban mindjárt így gondolkozott: „Vajjon adhatok-e pénzt az özvegy tudta nélkül?”

Ez a kérdés a zöldülő paradicsomba bocsájtott kigyó vala. Tudnunk kell, hogy Pünköstinek nem volt fizetése. Hajdan kijárt neki havonként a 20 német forint, de nem vette fel. Nem tudta, mit csináljon vele. A pénz a kasszában nőtt, nőtt, s a végén úgy felgyült,

hogy ha kiveszi: az üzlet megsínylette volna. Azt pedig ő hogy kívánhatná! „Vegyen magának a mire kell“ — így szólt a gazda. És ő vett a ruhájára s cseresznyeéréskor nyalázkodott. Ha kártyáztak otthon esténként, mindig az úr adott neki s vissza is nyerte.

Már most elé fognak állani szombaton a szegények.

Ha a maga szükségére vesz Pütkösti a kasszából: az rendén van, de úgy venni ki, hogy azt másnak adj a: ez tolvajság. Tolvajság, akár mint csürjük, csavarjuk. Kérjen? amúgy is kevés beszédű ember volt — de az ő korában kérni? És ő kérjen? Hiszen ő keresi.

Mindazonáltal az asszony így szólhat egyszer: „Az enyémből ad maga másnak?“

Nagyon elkomolyodott. Egy szírt állott elibe, a mit meg kelle, hogy mászszon. Ő soha se mászott szirteket. Üdvösséges-e pedig, hogy az ember alamizsnát adjon? Kétségtelenül üdvösséges. Más is ad, a ki csak valamit tart jövőendő életére. A koldusok így szólanak: „Fizesse meg az Isten a másvilágon“ s több efféle. Próbálja meg akárki, mily érzést kelt egy ily mondat jólelkű emberben.

A templomból néhányszor úgy jött ki,

hogyan elzárta füleit a könyörgők elől. Fejét lehajtá és igen szegycnkezett. Úgy vélte, hogy az egész piacz őt nézi. Szombaton elmentek a bolt elé a szegények alamizsnáért — és Pünköszt a d o t t nekik.

A koczka el volt vetve.

Másnap nyughatatlannak érezte magát. Alig mert köszönni a kiérdemült kereskedőknek, a kik a tíz órai misét látogatták; és az özvegyre otthon botrányosan haragos, sötét tekintettel nézett s kérdéseire mogorván felelt. Bántotta, hogy vétett ellene: hogy megkárosította őt.

Éjjel nem aludt, hanem papucsban, fedetlen fejjel s általában a legfogyatékosabb öltözetben sétált az udvaron.

Néhány nap múlva egy gondolat fészkelte be magát nagy fejébe. Így szólott magához: „Hátha a boltot magát megszerezné az ember?”

Az „ember“ ezúttal Pünköszt volt. Nem törvénytelen eszközökkel, Isten őrizz! de (s Pünköszt szája mosolyra kicsordult) itt egy özvegy asszonyról és egy legény-emberről van szó?... mi? Ekkor mellényét egyenesre rángatta poczakján és barna gyér haját megsímogatta.

Valami csodát várt. Valami ilyen formát, hogy az asszony elébe jöjjön s ezt mondja: „Ferencz lelkem, nem akar-e engem feleségül venni?“ Ebbe a gondolatba egészen belevájta magát Pünkösti s minthogy az asszony nem jött elibe ily kijelentéssel, mind komorabbá lett oda haza. Elment az étvágya és egészen elszíntelenedett.

Jött egy percz, mikor az ördög megkörnyékezte Pünköstit. Így sugdosott neki: „Árulj drágábban a boltban s tedd félre a mit szereztél.“ Meg is kísérelte, de az első vevő után, kit befont (épen egy menyasszony volt), utána futott az utczára s babogva mondta: „Rosszúl számítottam kisasszony, itt van a pénze.“

S ezzel szakított a kísértővel.

Egy nyugtalan éjjel, mindjárt ez eset után, három számot látott Pünkösti álmában, melyet angyal tartott egy táblán. A számok ki voltak világosítva. Ez ritka jel, a mint azt minden lutris jól tudja.

Épen szombatra virradt.

Akkoriban a szombatok hihetetlen gyorsassággal következtek egymásra. Mindig első volt a boltban egy izmos, kövér koldus. Pünkösti adott neki és azután a másodiknak, har-

madiknak s oly igen megízzadt és oly rossz-
szul érezte magát, hogy szeretett volna lefe-
küdni.

Különben is meleg idők jártak. Ha így
kiált volna valaki: „Tolvaj!” és jön egy város-
szolga, Pümkösti ellenkezés nélkül követte volna
a tömlöczbe.

Az imádságos könyvből mindig kiugrotta
azokat a lapokat, a hol a Kalvárián a két tol-
vajokról van szó. Nyughatatlan lett s a ve-
vőkkel dúrván beszélt. Egy régi falusi vásár-
lója így szólott hozzá: „A savanyúságát, ko-
mám, beh czudarúl néz ki! Beteg volt?”

A nagyobb csoportosulásokat a piacon,
vagy a hetivásárok alatt a sátrakból lopó czi-
gányok elfogatását nem szerette nézni.

Akkor, hétfőn, volt az „utolsó nap” a
szebeni lutrira. A mint délben haza döcögött
Pümkösti, önkénytelenül megállott a lutrisbolt
előtt. Valaki benin így szólott: „Tegyük fel a
72-öst.” E 72 az ő száma volt, az a mit a ki-
alágított táblán tartott eléje az égi jelenés.

Határozott.

Kivadászott egy forintot a zsebéből és
elszántan a pudlira tette. A lutris kedélyesen
kérdé: „Meg akarja buktatni az országot?”

Pünkösti nem ebédelt. Azt mondta, hogy beteg és benn űlt a szobájában. Gonosznak, nyomorúlnak érezte magát, ki elfecsérli nyereségvágyból a gazdája vagyonát. Mind a tilz-parancsolat kóválygott a fejében, ha imádkozni akart, melyek egyik paragrafusa a lopókat inti meg.

*

Másnap délután egy kis leány szaladt az üveges boltba : „Apám azt izeni — mondta lihegve, — hogy jöjjön hozzánk a bácsi a lutriba, mert nagy szerencse érte !»

Ekkor Pünkösti hirtelen az inggalérjához kapott, mert úgy érezte, hogy fojlódik. Aztán felsóhajtott, kinyújtózkodott és kaczagni kezdett.

Az Isten megfizette a kölcsönt . . . Az Isten nyilatkozott.

Hirtelen fogta a bolt kulcsát és forró délután, fényes nappal, bezárta az ajtót. Mindenki bocsásson meg neki — de bezárta az ajtót. Tenni akar valamit. Nem tudta, hogy mit — de valami nagyot. A lutrishoz ment és megnézte a táviratot.

Először is : visszateszi a kaszszába a mit

elvett; másodszor: bőven ellátja a szegényeket; harmadszor: misét mondat a gazdájáért és egy selyemköntöst vesz az asszonynak; negyedszer... az Isten tudja. Oly víg lett, hogy kiabálta a jó napot mindenkinek és egyönyörű dalt: „Bémegyek szent templomodba“... énekelni kezdte.

Haza érve, az udvaron ledobta a kabátját s így kiáltott:

— Rózsi!

Ez a kis árva volt, kit az özvegy tartott örökben.

— Rózsi, átmégysz Csibiékhez a korcsmába és azon borból hozol, a miből a táblabirák isznak. Meg fogod mondani, hogy a táblabirákéból akarok inni.

Kalapját elhányta és szólott:

— Ne csodálkozzatok!

Természetesnek látta, hogy ő mindenkit tegez. Azelőtt ezt soha se tette.

— Ne csodálkozzatok, sokat nyertem a lutrin.

S nem is látta szükségesnek hozzá tenni, hogy egy jó magyar, ha sokat nyer, csak meg kell, hogy engedjen magának egy jó napot... vagy mi!

Az özvegy összecsapta a kezét ijedten:

— Játszik maga lutrin, Pümkösti?

Játszik? Egy perczig zavartan tekintett szét: „Igen, de nyertem.“ Aztán mert csak oly határozott, zsarnok modorban ismételte parancsát Pümkösti a cselédnek, mint egy zsandár — bort hozának, tulajdon abból, a melyet a táblabirák isznak. Azonban tán az ördög szállta meg, de keveselte a mennyiséget és sokkal többet kívánt. Az asztal megtelt az üvegekkel.

Töltött és ivott. Egyszerre nagy hőség futotta át kövér testét: „Megüt a guta e melegben“, ez ötlött az eszébe. Megsímogatta gyöngyöző homlokát s így szólt: „Rosszul vagyok.“ A szolgáló az ajtóban állva, mellette az özvegy és a kis árva tanácstalanul csodálták.

Mégis inni akart. Mert ez nagy nap.

Felkiáltott: „Egy cseber vizet hozzatok!“

És csak ivott.

Megmártott egy kendőt, ledobta mellényét és betakarta a vizes kendővel a fejét. A hideg cseppek egymásután gurúltak le az arczán. „Tölts virágom“, kurjantott s feje felé emelt ökleit rázta.

Kinyitotta az ablakot. Az emberek el-

menvén a kis ház előtt, benéztek és kaczagtak e duhaj magyaron.

Pünkösti kezét félfülére tette görbécskén, vígan mutatta a fogait s ivott, miközben a cseledeány háta mellett, minduntalan frissen áztatott kendőt rakott koponyájára.

Lelkén nagy könnyebbülés vett erőt. Valami roppant nagyot vágyott mondani. Így kiáltott:

— Felemelém az én szemeimet a hegyekre, a honnét jöve nékem segítség. A zsoltárokból csak ennyi jutott az eszébe.

Aztán felugrott s nekifutva a jámbor özvegynek, azt azon lajbi nélkül való állapotában — keményen megölelgette, orcájára két csókot nyomva.

*

Következett pedig egy szerdai nap. Ekor szokott Pünkösti előkészülni a másnapi hetivásárra emberemlékezet óta. A harang tíz órakor megszólalt a plébánián, s a tiszta, fényes légen vígan szállt végig a hangja.

Ah! milyen szép nap volt. Fecskék tanígtatták fiaikat a repülésre a csatornán; és dongó duruzsolt az ablaküvegen.

Pü nk ö st i az ágyon hevert s füty ü l é si gyakorlatokkal kínozt a magát. Szemeit befogta a l á z ; néha felnézett, de ismét lehunyta fáradt pilláit. Mindazonáltal mosolygott szép csendes en. Úgy tett, hig y j é k el ! mintha nem is tudna arról, hogy dolog is van a világon szeredán, s hogy ő most egy határ pénzura . . .

— Vajjon a bortól-e ? — kérdezte az özvegy s aggódva nézte.

— Nem, — így szóltak a szomszédok — ez igen beteg.

Csodálatosképen kapkodott, karjait dobálta s hangosan számlált. Piczkázott. Igen, piczkázott, mint kicsi korában valaha a posta réten és számított, hogy hány lépést lökött.

„Ne csalj!“ kiáltott fel egyszerre. Bizonyosan játszótársának szólt. E szóra azonban mindjárt el is komolyodott.

Délután eljött a doktor. Megsímogatta a beteg fejét s így szólt komolyan, részvéttel : „Szegény, szegény“ . . .

Pü nk ö st i pedig mit sem tudva a világi bajokról, kigyúlt arczczal, szétvetett tagokkal forgolódva, pipás, szűk, szegényes legényszó-

bájának kemény ágán, elgyengült ajakával
csendes énekhangon rebegte:

„Ím, arcánkra borulunk előtted, Isten-
ség“ . . .

Az édes anyja hajdan e daláért csókol-
gatta meg.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III.

MÁTYÁS, A SZABÓ.

Mátyás bajuszos volt s én kis fiu voltam. Mátyás púpos kis legény volt, de e testi fogyatkozása nem gátolt engem abban, hogy barátja legyek, s őt abban, hogy gyönyörű skatulyákat készítsen nekem és hős czinczéreket fogjon. Nem tudom, hol fogta a czinczéreket, de mihelyt lazúlni kezdett barátságunk kötele, mindjárt volt neki egy csodálatos szép czinczérje, mely összebogozta érzelmeinket. A skatulyái úgyszintén nagyszerűek voltak. Női kép is volt a tetejükön, némelyiken egy szív lángholva versekkel átdöfve. E skatulyák szegletesek, kerekék és hosszukák voltak, a legnagyobb változatosságban. Lehetett bennük akár-

mit tartani, nem volt egyenes rendeltetése egyiknek se. Nem tudom miért adta ez aranypapirosos szives skatulyákat, de adta, én elfogadtam és halomra gyűjtöttem.

Mátyás így szólt:

— Tegezzen engem.

S én tegeztem. Ő azonban mély tisztelettel övedzett körül, s vezetéknévemen hívott, nem mulasztván el az „úr“ jelzőt hozzá tenni. Ez hizelgett. Olyan nagynak éreztem magamat. Miért is természetesen a Mátyás zsarnoka voltam. Ezt mondtam neki például:

— Mátyás! te miért nem lettél katona? kaczagtam, mert látni való volt, hogy ő nem lehetett katona. Ő szomorúan rám nézett s elpirúlt.

Volt egy zöld kabátja Mátyásnak. Hosszú derék kabát. „Úgy-e — kérdezte — nagynak látszom benne?“ És felemelkedett a lábahegyére.

A fülénél olyan kacskaringókat csinált a hajából, mint a récze farka. A képzelhető legmagasabb sarkokat verette a csizmájára. Mátyás gitározott. Így énekelt este, mikor kiültünk a kapu elé csendes beszélgetésre:

Vadászat, szerelem s a jó bor

Férfiakkal fog kezet...

A hangját pogányúl elvastagította ilyenkor. Ezt a szót: „férfi“ különösen kiemelte. Én melléje ültem s boldog volt, ha kezét szorított férfiasan velem. „Mondja ezt“ — kiáltotta Mátyás fenhéjázólag — „barátom“, s én érdemes leszek reá. Én így szóltam: „barátom“ s meg ráztuk egymás kezét czimborák módjára.

Hét esztendő voltam. Valami gimnázisták laktak az utcánkban. Ezek ugyan lenéztek, a miért Mátyás utánam jött az iskolába, hogy megóvjon a leskelődő veszedelemtől (a kutyáktól, meg a szekerektől). Én feneketlenül gyűlöltem a nagyralátó ficzkókat. Az úton Mátyás verseket mondott, hős szavakat, s időnkint meghatottságtól remegve átnyújtott egy skatulyát, valódi remekét a skatulyáknak. Örök emlékül...

Mátyás szabó volt. Nem szégyenlem, szabó volt. „Ah! — így mondá — mivé lennének a királyok is szabó nélkül?“ Én el sem tudtam képzelni egy mezítelen királyt. A nagy fiukat nem állhatta. Megszólta őket, sőt megütötte volna őket, ha bátorsággal bírt volna rá. De

gyáva volt. Ha este denevér repkedett az utcán, sikoltott; s a pókok miatt valóságos remegésben élt. Azonban rejtelmes történeteket suttogott magáról, a miből oroszláni bátorságára lehetett következtetni. Gürüzdülő hangon így szólott nekem: „Barátom! megmutassam a békáimat?” s felhúzta vézna karján az inget, hogy lássam a békáit. „Ennek csak veszi egy férfi hasznát? mi? — kérdezte. — „Én vettem — sugta rejtelmesen — hasznát, karjaim erejét . . .“

Azt hiszem, hogy nem vette hasznát, azonban bizonyos, hogy a tölgyfára pompásan tudott felmászni. A hős czinczéreket így szerezte.

Ő Páldéák bácsinál, a régi szűrszabónál dolgozott. Magas széke volt, a minek a tetejére ha felkuporodott, olyan nagynak látszott, mint a többi segédek. Ott is lakott Páldéák bácsinál, mintha a házhoz tartoznék, s velük is evett.

Kilencz esztendőskoromban egyszerre lobbót vetettem. Egy holdvilágos este a gerenda szélére csaltam Mátyást, s ott búsan lehajtva fejemet, így fuldokoltam a gerenda túlsó végére mutatva:

— Szerelmes vagyok Mátyás.

„Ő“ Páldéák bácsi hajadon leánya volt,

egy áldott nagy derék fehérnép, vállas, izmos, keményhajú, vastag ajakú, nagy szemű leány, kit Luizának hívtak. Mátyás lesütötte a szemét e vallomásra.

— Luiza ? — kérdezte Mátyás és egyszerre vadúl nézett reám. Én is hallgattam. Néha mindketten felsóhajtottunk. De fülemüle szólott a berekben, s a holdsúgaras légen balzsamos illatok szállongtak.

Úgy epedtem, hogy odaadtam volna egy kosár cseresznyét Luizáért akkor hirtelenében. Pedig szerettem a cseresznyét.

*

Másnap Mátyás nem jött utánnam az iskolába.

Találkoztunk ; udvariasan köszönt és tovább ment. Nagyon fájt ez a bánásmódja . . . Szerettem volna utána kiáltani : „mi bánt barátom?“ Azonban büszke voltam.

Óhajtottam tudni az okát, de helyesnek láttam úgy tenni, mintha tudnám és nagyon haragos volnék. Elfordúlt tőlem s elfordúltam tőle, ha szembe találkoztunk. Mindig keserűséget éreztem a torkomban. Hiányzott nekem.

Egy hét múlva oly módon akartam újból barátságához jutni, hogy azt fogtam rá, mintha ellenem beszélt volna valahol. Ezt megírtam neki levélben. Ő azon este az utcán felkerekedett, megfogta a karomat, sötétben, keserűen méregetett végig s így szólt: „Mindennek vége. Vádjait megvetem. Okaimat szivembe zárom.“ Kezét lebocsátotta, sóhajtott s kiáltá: „hálátlan.“ A szivem elcsavarodott . . .

Ebben maradtunk.

Okait ő szívébe zárta, s Luizával is boldogtalan voltam. Valami számadó őrmester járt le a várból hozzá, a kivel oly szívesen nyá-jaskodott, hogy még a zápfogait is megmuto-gatta neki . . . Vén, kemény pomádéval kitatarozott legény volt a katona; de a bajuszát irigyelni lehetett. Én néha szemrehányást szerettem volna tenni Luizának, s nagy terveket szőttem a visszahódításra. Ekkor az történt egyszer, hogy Luiza úgy — mint régen, mikor még kicsi voltam — megczirogatta a képemet és megcsókolt, s „kedves fiacskájának“ nevezett. Ez földig sujtott. Elpirultam és fájdalmakat éreztem.

Mily megaláztatás! Hát ő csak ennyibe vesz? Szememből könny szökött ki. Szerelmem

el van temetve a sírba. Elszaladtam és ki akartam bujdosni a világból.

Ő is elveszett nekem és Mátyás is.

Ez nagy csapás volt, de mindazonáltal eltöltöttem életem tizedik évét. A hős czinczereket megemésztette az idő vas foga, a skatulyákat ellopkodták a szolgálók s Luiza férjhez ment a számadó őrmesterhez . . .

Esküvője napján már nem érdeklődtem iránta. Pünkösöd vasárnapja volt, s azon délután kakast lőttek az erdő alatti réten. Mi a gimnázisták is leereszkedtünk a polgári multság megszemléléséig. Veres nyakkendőt kötöttünk s egyikünk szivarozott, a nélkül, hogy valami baja lett volna. Voltak ott valami péklegények, a kiket szerettünk volna megverni. Ugyanis a pék mind németfajta.

Az erdő alján ibolyát fedeztem fel. Bizonyos restelkedéssel szakítottam le, nehogy barátim kicsúfoljanak érzélgősségemért. Egy másik szál is csábított a bogzó, levelező cserjék tövében. Bennebb haladtam s egyszer csak egy vén gyertyánfa görbe gyökerén bizonyos zöld kabátra bukkantam, s bizonyos zöld kabátban bizonyos emberre: régi barátomra, Mátyásra.

Kaján hangulatban voltam s helyesnek láttam lenézni Mátyást. Gúnyosan így szóltam :

„Nem hívták meg mára tisztelt úr a lakodalomra ? Hisz ma esküszik Páldéák Luiza kisasszony ?“

Mátyás rám nézett. Milyen kétségbeesett tekintettel Istenem ! Sohase láttam én olyant, olyan földsárga arcot, olyan elsötétedett tekintetet, s olyan jajszóra vált rebegő ajakot ... Egy ígét sem felelt, csak kis csúf fejét betemette ismét tenyerébe.

Mély bűnbánat szorongatta a szívemet. Éreztem, hogy nagy fájdalmat okoztam ennek a szegénynek. Mivel? Szerettem volna, hogy mondja meg bűja okát. Szerettem volna engedelmet kérni tőle, vagy szerettem volna verekedni valakivel. Szóval valami nagy dolgot szerettem volna tenni. Semmi sem történt.

Azután rossz néven vettem tőle, hogy szenvedni mert kérdésemre. Visszavonúltam. Barátaim énekeltek, én is énekeltem. Később összevesztünk. Én „bandának“ neveztem az egész kompániát. A kakast meglőtték s haza mentünk.

Azon este s napok múlva is egy-egy percze Mátyás fájdalomtól szántott arcza meg-

jelent a szemem előtt. Hirtelen egyébre gondoltam s szégyenltem volna e kis szabóval találkozni.

*

... Mit szóljak Mátyás hanyatlási korszakáról. Említettem, hogy gitározott; valamint a zöld kabátjáról is beszéltem. Gyönyörű skatulyáihoz ritkán látunk hasonlókat . . . Egyszer pedig miért, miért nem, Mátyás elköltözött Páldéák bácsitól és saját háztartást alapított egy kis putri hátulsó szobájában. Ez akkor történt tüstént a Luiza lakodalma után. Erre minden megváltozott.

Mátyás rendetlen, elhanyagolt ember lett ekkor. A szakálla megnyúlt és szürkülni kezdett. Nem kefélődött és visszavonult a társadalomtól. Ah! a szegény! Ő a félénk ember, megvetni merte a publikumot. Ő nem köszönt senkinek, mint valami kevély. A fal mellett ment, s botot hordott s nem tért ki a szembe jövőknek.

Bizonyos gyöngéd részvétellel volt iránta az egész utca. Úgy tartották, hogy meghibázott az eszébe.

Egyszer én ezt láttam: Egy csomó katona jött, harsogó trombita-szóval az utcán: Este-felé volt, gyakorlatból tértek meg. Mikor elhaladtak a szegletnél, Mátyás, a kis, a gyáva Mátyás, a katonák után dobta a botját, öklével megfenyegette az egész truppot s azután sírni kezdett. Persze este volt. A katonákat igen gyűlölte.

Tudom, hogy egy ízben megverték a madarászok. Mert azt vette a fejébe, hogy ő nem enged szenvedni, kaliczkába záratni egy ártatlan madarat is. Eljárt a berekbe, s ott a lépeket elszedegette, a hálókat elrontotta. Ha a házak falára, vagy az almafákra csaló-kaliczkát tettek ki, annak ő kinyitotta az ajtaját. Ezért nagyon eldöngették egy sötét éjjel. Úgy hozták haza dagadt fejjel.

Egyébre nem emlékezem.

Én már akkora voltam, hogy igen resteltem Mátyást. Szerencsére, senki sem tudott barátságunkról, a czinczéerekről, a skatulyákról, a pengő gitár mellett fogadott örök szövetségről. A leány, a nagy Luiza a vár mellé költözött az utcánk-ból az őrmesterével és a mint az évek teltek, az öreg emberek el kezdtek azonképpen költözködni — a vár mellé, a kőrisfás temetőbe.

Egyszer Páldéák bácsi is elköltözött, miért, miért nem . . . meghalt úgy, hogy beteg se volt. Némelyek azt mondták, hogy ők megálmodták; mások emlékeztek egy kutyára, a melyik vonított, s maga Páldéák bácsi egyszer a mezőn hazafelé tartva, az utolsó időben, egy oláh pappal találkozott, s egy nyul szaladt el a szekere előtt . . . Mindezek okán ő csak meghalt, s a kicsi ház kiürült.

Nem tudok aztán sokáig semmit róluk. Elvittek a városról, s mire haza kerültem, bajuszom volt, s viszont nem resteltem Mátyást.

*

Az úton megszólított valaki.

— Szabadságot veszek hódolattal örökleni uraságodnak.

Ez Mátyás volt. Ah! milyen kicsi volt, de mosolygott s utána mindjárt elkezdett köhögni.

— Méltóztassék emlékezetének kamráját kinyitni, s megkeresni benne Mátyást, a kis Mátyást. Én vagyok . . . Ragyogok, mint a nóta mondja, s az angyalok úgy elkezdtek erre rángatni benne a csengettyüket, hogy a szeme

könybe lábbadt s köhögése miatt egy ökölnyire összezsugorodott. Veregette kis bogos kezével a térdét s folytatta :

— Nem állhattam meg, hogy tiszteletteljes köszöntéssel ne járuljak a letűnt napok kedves emlékéhez, tekintetességed becses személyében . . . s úgy örvendett, s olyan víg volt, s új zöld kabát volt rajta, hosszabb, mint a régi, s tiszta, rendes, díszes ember volt, hitvány, de „ragyogó“, mint a nóta mondja.

— Én itt lakom, könyörgöm, itt a régi házban (s suttogva, bizalmasan, fénylő tekintettel utána tette) és nem egyedül, nem egyedül könyörgöm, visszaköltöztem.

Kérdeztem, hogy kivel lakik.

Hamiskás, rejtelmes arcot csinált, belé vihogott az öklébe, s ismét elkezdett köhögni, nagyon boldogan, bár összezsugorodva. Szólni se tudott a köhögéstől, s csak kinyitotta az ajakát, mikor oda értünk a régi házhoz, s kérő tekintettel unszolt a belépésre.

Minden a régi volt, csak hogy minden igen kicsi. Istenem ! az én emlékemben úgy élt a Páldéák bácsi udvara, mint valami rengeteg nagy telek és nagy volt a kert, nagy az ajtó, nagy az ablak, nagy a törökbúzás kass,

a gerenda a ház előtt, melyen ülni szoktunk esténként. Mindez milyen kicsi lett! milyen szegényes! Édes, nagyot látó, fényes álmokkal tele gyermek-szemem . . .

Két kövér gyerek szaladt elé nagy lármával. Az egyik ügyet sem vetett rám, hanem Mátyásba kapaszkodott szörnyű zajjal; a másik idegenül nézett meg és félrevonúlt. Ezek a Luiza gyermekei voltak. Akkor az ajtón egy vén asszony is lépett ki: Páldéák néni s az ő óbégatására egy elfeketedett, sovány képű csontos hölgy: Luiza, a manipuláns őrmester Luizája . . .

— S az ura? kérdeztem.

Mátyás így szólt, a gyermekre mutatva:

— Nincs . . . A gyermekek már az enyéim ők. Aztán eszébe jutott valami s így folytatta: Enyéim akkor lettenek, mikor árvaságra sülyedtek . . . apa nélkül maradván . . .

S a kis ember ezt olyan vigan mondta, mintha örvendene, hogy „árvaságba sülyedtek“ Kék zsebkendőjét kirántotta, lepórolt egy padot a rezedásos, eperfás udvaron, rákényszerített és megvert egy szörnyű történettel, a miben óh! mily válogatott kifejezések voltak s vélemények a búról, valamint a vigasztalásról. Aztán ez: hogy Luiza ismét haza-

tért (el se is kelle vala mennie) és e két gyermekkel tért meg (de micsoda páratlan zshivány a kisebbik) mikor az ura el . . . el . . . elhunyt s Mátyás köhögni kezdett pogányúl.

Akkor Luiza így szólt:

— Mátyás ismét hazatért hozzánk, mikor én hazajöttem; és szünetlenül fárad, dolgozik értünk, értem szegény özvegyért s az árva gyermekekért.

Mátyás kézzel-lábbal tiltakozott. Ő mit se tesz, csak gyönyörűséges életet él. Az isten ellátta őt ismét, ismét Luizával s még két gyerekkel, de micsoda páratlan kis zshivány a kisebbik.

S a nap úgy ragyogott s úgy énekeltek a madarak. Az isten ellátta őt...

*

Ellátta. Mert emlékszem aztán egy őszre.

Csúf idő volt nagyon. A levegő még meleg volt a nedves páráktól, melyeket a föld izzadt ki. Ernyedt, lankadt, a pusztulás penész szagával tele a kert. Lágý, holt levelek sóhajtottak le az eperfáról s a rózsák kigombolóztak, levetvén kebelükről a szemérmes takarót.

Szájukat kitátották a gyenge napsúgárnak. El-
lágyult, halálra érett, rücskös szírmok, lankadt
virágszálak mindenfelé. A tubarózsa színtelen
nyelén kábító, nehéz illatot ont ki kelyhéből
a fehér virág. Mintha koporsó körül füstölné-
nek tömjénnel.

Akkor átszaladt Luiza kis fia utánam a
szomszédból. Alkonyodott.

Mátyás hivatott.

Az ablak nyitva állott s ágya szembe for-
dítva a lemenő nappal.

— Nagyon boldog vagyok — így szólott.
Ne haragudjék, hogy áthivattam . . . De kevés
időm van s engedelmet kell, hogy kérjek vala-
miért. Megbántottam egyszer, tudja! a mikor azt
mondta nekem, hogy szereti őt: Luizát. (Oda-
húzta a fejemet, titkolódva s súgva folytatta.) Én
is szerettem Luizát. Félttem, hogy elveszi tőlem.
Azért haragudtam akkor. De ez csak gyermekség
volt. Hanem az őrmester elvitte Luizát tőlem.
Gyűlölöm a katonákat, hanem istennél van az
igazság. Ő v i s s z a a d t a nekem Luizát a végén.
Luiza nem is tudja, hogy szeretem s ne tudja
meg soha, de látja (s ravaszúl hunyorgatott)
engemet fog megsíratni, s nem mást
. . . mintha csak az ura én lettem volna.

És nehezen a szókat sűrű, kinos lélekzés között ejtve, majdnem derülten, néha egy köny-nyel szemében sugta sokszor:

„Mégis engem sirat meg, engem sirat, mintha az ura én lettem volna, a nagy órában.

Mintha édes vágya telt volna be, mintha büszke, boldog lenne, hogy őt siratja Luiza, mintha ura lett volna . . . e nagy órában.

— Csak ezt akartam mondani — lehelte és mosolygott.

Mélységesen hallgatott az utcánk. A be-rekre az égbolt kékségéből rávetettek egy szűrke, nehéz takarót. Az ormok összekapcsolódtak az éggel . . . A mint jártam a kertben, mellettem a cserebokorból madár rebbent fel ijedten. Szemem-mel követtem, utána nézve a semmibe. Lábam-nál az égő szerelemmel összefogódzott kisasz-szonypapucs maggal tele száraz sárga tokjából lármásan pattantak szét a kis kávészin szemek.

A szomszéd udvarból hangos sírás hang-zik át.

A szegény Mátyást siratják, ki leszállt — a mélységes éjbe.

Sokat szenvedett, mert erősen szeretett.

Hordozza tenyerén az isten e szegény cselédjét . . .

IV.

A FEHÉR GALAMB.

Egyszer egy délután Dano Gábor urfi felettébb megúnta igen tiszteletreméltó őseinek képeit nézni a falon s puskát vetve vállára, átgyalogolt a kastélyával szemben a lankás oldalon fekvő nagy gyümölcsös kertjébe. — Átgyalogolt s hanyat dőlt a gyepen, hogy lássa a futó bárányleveleket a kék egen, melyek arra a város felé sietnek, honnan őt haza hívták, hogy bebörtönözzék övéinek gazdag bár, de unalmas örökébe. — A gyepen elhatározta Gábor urfi, hogy az alvás az egyetlen bölcs intézkedés a teremtésben, s behunyta szemeit.

Behunyta, de talpra ugrott mindjárt, mert ugyanakkor éles sikoltás nyílalott át a ringó néma légen.

Szétnézett s hát feje felett a tiszta égbolt felé csúf vércse, emelkedett, karmai között egy fehér galambot tartva.

Gábor urfi felkapta a puskáját, lőtt, s a galamb oda hullott a lábai elé, míg a czudar zshivány vígan szárnyalt fel, hogy akkora lett mindjárt, mint egy kis leány ökle.

A galamb oda hullott — s akkor, mintha csak épen valamelyik bárányfelhő csúcsáról szállt volna le, a galamb mellé omlott egy szépséges kis szőke gyermek-leány és odaborúlt a földre és rózsás orcájához szorította a pihegő madarat és így szólt:

„Te, te tubi, te édes bolondocskám . . . látod, látod! . . .

És mindenféle hízeltgő szókat mondott és aztán korholó, boszus, de félsírásban végződő szavakat és bevette a galamb kis piros csőrét a maga piros ajka köze, s mekkorát tapsolt, mikor a madár pislangatni kezdett s kerek szemecskéit felnyitotta aztán.

Ölébe is kapta, kebeléhez szorította s futva-futott vele a kis tóhoz. Szoknyáját kissé fel-emelte, bátran a vízbe lépett s úgy rá harmatozott a galambra, mint a hogy a szerencsétlenség-űző szentelt vízzel az anya szokott gyermekére.

A galamb kinyújtotta szárnyait, meglibegtette, — hát semmi baja sem volt! A leányka akkor körülnézett s kegyeskedett észrevenni Gábor urfit. Jól megnézte, némi zavarral végig tekintett magán; önkénytelen mozdulattal megigazította karton ruhácskájának ránczait s aztán még mindig félig nevetve, félig sírva oda futott hozzá s így beszélt.

— Bizony elvitte volna maga nélkül, Gábor, ezt a kedvest, ezt az édest az a gyalázatos, és széttépte volna. Én mind kiabáltam, de ügyelt is reám? Hiszen látta. Akkor itt van maga és meglövi. Úgy-e meglőtte? Tudta, hogy az én galambom, Gábor? Én ott álltam a sövényen túl, láttam, mikor maga idejött. Nem ügyeltem erre a gyerekre egy perczig (egy kissé elpirúlt, a mint ezt mondta!) s mi lett, látja? Aztán leesett szegény, de már semmi baja sincs. Akarja, hogy elmondjam, mi történt?

Gábor úrfi mosolyogva közeledett s ezt kérdezte:

— Története van?

— De mekkora — felelte fontoskodva. Igen, de én még nem is láttam magát, pedig egy hete van itthon, úgy-e? Vagy tán elfelejtett? Nem? Vagy a galambról akartam elmondani

— mit is? — Igen, tudom már. Hát tudja Gábor! ez milyen vitéz bolondos kis angyal. Sokszor mondtam már: ne légy vakmerő tubi, mert megbánod. Hiszen meg is bánta (és szép fejével szemrehányólag intett a galamb felé, a melyik ott pihegett a virágok között). Ez a bolondos, ha valaki közeledik hozzá, felfújja magát, szárnyait csattogtatja s roppant házsárt. Ő valami erős vitéznek képzei magát. Azt hiszi, hogy a vércsével is nem így csinált? Csakhogy látod tubi, az megfogott, most megtanulhatod: mit ér a haragod, úgy-e? — Felkapta és vitte, hanem maga Gábor, maga (és tapsolt, nevetett), maga itt van s ezt mondja: az a galamb bizonyosan Ettié, a kis tanító Ettié, ne hagyjuk... Milyen jó fiu is maga, Gábor!

Mind a két kezét feléje nyújtotta, de hirtelen mást gondolt, s hátra dugta mind a kettőt. Homlokáig felpirult, s elkomolyodott...

— Nos, tanító Etti? hát a keze — kérdezte Gábor úrfi.

— Kivánja? Vajjon kivánja? — rebegte a leány.

— Egyenesen követelem.

— Igen, de hát akkor miért nem is gondolt reám, mióta itthon van?

—Nem is tudtam, Etti, hogy itthon vagyok, most kezdem tudni, hogy magát látom. A kezét nó, vagy meglátja átölelem, mint rég, tudja: tegnap.

— Tegnap? Én nagy leány vagyok „tegnap“ óta s most viszem a galambomat és maga fordítsa el a fejét, míg én átszököm a sövényen.

Azonban még se szökött át a sövényen.

Mert Gábor úrfi hátul került ármányos módon s megfogta a kezét. Karjába is öltötte s aztán ketten szépen kikerültek a kertkapun (no és a galamb is persze) és ellocsogták mindenféle haszontalan s unalmas megjegyzések kíséretében, hogy: miképen is volt, mikor gyermekek voltak mind a ketten! milyen furcsa, hogy meg is nőttek! és hogy mint játsztak akkor, s tanító Etti milyen semmi gyermek volt; és hogy ő nagy leány most és Gábor már hazajött, itthon fog lakni örökre, s efféléket, a mik nem érdekelnek a világon senkit, de a minél ők nem tudtak érdekesebbet a világon semmit...

A történet folytatását már tudják önök...

Most nekem le kellene írnom egy bájos nyári reggelt. Füttyös madarak szavától tele ringó, illatos léget; suttogó gyapjas erdőt a hegy-ormon; hullámos vizekben növény ság között búgó hóda méla hangját, virágos pázsit között futó ösvényt, a hol találkoznak (bizony csupa véletlenségből) Gábor úrfi és tanító Etti, s ujjuk begyét köszöntésül egymáshoz értetvén, mennek, mennek, egy szót se szólnak s mégis mosolyognak.

Most rajzolnom kellene egy nyári alkonyatot a nagy kertben, a hol a fűvön tánczó holdfényt lesik s a kutya ugatását hallgatják... Most beszélnem kellene tervtelen vágyakról, melyekkel tele lesz a kastély s elröppenő sohajokról, melyekkel tele lesz a tanító háza...

És írnom kellene történet nélkül való történetet...

Mert ah! mi se történt, csak hogy a nyár rövid volt, szép volt; a kalászt ringatta a szellő, madarat az ág, virág illatozott s mindez szembeszökőleg azzal a szándékkal történt, hogy Gábor úrfi s Etti észrevegyék.

A nap azért kelt, hogy egymásnak kívánják, csillag azért ült ki, hogy álmodhassanak egymás felől!

Mi különöst sem mondtak egymásnak, ígéretet nem tettek, nem esküdöztek. Megmuto-gattak egymásnak valamely csodát a természet-ben (teszem azt, hogy a nap süt, vagy, hogy az ég beborúlt . . .) s csodálkoztak, hogy meglátták mind a ketten. Ezenfelül azt a megdöbbentő tapasztalatot tették, hogy rendszerint egyformát gondoltak. Beszéltek a falubeli vigságokról, a falubeli szomorúságokról s nagyszerű tréfákat csináltak az öreg tanítóval, ki sem haragudni, sem nevetni nem mert a nagysás úrfi előtt, mint az ekklézsia kegyes patronusa előtt. A patronusokat alázatos hódolat illeti akár játszadoznak az ember leányával, akár nem.

Szóval, irnom kellene olyan dolgokról, a mikről nem lehet írni, s azért inkább azt a meglepő tényt mondom el, hogy mikor már őszülni kezdett az idő, egy nap tanító Etti hiába nyújtogatta kis fejét a sövény sárguló lombjai között át a nagy kert felé — mert Gábor úrfi nem volt ott, hogy jó reggelt kívánjon.

Sőt délben sem volt ott, sőt este felé is, mikor átjött, másodmagával érkezett. E szokatlan cselekedete pedig annál kellemetlenebb volt, mert a kísérője egy kurta kabátos úrfi volt, szőke pofaszakállal, félrechapott kicsi kalappal,

melybe egy ártatlanúl kimult mátyás-madár tarka tollal voltak bedugva. Hogy milyen kiállhatatlan hangja volt e ficzkónak és milyen utálatos volt, ha lépett, ha űlt, azt ember nem hiszi el.

Bizonyos, hogy Etti, bárha nagyon félt a békától, szivesebben találkozott volna egy ujjamnyi széles pallón akármilyen zöld szemű, nagy szónokló békával, mint e ficzkóval. Bizonyos, hogy elmentek az úton és visszatértek és aztán Gábor úrfi, bár meg se nézte: ott van-e tanító Etti a sövény mellett?

Másnap pedig a tanító törpe kis háza előtt haladtak el karonfogva, s Gábor úrfi szívesen, udvariasan köszönt — de bár azt se kérdezte: „miről álmodott kis leány?“ Az idegen ficzkó szemtelenül méregette végig Ettit, s valamit (ki tudja mit) mondhatott Gábornak, s utálatosan kaczagott.

Tán e kaczagás fájt Ettinek, — de a szeme megtelt könnyvel, s az ajaka remegett. Hát így van? Hát kaczagnak rajta? Hát őt meg se ismerik? Hát az ő ismeretségét szégyenlik? Igen szeretett volna karmolni, zokogni, valami szörnyűt tenni és meghalni. A szíve összeszorult. Istenem! mire való is így élni!

S a következő nap is eltelt és el azután még egy.

A nap csak olyan vigan kelt és hunyt le, mintha semmi rettenetes dolog se történnék a földön. Sőt szüretelők mulattak a szőlőhegyekben, s nagy, csúf dőzsölés folyt a Gábor urfi prэшházában. A cigány muzsika végig jajgatott az egész falun.

Jó! még egyszer, utoljára tanító Etti átmegy a nagy kertbe búcsuzni. Most nem háborgatja senki, mert vele nem gondol senki, mert kaczagnak, míg ő sir, sir, sir...

Végig járja még egyszer az ösvényeket, a hol boldog volt, azután haza megy és meghal.

*

A holdfény a lombok között apró darabokba esett a harmatos pázsitra, s ezüst petytyekkel hintette be Ettike csecsés alakját, a mint ott ült búsan a tó partján, a hova a fehér Galamb hullott, mikor Gábor megmentette.

Álmos nyugalom mindenfelé, a kutyák se ugattak, a tehenek se bőgtek. Tán szüreteztek ők is... Az egész világ szüretezik, egyedül él Etti... Etti...

Egyszerre megzördült a bokor, s idegen hang így szólott:

— Min tűnődik, szép leány?

Etti rémülten nézett fel. A kurta kabátos idegen úrfi volt. Felugrott, s kezét feléje tartotta, de nem felelt. A ficzkó melléje lépett, s így folytatta:

— Miben töri a fejecskéjét, kis leány! Elhagyta tán a szeretője. Ne búsuljon utána; leszek én a maga szeretője...

A leány remegett. Ha fut, utána szalad ez a szemtelen. Szigoruan, parancsolólag akarta végig mérni, de csak ijedten nézte. A ficzkó kaczagott és folytatta:

— Megfázik itt az ilyen kis leány! Egyedül a harmatos estén! Ide jöjjön a kebelemre, hadd melengessem meg.

Karjait bizony ki merte nyújtani utána, s bortól meggyuladt szemeit belékapcsolta...

— Ne érintsen — sikoltotta Etti s megtagadta. Érezte, hogy kábúl. Az idegen felkiáltott:

— Karmolsz, verébkém? — Szelidüljünk, szelidüljünk — s közeledett tántorogva, karjait kitarva.

— Két nap óta látlak szivecském — da-

dogta — s ott hagytam érted a hegybe a czimborákat. Megszöktem érted. Csak kárpótolsz ezért a veszteségért egy csókkal . . . mi? . . .

Etti halálos rémülettel terjesztette az álmát elé kezeit s így kiáltott: „Segítség, segítség.“ — Derekára azonban két kar kapcsolódott . . .“

Ekkor egy más, egy ismerős, komoly, tiszta, kedves hang, a legkedvesebb minden emberi hang között, ezt mondta:

— Ne érintsd a leányt.

A ficzkó meglepetten fordult vissza.

— Te vagy Gábor. Te is megszöktél? Mi bajod?

Gábor úrfi a leánykához lépett:

— Megtiltom, hogy hozzá érj.

— A leány is megtiltja?

Azonban Etti mit sem felelt, csak hogy volt? hogy nem? oda hullott, mint az a megmentett fehér galamb Gábor elé s ujjai az ő erős kezét keresték.

Az idegen ficzkó felkaczagott.

— Magadnak dugdosod ezt az ízes falatkát, fiacskám? Mit rejtelmeskedel hát? Nem vásott volna a fogam rá, ha egy szót szólsz előre. Csókold meg hát nó . . .

Gábor úrfi kiegyenesedett s a szemén lehetett olvasni azt, a mit mondani akar.

A ficzkó részeg ember módjára tréfálkozva, hadonázott a kezével s bús szemrehányással mondta :

— Ej! hát ne légy kényes uracskám. Megérdemli ez a fruska, hogy két ily jó levente összehabarodjék?

Danó Gábor úrfi megemelkedett s szakgatottan szólt: .

— Ez a leány . . . ez a leány, a jegyesem.

A ficzkó egy szót se felelt. Kalapját leemelte, meghajtotta magát s tova botorkázott az ösvényen.

A sötét elnyelte.

Gábor úrfi tán nem is látta többet, mert ismételte sokszor :

— A jegyesem, az enyém, az enyém, az én leányom, a míg élünk . . .

Aztán felemelte, gyöngéden átölelte.

Gyöngéden átölelte s kis tanító Etti ráhajtotta szép szőke fejét az úrfi mellére. Valami édes kábulást érzett s bizonyosan azt sem tudta : mit mond. Csak úgy önkénytelenül, mint a sóhajtas, vagy a zokogás, valahonnan belülről tört az ajakára a szó :

— . . . És mikor az én galambom ott áll csendesen, hát jön a vércse és megrohanja. A tubi pedig kiterjeszti szárnyait, hogy szembe-szálljon a vércsével, de ügyel is az reá? És felkapja, hogy elvigye és összetépje. De akkor jön valaki és elűzi a gonoszt . . . Épen mint most . . . most.

— Mint most, én fehér galambom, édes, megrémült madárkám.“

Így történt.

Álmodjanak önök róluk . . .

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Central Library of Congress

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

